

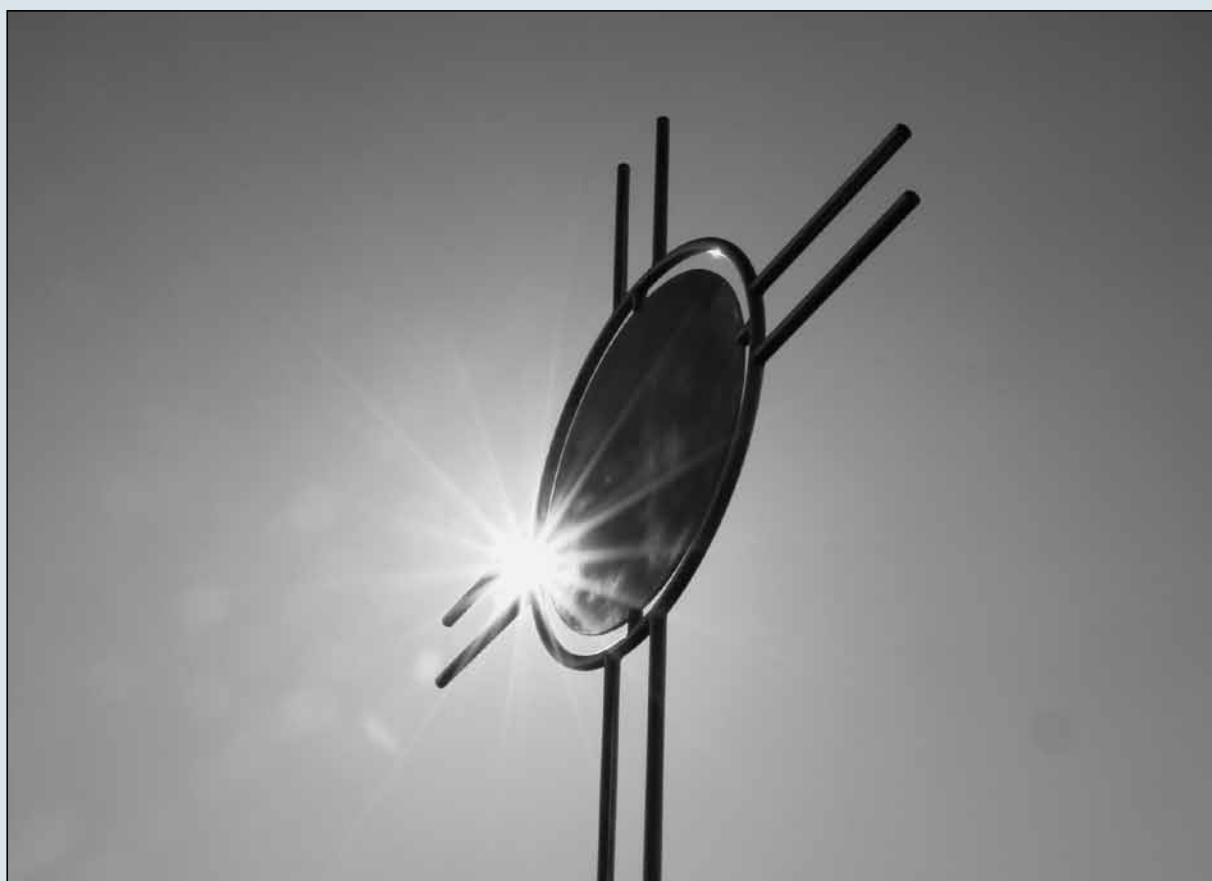
3/2012

15. ročník

cena 30 Kč

# POODŘÍ

ČASOPIS OBYVATEL HORNÍ ODRY



## **Z obsahu:**

**Severoevropské horniny v okolí Staré Bělé  
Tyroláci v Bernarticích n. O. za 2. světové války  
MUDr. Břetislav Lyčka není zapomenut  
Františkova cesta v Blahutovicích**





## POODŘÍ – časopis obyvatel horní Odry

[www.casopispoodri.cz](http://www.casopispoodri.cz)

Vydává Společnost přátel Poodří (IČ: 64627870) ve spolupráci se ZO ČSOP Odry, ZO ČSOP Jeseník nad Odrou, Správou chráněné krajinné oblasti Poodří a Svazkem obcí Region Poodří.

Redakční rada: Ing. Radim Jarošek, Ing. Petr Lelek, Lumír Kuchařík, Ing. Alena Malíková, MVDr. Kateřina Křenková, Mgr. Ivan Bartoš, Jiří Zelený

Adresa redakce: Oblá 11, 709 00 Ostrava – Mariánské Hory

E-mail: [radim.jarosek@volny.cz](mailto:radim.jarosek@volny.cz)

Počítačová sazba a grafické zpracování: Aleš Luzar

Tisk: OFTIS, Ostrava

Vydávání povoleno Ministerstvem kultury ČR, registrační číslo: MK ČR E 12812

ISSN 1803-2338

Vychází 4 čísla ročně.

Cena jednoho čísla: 30 Kč, předplatné: 120 Kč

Objednávky předplatného na adrese redakce.

**XV. ročník, č. 3/2012**

(Číslo vyšlo v červenci 2013.)

Titulní strana obálky: Zastavení Slunce na Františkově cestě v Blahutovicích (Foto Radim Jarošek).

Tato strana: Z brigády na opravě Balerova mlýna ve Spálově (Foto Jan Doubek).

Ceník reklamy v POODŘÍ

Umístění na 3. nebo 4. straně obálky (černobílá) formát: A4 – 10 000 Kč, A5 – 5000 Kč, A6 – 2500 Kč  
Redakce si vyhrazuje právo na odmítnutí požadavku na reklamu, úpravu ceny (např. při opakované reklamě ve více číslech apod.) resp. řešení formou protislužby (např. propagací POODŘÍ v jiném periodiku).

### REDAKCE DĚKUJE ZA FINANČNÍ PŘÍSPĚVEK NA TISK TOHOTO ČÍSLA:

- Obcím Albrechtický, Bartošovice, Bernartice nad Odrou, Hladké Životice, Jakubčovice nad Odrou, Jeseník nad Odrou, Jistebník, Kunín, Polanka nad Odrou, Proskovice, Pustějov, Stará Ves nad Ondřejnicí, městysu Suchdol nad Odrou, městu Odry.
- Všem čtenářům, kteří přispěli jakoukoliv částkou nad předplatné.

## Obsah

<b>Orchideje v lokalitě Pod Františkovým dvorem (k. ú. Klokočov u Vítkova)</b> Petra Dubová	<b>4</b>	<b>Františkova cesta v Blahutovicích</b> Karel Glogar	<b>42</b>
<b>Malé seznámení s měkkýši Hrabětického lesa</b> Veronika Štěrbová, Jiří Kupka	<b>8</b>	<b>Místa k zamyšlení – Začalo to někdy ve 13. století</b> Radim Jarošek	<b>50</b>
<b>Pozoruhodné nálezy z řeky Odry a okolí</b> Lukáš Klega	<b>12</b>	<b>VI. mezinárodní konference MORAVIAN o Moravských bratřích v polárních oblastech</b> Daniel Říčan	<b>51</b>
<b>Severoevropské horniny a zkameněliny v okolí Staré Bělé</b> Martin Hanáček & Lukáš Klega	<b>14</b>	<b>Nová Ves nad Odrou, myslivna u Zeleného kříže, Smolno</b> Jana Krejčová	<b>52</b>
<b>MUDr. Břetislav Lyčka není zapomenut</b> Karel Sýkora	<b>22</b>	<b>Nalezeno právem</b> Václav Kaplický	<b>57</b>
<b>Antonín Hála – příběh zmařeného talentu</b> Radim Jarošek	<b>26</b>	<b>Druhý největší pták České republiky žije v Poodří</b> Jana Kristianová	<b>59</b>
<b>Tyroláci v Bernarticích nad Odrou za 2. světové války</b> Ilona Stavinohová	<b>31</b>	<b>Obnova památníku obětem 1. světové války v Jakubčovicích nad Odrou</b> Zdeňka Ambrožová, Petr Lelek	<b>62</b>
<b>Koňská a Veselá studánka u Oder</b> Květoslav Wiltsch	<b>36</b>	<b>Zahájení prací ve štěrkovně v Mankovicích</b> Martin Netoušek	<b>64</b>
<b>Balerův větrný mlýn ve Spálově je opraven</b> Jan Doubek	<b>37</b>	<b>Z činnosti Regionu Poodří</b> Kateřina Křenková	<b>65</b>
<b>Jak se do Jistebníku dostala busta Bedřicha Smetany?</b> Danuše Lövyová	<b>41</b>		

### Vážení čtenáři,

jak jsme avizovali v předchozím čísle – s velkým časovým zpožděním vychází poslední dvě čísla ročníku 2012. Přijměte prosím naši omluvu a zároveň sdělení, že od roku 2013 bude časopis vycházet pouze ve dvou číslech ročně. Vede nás k tomu finanční situace a časová náročnost přípravy. Výše ročního předplatného bude 80 Kč.

Věříme, že i tak zůstanete POODŘÍ nakloněni a každý z vás si v něm najde to své.

- redakce



## Orchideje v lokalitě Pod Františkovým dvorem (k. ú. Klokočov u Vítkova)

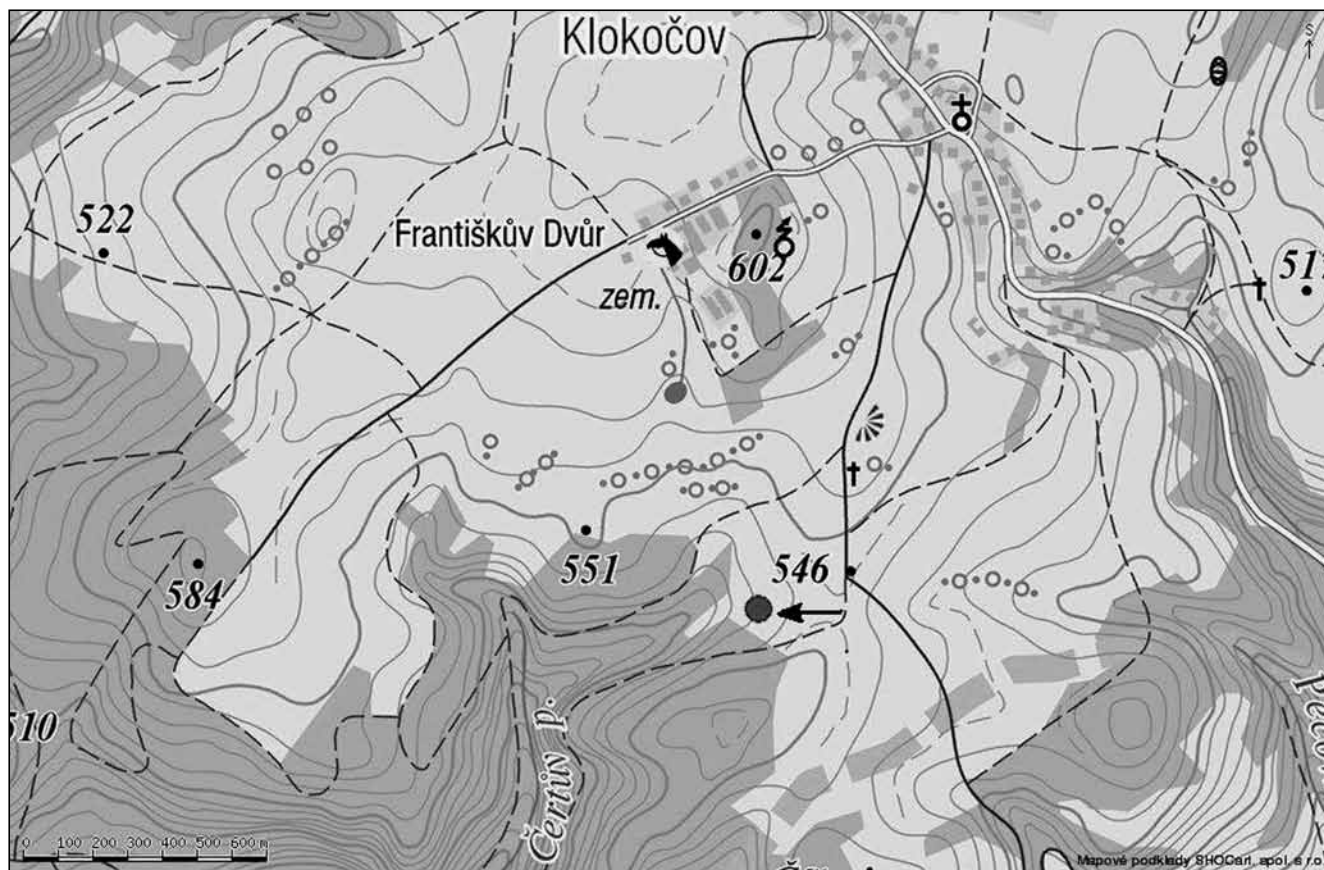
Petra Dubová  
Foto Petr Lelek

Bezmála většina naší i zahraniční literatury o orchidejích charakterizuje orchideje z čeledi vstavačovitých jako „klenoty naší přírody“. Čeď vstavačovitá zaujímá mezi kvetoucími rostlinami zvláštní postavení, jež je dáno nejen jejich vzhledem, širokou škálou barev a tvarů květů a rozmanitými způsoby reprodukce, ale i tím, že jsou schopné se adaptovat i v místech mimo známý areál svého rozšíření. Existence jednotlivých druhů je pak podmíněna vhodnými podmínkami prostředí a lidskou činností. Právě proto se v současné době usiluje o zachování ohrožených druhů orchidejí a tím i také jejich stanoviště.

Pro zajištění kvalitní péče o orchideje je nezbytné znát ekologické nároky jednotlivých druhů. Seč, pastva či likvidace náletu by totiž měly být prováděny s ohledem na vegetační cyklus rostlin a soustředěny do období po odkvětu, resp. do období vegetačního klidu. Zcela zásadními poznatky pro vhodné načasování údržby stanovišť jsou tedy údaje fenologické, tj. období vegetační fáze, tvorby květů a plodů. Převážná většina našich druhů orchidejí přežívá podstatnou část roku v podzemní

fázi ve formě oddenků, kořenových hlíz či pahlíz (Jersáková a Kindlmann 2004). Ontogenetický vývoj orchidejí je tak složitý, že v přirozených podmínkách vyklíčí jen nepatrné procento z vytvořených semen a z toho jen malá část projde celým dalším vývojem až do dospělosti. Délka ontogenetického vývoje od vyklíčení do dospělosti, než rostlina poprvé vykvete, může proběhnout v přírodě za čtyři roky. Podle druhu a podmínek prostředí může vývoj trvat i více než deset let (Procházka a Velíšek 1983). V porovnání s jinými domácími rostlinami je tedy vývoj našich orchidejí značně komplikovaný a dlouhodobý. Zejména řešení rekultivace stanoviště a zpracování plánů péče o jednotlivé druhy se vztahuje k jejich ontogenezi, jaká bude reakce orchidejové populace na změnu nebo obnovu managementu, a jak rychle po zásahu se objeví nové či kvetoucí rostliny.

V ochranářské praxi se začal běžně používat pojem management, čímž se rozumí ovlivnění vývoje, zásady a řízená péče o stanoviště nebo druhy, které jsou při dlouhodobé existenci na této péči závislé a bez níž by působením různých vlivů dříve či



Lokalita je označena šipkou (mapový podklad – [www.mapy.cz](http://www.mapy.cz)).



*Celkový pohled na lokalitu.*

později zanikly. Smyslem managementu je zamezit tomu, co tyto biotopy nejvíce ohrožuje a najít vhodný způsob péče, který by se odvíjel od podmínek lokality, konkrétní situace v porostu, životního cyklu ohrožených rostlin, přístupu ochranářů, veřejnosti a zejména finančních prostředků.

Existuje celá řada lokalit s výskytem orchidejí – některé s legislativní ochranou, některé bez ní. Každopádně u mnoha z nich se pravidelně usiluje o zajištění vhodného managementu, který ohroženým druhům orchidejí prospívá. Nejvýhodnějším ochranným opatřením, které se osvědčilo u řady lokalit je posečení a odvezení porostu z lokalit. Abychom zachránili alespoň část míst s výskytem vstavačovitých, je zapotřebí těmto lokalitám věnovat pozornost a sestavit vhodný management, který přispěje přinejmenším k jejich zachování, ale zejména k rozšíření.

Také na Vítkovsku v katastru obce Klokočov byla zjištěna lokalita „Pod Františkovým dvorem“, která se může pochlubit ohroženými druhy z čeledi vstavačovitých. Tato lokalita je charakterizována jako trvale neudržovaná, nekosená louka, která dle místních obyvatel byla naposledy kosena Lesy České republiky asi před 20 lety. Lokalita se nachází ve svažitém terénu. Z jižní části je příjezdová polní cesta. Severovýchodní částí je oddělena ohradou od pastvin hovězího dobytka, které jsou spádově nad ní. Severní až severozápadní část louky přechází postupně náletovými dřevinami a křovinami v lesní porost. Celková výměra lokality je 2,0657 ha.

Zájmová luční část lokality, kde se ohrožené druhy orchidejí vyskytují, má výměru 1,1727 ha. Vlastníkem lokality je ze dvou třetin Vítkovská zemědělská s. r. o. a z jedné třetiny je vlastníkem Pozemkový fond České republiky (resp. od r. 2013 Státní pozemkový úřad). Luční část lokality je druhem pozemku orná půda, křovinatý až lesní porost je druhem pozemku trvalý travní porost.

Konzultacemi s bývalými pracovníky zaniklého JZD Klokočov, a posléze nově vzniklé Vítkovské zemědělské s. r. o., bylo zjištěno, že západní část, kde se nacházejí nálety dřevin a křovin, nebyla nijak využívána. Východní, luční část zájmové lokality byla součástí území, které bylo v 50. letech 20. století hospodářsky využíváno jako víceletá louka s podséváním travního semena. Jako orná obdělávaná půda využita nebyla. Nástupem chovu hovězího dobytka a koní, na který se Vítkovská zemědělská s. r. o. specializuje, se území intenzivně využívalo jako pastviny. Pravděpodobně od 60. let byla zájmová lokalita ohrazena od pastvin pro oddělení vlhkých částí. Dále údržbu lokality zajišťovaly zřejmě Lesy ČR kosením a využíváním sena pro lesní zvěř. Tento stav pravidelné údržby lokality přetrvával asi do 90. let, kdy změnou politického režimu se z ekonomického hlediska změnil přístup k udržování nezajímavých území. Od této doby byla lokalita ponechána ladem svému osudu a její stav se zhoršoval hromadící se stařinou. Celé okolní území je dále využíváno k pastvě hovězího dobytka a koní. Z dostupných pramenů bylo zjištěno,



že v lokalitě dosud nebyl uskutečněn botanický průzkum.

### Zaznamenané druhy orchidejí

V zájmové lokalitě byl zaznamenán prstnatec májový pravý (*Dactylorhiza majalis* subsp. *majalis*) v počtu 61 kusů, který je i přes drastické zásahy do jeho biotopů v minulosti (v podobě neuváženě prováděných meliorací a rekultivací, odvodňování, přeměn luk na ornou půdu a odnímání zemědělského půdního fondu pro účely výstavby) dosud jednou z nejhojnějších orchidejí v ČR. Na Moravě má poměrně rovnoměrné rozšíření rozdělené pomyslnou úhlopříčkou Moravské brány (v níž chybí) na západní a východní polovinu. Ve všech horských a vysočinných oblastech Moravy a Slezska má však dodnes dostatečné množství lokalit (Jatiová a Šmiták 1996).

Roste roztroušeně, místy až hojně, od nejnižších poloh teplých regionů až do horského stupně. Na extenzivně obhospodařovaných vlhčích až bažinatých loukách se vyskytuje často v nebývalém množství (Procházka a Velíšek 1983). Zvláště na jaře jeho růžice doslova rostou z vody. Snáší tedy výrazně podmáčená stanoviště, která však v průběhu léta částečně vysychají. Trvale zvodněné stanoviště mu nevyhovuje, pokud nemá možnost růst na vyvýšených místech (Dijk a Olff 1994). Roste však i na slatinách, mokřích pastvinách, ve vřesovištích a na horských vrchovištích. Má velmi širokou ekologickou amplitudu, která se projevuje i vzhledem k aciditě půdy stanovišť, protože prstnatec májový



pravý může růst jak na půdách kyselých, tak silně alkalických (pH 5,2–8,1) – je tedy acidoalkalofilní. Je výrazným heliofytem, a proto neroste na trvale zastíněných stanovištích (Procházka a Velíšek 1983).

Typem zásobního orgánu jsou kořenové hlízy. Duben je období růstu nadzemních orgánů. Období kvetení je květen až červen a od června do srpna je obdobím tvorby semeníků a vypadávání semen (Jersáková a Kindlmann 2004). Prstnatec májový se na území ČR vyskytuje dosti hojně, nicméně navzdory rychlému trendu ubývání nalezišť lokalit byl zařazen dle vyhlášky č. 395/1992 Sb. mezi druhy ohrožené a dle Černého a červeného seznamu cévnatých rostlin České republiky (Procházka 2001) do skupiny rostlin C3 (ohrožený druh).

Dalším druhem byl zaznamenán vemeník zelenavý (*Platanthera chlorantha* (Custer) Rchb.) v počtu 5 kusů, který se na území ČR vyskytuje roztroušeně, jinde zcela chybí. Obyčejně se s tímto taxonem setkáváme méně často, než je tomu u jeho příbuzného vemeníku dvoulistého (*Platanthera bifolia* (L.) L. C. Richard).

Dle Jatiové a Šmitáka (1996) vemeník zelenavý postupuje na Moravě a ve Slezsku od nížin až do hor. Jeho výskyt je zde soustředěn do pěti oblastí. Na severozápadě jsou to Rychlebské hory, kde byl zdokumentován teprve v posledních letech. Největší koncentraci lokalit v jihozápadní části jihomoravského regionu má v Moravském podhůří Vysočiny zejména v okolí Brna a mezi Znojmem a Vranovem nad Dyjí. Poměrně bohatá ohniska výskytu má i ve Středomoravských Karpatech. Nejhojněji je však zastoupen v Bílých Karpatech a Jihomoravské pahorkatině. Ojedinelé se vyskytuje v Beskydech, Javorníkách, Nížkém Jeseníku a Jihlavských vrších. Zpravidla se objevuje v prosvětlených listnatých lesích (obvykle bučinách, ale i v dubohabřinách), smíšených a někdy jehličnatých lesích. Ve vyšších polohách roste i na otevřených stanovištích, kde je však mnohem více ohrožen než v lesních biotopech.

Větší závislost na lesním prostředí pravděpodobně souvisí s větší citlivostí tohoto druhu na vlhkost a světelné podmínky. Je helioscifytem a roste tedy jak v lesích, tak na slunných stanovištích (okraje lesů, řídké křoviny, louky). Jako acidoalkalofilní druh se vyskytuje od nížin až do subalpínského stupně na čerstvých až vlhčích neutrálních až alkalických půdách (pH 5,1–8,4), středně zásobenými živinami.

Typem zásobního orgánu jsou jako u předešlého druhu kořenové hlízy. Od dubna do poloviny května je období růstu nadzemních orgánů. Období kvetení je od května do července a od července do poloviny října je období tvorby semeníků a vypadávání semen (Jersáková a Kindlmann 2004).

I když tento druh má větší koncentraci lokalit v lesních společenstvech, čímž není celkově tak ohrožován a nedochází u něho k tak výrazné redukci počtu lokalit, byl i on v ČR zařazen dle



vyhlášky č. 395/1992 Sb. mezi druhy ohrožené a dle Černého a červeného seznamu cévnatých rostlin České republiky do skupiny rostlin C3 (ohrožený druh).

Dále byl během průzkumů v lokalitě objeven jeden bradáček vejčitý (*Listera ovata* (L.) R. Br.), který patří v naší flóře mezi nejčastější druhy v čeledi vstavačovitých. Má poměrně širokou ekologickou amplitudu a v ČR roste dosti hojně. Jeho rozšíření je rovnoměrné po celém území Moravy a Slezska. Nej hustší síť lokalit je situována v karpatské oblasti, kde dosud existuje řada přírodě blízkých stanovišť lesního i nelesního typu, na nichž nachází příznivé podmínky ke své existenci (Jatiová a Šmiták 1996). Jako jeden z nejčastějších druhů orchidejí lze bradáček vejčitý najít ve společenstvech slatinných a bažinatých luk, na sušších loukách či pastvinách, stejně jako ve společenstvech lesních lemů, ale nezřídka i v olšínách, dubohabřinách nebo i bučinách.

S oblibou roste na bazemi bohatých půdách, slabě kyselých, neutrálních až silně alkalických (pH 6,4–8,4), čímž se vyznačuje jako acidoalkalofilní druh. Toleruje jak vlhčí tak i sušší, ale také lehčí i těžší půdy. Z hlediska světelných nároků roste na slunných stanovištích (stráních, loukách a pastvinách) i na stinných místech, zvláště v listnatých lesích, a proto jej lze označit za heliofilní až heliosciofilní druh.

Typem zásobního orgánu je oddenek. Od poloviny dubna do poloviny května je období růstu nadzemních orgánů. Období kvetení je od května do července a od června do srpna je období tvorby semeníků a vypadávání semen (Jersáková a Kindlmann 2004).

Podobně jako je ekologická amplituda široká, co se týče vodních poměrů v půdě, kyselosti půdy či nároků na světlo, je široká i co do nadmořské výšky. Roste od nížin a pahorkatin až do vyšších horských poloh. Nejnižší lokality leží u nás v nížinách pod 200 m n. m., nejvyšší až v subalpínském stupni do 1800 m n. m. (Procházka a Velíšek 1983).

Protože je bradáček vejčitý i v současné době jednou z našich nejčastějších orchidejí, relativně častou i ve srovnání s hojněji se vyskytujícími zástupci jiných systematických skupin, není jeho výskyt v ČR dle vyhlášky č. 395/1992 Sb., ohrožen, ale dle Černého a červeného seznamu cévnatých rostlin České republiky (Procházka 2001) je zařazen do skupiny rostlin C4 (druh vyžadující zvláštní pozornost). Zárukou uchování tohoto druhu jako součásti fytocefondy ČR je zejména to, že roste v řadě velkoplošných i maloplošných chráněných území.

### Fauna v lokalitě

Při mapování lokality byly zjištěny také zajímavé druhy v oblasti fauny. V březnu 2010 byly zjištěny pobytové stopy zvířat, kdy za zmínku stojí objevený vývržek ohroženého druhu výra velkého (*Bubo bubo*)

pod kulem ohrady. V trnkovém porostu byla nalezena tři opuštěná hnízda silně ohroženého plšáka lískového (*Muscardinus avellanarius*).

Mimo jiných druhů byl dále zaznamenán hojný počet druhů z motýlí říše – okáč bojínkový (*Melanargia galathea*), okáč luční (*Maniola jurtina*), babočka paví oko (*Inachis io*), babočka admirál (*Vanessa atalanta*), babočka sítkovaná (*Araschnia levana*), babočka bílé C (*Polygonia c-album*), přástevník kostivalový (*Euplagia quadripunctaria*), soumračník rezavý (*Ochlodes sylvanus*) a žluťásek čičorečkový (*Colias hyale*).

Z chráněných druhů byla v hojném počtu nalezena zmije obecná (*Vipera berus*), která je dle vyhlášky č. 395/1992 Sb. kriticky ohroženým druhem. V trvale neudržovaném porostu a nahromaděné stařině nacházela výborné útočiště. Zmije byly nalezeny spíše ve vlhčí části lokality.

### Uskutečněná ochranná opatření

V roce 2010 bylo navrženo vyhlásit lokalitu jako zvláště chráněné území v kategorii přírodní památka. Podle zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny se touto problematikou zabývá krajský úřad (tj. Krajský úřad Moravskoslezského kraje v Ostravě). Navrženým ochranným opatřením bylo posečení a odvezení porostu z lokality. Dále byla navržena změna využití území na trvalé travní porosty.

Jelikož by k realizaci tohoto návrhu nemuselo dojít, bylo po dohodě s referentkou Odboru životního prostředí při Městském úřadě Vítkov navrženo registrovat lokalitu jako významný krajinný prvek. V tomto případě je příslušným orgánem ochrany přírody Městský úřad Vítkov. Po vyhlášení předmětného návrhu jednatel společnosti Vítkovská zemědělská s. r. o., která vlastní tři čtvrtiny zájmové lokality, na tento návrh nepřistoupil. Nicméně s ohledem na zaznamenané ohrožené druhy, a tím spojené uskutečnění ochranných opatření, byla v dubnu 2011 podána žádost na dotaci z Programu péče o krajinu z Ministerstva životního prostředí. Programem podporovaná opatření administrovala Agentura ochrany přírody a krajiny ČR.

S ohledem na vývojový cyklus orchidejí bylo koncem srpna roku 2011 provedeno posečení luční části lokality panem Petrem Neuwirtem. Lokalita byla posečena ručně vedenou sekačkou a křovinořezem a po zavadnutí byl posečený porost z lokality odvezen.

V zájmu zachování orchidejí byla v roce 2012 opět podána žádost na dotaci do Programu péče o krajinu. Byť byla dotace na uskutečnění ochranných opatření poměrně snížena, podařilo se i v r. 2012 zájmovou lokalitu pokosit a posečený porost z lokality odvést.

I přesto, že orchideje byly zjištěny v relativně malém počtu, je nezbytné zajistit ochranu nejen samotným druhům, ale také jejich stanovišti



a živočichům na tyto stanoviště vázaných. V rámci ochrany ohrožených druhů orchidejí je také nezbytné řízenou péčí zlepšit, udržet a případně zvyšovat biologickou rozmanitost typických lučních společenstev zájmové lokality. Cílem plánovaných ochranných opatření pak bude trvale zajistit v zájmové lokalitě vytvoření vhodných podmínek pro zachování a zejména rozšíření ohrožených druhů čeledi vstavačovitých.

I když se nepodařilo prosadit legislativní ochranu lokality, neboť ta by musela být uskutečněna ve spolupráci s vlastníkem lokality, byla z hlediska ohrožených druhů zahájena ochranná opatření, ve kterých je nezbytné dále pokračovat.

#### Použitá literatura:

- Dijk, E. a Olff, H. (1994): Effects of nitrogen, phosphorus and potassium fertilization on field performance of *Dactylorhiza majalis*. *Acta Botanica Neerlandica*. Volume 43. Issue 4. p. 383–392. ISSN 00445983 [online]. Mendeley [cit. 2012-04-06]. Dostupné na [www: <http://www.mendeley.com/research/effects-nitrogen-phosphorus-potassium-fertilization-field-performance-dactylorhizamajalis/>](http://www.mendeley.com/research/effects-nitrogen-phosphorus-potassium-fertilization-field-performance-dactylorhizamajalis/)
- Dubová, P. (2012): *Orchideje v lokalitě Pod Františkovým Dvorem* (k. ú.

Klokočov). Ostrava, Diplomová práce. Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava, Hornicko-geologická fakulta.

Jatiová, M. a Šmiták, J. (1996): *Rozšíření a ochrana orchidejí na Moravě a ve Slezsku*. Brno: Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky Praha, 539 s. ISBN 80-85766-35-3.

Jersáková, J. a Kindlmann, P. (2004): *Zásady péče o orchidejová stanoviště*. České Budějovice: KOPP. 119 s. ISBN 80-7232-254-0.

Procházka, F.; Velíšek, V. (1983): *Orchideje naší přírody*. Praha: Academia, 279 s. 21-018-83. 509-21-856.

#### Ing. Petra Dubová

vystudovala Vysokou školu báňskou – Technickou univerzitu v Ostravě, Hornicko-geologickou fakultu, obor Environmentální inženýrství. I přes to, že pracuje mimo obor (na oddělení dopravy při Městském úřadě ve Vítkově), vystudovanému oboru by se ráda dále věnovala, zejména získáváním nových zkušeností z praxe ochrany přírody a krajiny. Zajímá se o přírodu, své aktivity směřuje mimo jiné k zajištění ochrany orchidejí v lokalitě Pod Františkovým dvorem na Vítkovsku. Kontakt: Jančí 18, 747 44 Březová, email: dubova.petka@seznam.cz, tel.: 604 666 259

## Malé seznámení s měkkýši Hrabětického lesa

Veronika Štěrbová  
Jiří Kupka



*Hladovka horská (Ena montana) patří mezi typické lesní druhy obývající vlhké zarostlá místa (Foto V. Štěrbová, 2011).*

Slimáci a plzáci se obvykle netěší velké oblibě lidí, zvláště pak u těch, kteří vlastní zahrádku. Můžeme říct, že díky těmto několika druhům, které považujeme za škůdce, to mají spočítané i ostatní druhy plžů, třebaže žijí v lese. Bylo by ale nečestné kvůli několika „potížistům“ odsoudit všechny, aniž bychom se s nimi blíže neseznámili.

Měkkýši patří mezi živočichy, kteří se běžně využívají v ochranářské praxi pro hodnocení změn stanovištních podmínek vybraných částí krajiny. Jedná se o poměrně dobře prozkoumanou skupinu živočichů, u které je výhodou relativně nízký počet taxonů, nepříliš komplikovaná determinace a především velmi dobrá znalost ekologických nároků jednotlivých druhů a jejich rozšíření. V České republice

žije 249 suchozemských a sladkovodních druhů měkkýšů, kteří tvoří jen velmi nepatrnou část tohoto významného kmene živočichů (*Mollusca*), u nás zastoupeného dvěma třídami: plži (*Gastropoda*) a mlži (*Bivalvia*). Svou početností jej předčí pouze kmen členovců.

Ideálním místem pro bližší seznámení s plži je Hrabětický les. Je jedním z nejrozsáhlejších lesů ve střední části Moravské brány. Místy má charakter listnatého až smíšeného přírodě blízkého porostu s výrazným bylinným patrem.

V roce 2011 byl proveden orientační malakozologický průzkum Hrabětického lesa, který navazuje na průzkumy V. Ložka a S. Máchy z let 1955 a 1988, a soustředil se do hlavního údolí jihozápadně nad osadou Hrabětice. V současné době probíhá podrobnější průzkum na celém území lesa.

K dnešnímu dni je z Hrabětického lesa doložen výskyt 58 druhů měkkýšů, což představuje více než jednu pětinu všech druhů na území ČR. Z předchozích výzkumů se jednalo o nález 47 druhů, v roce 2011 pak 42 druhů. Výskyt některých druhů se zatím nepodařilo znovu potvrdit, ale naopak bylo nalezeno dalších 14 doposud nedoložených druhů.

Se kterými druhy plžů se zde tedy můžeme setkat?

Naší pozornosti nejspíše unikne náš nejmenší suchozemský plž boděnka malinká (*Punctum pygmaeum*), doslova tečka trpasličí (z lat. *punctum* = bod, tečka; *pygmaeum* = trpasličí) se šířkou ulity





Na živých i padlých kmenech stromů, můžeme běžně najít vřetenatku hladkou (*Cochlodina laminata*). Foto V. Štěrbová, 2011.

pouhých 1,5 mm a výškou 1 mm. Žije na zastíněných místech. Ukrývá se v hrabance a pod kousky dřeva, kde se živí řasami, nižšími houbami a zbytky rostlin. Boděnka má velmi zajímavý způsob rozšiřování: přichycená na listech může být větrem roznášena na poměrně značné vzdálenosti.

Ulitu na povrchu pravidelně a velmi jemně zrnitou (lupa!) jako ten nejjemnější pilníček má vlahovka narudlá (*Monachoides incarnatus*) a vlahovka karpatská (*Monachoides vicinus*). S oběma druhy se setkáme na vlhkých místech, kde jsou poměrně hojné a jejich kulovitá ulita, ačkoliv mnohem menší než ulita hlemýždě (šířka 12–16 mm a výška 9–11 mm), určitě neunikne naší pozornosti. Jen se sehnout a trochu rozhrnout listů. Nejspíš při tom objevíme drobnou vrásenku okrouhlou (*Discus rotundatus*) anebo mnohem vzácnější a drobnější vrásenku orlojovitou (*Discus perspectivus*), které se ukrývají v hrabance a pod kousky dřeva. Jejich ulita je silně stlačená (z řec. *diskos* = terč), široká 5,5–7,0 mm a jen 1,8–2,4 mm vysoká, hedvábně lesklá s rudohnědým žíháním, které v celé své kráse vynikne až pod binokulární lupou.

Z dalších druhů se zde vyskytuje skelnatka drnová (*Oxychilus cellarius*), která má ulitu plochou, lesklou, širokou do 12 mm. Žije na vlhkých místech, jak v lesích, tak i v zahradách. Dokonce se s ní můžeme setkat v jeskyních a ve sklepech. Blyštivka rýhovaná (*Perpolita hammonis*) má ulitu drobnou, kolem 4 mm širokou, výrazně rýhovanou. Její barva je narudle i světleji rohová. Obývá vlhká stanoviště (olšiny, mokré louky apod.) a je hojná. Oba druhy jsou všežravé.

Při kmenech a pod kůrou stromů narazíme na druhy se schránkami vřetenovitě protáhlými. Může se jednat například o vřetenatku obecnou (*Alinda biplicata*) nebo o vřetenovku hladkou (*Cochlodina laminata*), ale podobných druhů zde žije více a pro laika jsou neskutně rozlišitelné. Oba druhy mají ulity přibližně stejně veliké (15–18 mm vysoké a 4 mm široké) a patří do čeledi závor-natkovití (*Clausilidae*), která se vyznačuje malým ústím, uvnitř vybaveným různě složitým komplexem

malých zubů, záhybů a lamel, zvenčí jen částečně viditelných. Ústí ulity uzavírají víčkem, tzv. závorkou (*clausilium*). Všechny tyto výrůstky a mechanismy mají za úkol chránit plže před ztrátou vody a před případným napadením predátorem. Závornatky se živí zbytky odumřelých rostlin i zvířat, houbami (včetně muchomůrek), živými rostlinami a také máloštětinatci nebo různými vývojovými stádii plžů. Z dalších druhů vzácnějších závornatek se zde vyskytují řasnatka nadmutá (*Macrogastera tumida*) a řasnatka lesní (*Macrogastera ventricosa*).

Z velmi vzácných druhů zde byla ojedinele nalezena ohrožená vřetenatka Ranojevičova moravská (*Vestia ranojevic moravica*), která je karpatským endemickým druhem (obývá omezený areál Moravské brány). Můžeme ji najít například pod odchlíplou kůrou buků, v tlejícím dřevě, nebo pod kůrou pařezů. V České republice se její výskyt podařilo potvrdit jen v Hostýnských vrších, Moravskoslezských Beskydech a v Podbeskydích.

Mezi tzv. „nahé“ plže patří slimáci a plzáci. Zahradkáři svádějí boj (a většinou marný) proti plzáku španělskému (*Arion vulgaris*, dříve *Arion lusitanicus*), se kterým se také můžeme setkat v Hrabětickém lese. Žijí zde však i další nazí plži, kteří nepatří mezi „hospodářské škůdce“. Jedná se například o slimáka popelavého (*Limax cinereoniger*), který je při natažení až 200 mm dlouhý a jehož zbarvení je značně variabilní nebo blednička útlá (*Boettgerilla pallens*), jejíž červovité popelavě bílé tělo je značně pohyblivé, takže si ji někteří pletou s „šedou“ žížalou. Blednička útlá je v ČR nepůvodním druhem (pochází až z Kavkazu) a šíří se u nás od 50. let 20. století. Vyskytuje se jak na synantropních, tak i nenarušených stanovištích.

Většina nahých plžů jsou nenáročné druhy se širokou ekologickou valencí, tzn. že jsou schopni úspěšně snášet široké spektrum nejrůznějších podmínek prostředí. Jediným nárokem zůstává podmínka dostatečné vlhkosti, protože díky absenci schránky jsou více náchylní k vyschnutí. S absencí schránky se však pojí jejich vyšší pohyblivost a snadnější možnost úkrytu (schránka může překážet).



Vlahovka narudlá (*Monachoides incarnatus*) má ulitu jemně zrnitou jako nejjemnější pilníček (Foto V. Štěrbová, 2011).



Vlahovka karpatská (*Monachoides vicinus*) je karpatský druh, hojně se vyskytující v listnatých lesích (Foto V. Štěrbová, 2011).

K silně vlhkomilným plžům Hrabětického lesa patří jantarka obecná (*Succinea putris*), která má ulitu 8–12 mm širokou a 16–22 mm vysokou, zelenožlutě, jantarově až temně oranžově zbarvenou. Obývá břehy vod, kde se pohybuje na okolních rostlinách. Vzácně můžeme nalézt jantarku, která je nositelem sporocyst motolice *Leucochloridium macrostomum*. Ta jako dospělý cizopasník žije ve střevě ptáků. Napadenou jantarku poznáme podle zduřeného tykadla (obvykle obou), v němž se pohybuje žlutě a hnědě kroužkovaný cizopasník. Napadená jantarka se tak stává nápadnější, a tím snadnější kořistí ptáků. Tmavohnědě zbarvená ulita 6–7 mm široká a 3,5 mm vysoká bude nejspíše patřit zemounku lesklému (*Zonitoides nitidus*), který obývá podobná místa.

Rovněž vodní plži neuniknou naší pozornosti. Obývají vodní biotopy nejrůznějšího charakteru, a pokud chceme zjistit jejich přítomnost, vystačíme si s obyčejným cedníkem. V chladnějších prameništích a pramenných stružkách se můžeme setkat s praménkou rakouskou (*Bythinella austriaca*), která je drobným zástupcem předožábřých plžů (výška 2,3–3,2 mm a šířka 1,4–1,8 mm). Charakteristickým znakem předožábřých plžů je přítomnost trvalého víčka (operculum), které je přirostlé k tělu živočicha a po zatažení do ulity uzavírá ústí. Praménka se živí seškrabáváním nárostů řas z kamenů a rostlin.



Kulovitá ulita s delšími, málo prohnutými chloupky patří zuboustece trojzubé (*Isognomostoma isognomostomos*). Foto V. Štěrbová, 2011.

Plži plícnatí takové víčko nemají. K zástupcům plícnatých plžů drobných mokřadů patří plovatka malá (*Galba truncatula*) s plovatkou toulavou (*Radix peregra*).

Při průzkumu mokřadních stanovišť narazíme také na mlže. Ti jsou v Hrabětickém lese zastoupeni hrachovkami (*Pisidium* sp.), které jsou našimi nejmenšími mlži. Například lastura hrachovky obecné (*Pisidium casertanum*) je dlouhá pouhých 3,5–6 mm (v naší fauně existují ještě menší zástupci). Je obojetného pohlaví a vývoj probíhá v těle rodiče. Rodí se již vyvinutí malí mlži v počtu kolem deseti jedinců. Hrachovka obecná se dožívá jen 1,5 roku, ale zato se vyznačuje neobvyklými schopnostmi k přežití v nehostinných podmínkách, jako je nedostatek potravy, nedostatek rozpuštěného vápníku, vyschnutí, velké kolísání teplot, vysoká nadmořská výška (až do nadmořské výšky 3 500 m), velká hloubka (do 60 m), nízké pH (do 4,5).



Dvouzubka lužní (*Perforatella bidentata*) má v ústí ulity dva silné zuby (Foto V. Štěrbová, 2011).

Výčet měkkýšů, se kterými se tady můžeme setkat, zdaleka nebyl úplný. Je to také proto, aby zůstal prostor pro vaše vlastní pátrání.

### Veronika Štěrbová

Studentka navazujícího ročníku Environmentálního inženýrství na Hornicko-geologické fakultě Vysoké školy báňské – Technické univerzity (Vsterbova@seznam.cz)

### Ing. Jiří Kupka, Ph.D.

Odborný asistent Institutu environmentálního inženýrství Hornicko-geologické fakulty Vysoké školy báňské – Technické univerzity.

#### Zdroje:

- Horsák, M.; Juříčková, L.; Beran, L.; Čejka, T. & Dvořák, L. (2010): Komentovaný seznam měkkýšů zjištěných ve volné přírodě České a Slovenské republiky. *Malacologica Bohemoslovaca*, Suppl. 1: 1–37. Dostupné: <http://mollusca.sav.sk>.
- Juříčková, L.; Horsák, M.; Beran, L.; Dvořák, L. (2010): *Malacologica Bohemoslovaca*: Red List of the molluscs (Mollusca) of the Czech Republic. Dostupné z: <http://mollusca.sav.sk/malacology/redlist.htm>.
- Pfleger, V. (1988): *Měkkýši*. Praha, ARTIA, 1988. 191 s.
- Lisický, M. J. (1991): *Mollusca Slovaca*. Veda, Bratislava, 340 pp.
- Ložek, V. (1956): *Klíč k určování československých měkkýšů*. SAV, Bratislava, 437 pp.
- Wiktor, A. (2004): *Ślimaki lądowe Polski*. Mantis, Olsztyn, 302 pp.



## Přehled všech doposud zjištěných druhů měkkýšů Hrabětického lesa

(řazeno abecedně) („+“ - prosté vyjádření přítomnosti druhu; „-“ - nepřítomnost druhu;

symboly /, //, /// představují tříčlennou stupnici četnosti kterou používal Mácha;

číslky je vyjádřen absolutní počet nalezených jedinců).

Druh	Hrabětický les Ltg.: Ložek, Mácha 1955	Hrabětický les Ltg.: Mácha 1988	Hrabětický les Ltg.: Štěrbová 2011
blednička útlá ( <i>Boettgerilla pallens</i> )	-	-	4
blyštivka rýhovaná ( <i>Perpolita hammonis</i> )	/	/	1
boděnka malinká ( <i>Punctum pygmaeum</i> )	-	/	-
dvozubka lužní ( <i>Perforattela baidentata</i> )	/	/	141
hladovka horská ( <i>Ena montana</i> )	/	/	2
hrachovka malinká ( <i>Pisidium personatum</i> )	/	-	8
hrachovka obecná ( <i>Pisidium casertanum</i> )	-	-	2
hrachovka tupá ( <i>Pisidium obtusale</i> )	+	-	5
jantarka obecná ( <i>Succinea putris</i> )	//	//	159
jantarka podlouhlá ( <i>Succinella oblonga</i> )	///	//	11
keřovka plavá ( <i>Fruticicola fruticum</i> )	/	/	22
oblovka drobná ( <i>Cochlicopa lubricella</i> )	-	/	1
oblovka lesklá ( <i>Cochlicopa lubrica</i> )	/	-	13
ostnatka trnitá ( <i>Acanthinula aculeata</i> )	/	-	-
ostroústka bezzubá ( <i>Columella edentula</i> )	/	/	-
páskovka keřová ( <i>Cepaea hortensis</i> )	-	/	-
plovatka malá ( <i>Galba truncatula</i> )	-	/	1
plzák hnědý ( <i>Arion fuscus</i> )	+	-	-
plzák španělský ( <i>Arion lusitanicus</i> )	-	-	5
plzák žíhaný ( <i>Arion circumscriptus</i> )	+	-	-
podkornatka žíhaná ( <i>Lehmannia marginata</i> )	+	-	-
praménka rakouská ( <i>Bythinella austriaca</i> )	//	-	-
řasnatka břichatá ( <i>Macrogastra ventricosa</i> )	//	//	61
řasnatka nadmutá ( <i>Macrogastra tumida</i> )	///	///	51
síměnka nejmenší ( <i>Carychium minimum</i> )	//	///	3
síměnka trojzubá ( <i>Carychium tridentatum</i> )	+	/	3
sítovka čistá ( <i>Aegopinella pura</i> )	//	//	12
sítovka suchomilná ( <i>Aegopinella minor</i> )	/	/	5
skelnatka drnová ( <i>Oxychilus cellarius</i> )	-	/	1
skelnička karpatská ( <i>Vitrea transylvanica</i> )	/	-	-
skelnička průhledná ( <i>Vitrea crystallina</i> )	/	//	2
skelnička průzračná ( <i>Vitrea diaphana</i> )	/	//	1
skelnička zjizvená ( <i>Vitrea subrimata</i> )	-	/	-
skleněnka průsvitná ( <i>Vitrina pellucida</i> )	/	/	-
sklovatka krátkonohá ( <i>Daudebardia brevipes</i> )	-	/	-
sklovatka rudá ( <i>Daudebardia rufa</i> )	/	/	7
slimáček hladký ( <i>Deroceras laeve</i> )	+	-	-
slimáček lesní ( <i>Deroceras praecox</i> )	-	-	1
slimáček táhlý ( <i>Semilimax semilimax</i> )	-	//	77
slimák popelavý ( <i>Limax cinereoniger</i> )	+	-	4
slimák žlutý ( <i>Limax tenellus</i> )	+	-	-
srstnatka chlupatá ( <i>Trochulus hispidus</i> )	-	-	44
srstnatka jednozubá ( <i>Petasina unidentata</i> )	-	-	1
srstnatka karpatská ( <i>Plicuteria lubomirskii</i> )	+	/	2
uchatka toulavá ( <i>Radix peregra</i> )	+	-	49



Druh	Hrabětický les Litg.: Ložek, Mácha 1955	Hrabětický les Litg.: Mácha 1988	Hrabětický les Litg.: Štěrbová 2011
vlahovka karpatská ( <i>Monachoides vicinus</i> )	/	/	86
vlahovka narudlá ( <i>Monachoides incarnatus</i> )	/	/	109
vrásenka okrouhlá ( <i>Discus rotundatus</i> )	//	/	3
vrásenka orlojovitá ( <i>Discus perspectivus</i> )	//	///	15
vrkoč lesní ( <i>Vertigo pusila</i> )	/	-	1
vrkoč rýhovaný ( <i>Vertigo substriata</i> )	/	//	-
vrkoč útlý ( <i>Vertigo angustior</i> )	+	-	-
vřetenatka obecná ( <i>Alinda biplicata</i> )	///	///	174
vřetenatka Ranojevičova moravská ( <i>Vestia ranojevicí moravica</i> )	-	-	1
vřetenovka hladká ( <i>Cochlodina laminata</i> )	//	///	52
závornatka kyjovitá ( <i>Clausilia pumila</i> )	//	//	9
zemounek lesklý ( <i>Zonitoides nitidus</i> )	//	//	167
zubouštka trojzubá ( <i>Isognomostoma isognomostomos</i> )	/	//	6

## Pozoruhodné nálezy z řeky Odry a okolí

Lukáš Klega

Území tvořící Poodří, zejména pak Staré Bělé, Proskovic a okolí, nikdy nepatřilo mezi vyhlášené geologické či paleontologické lokality. Nazíráno ze správného úhlu pohledu se však situace může jevit jako zcela opačná. Ačkoliv se na tomto území nenechávají tak bohatá naleziště (co do počtu možných nálezů za určitý časový úsek pátrání) jako na nedalekých klasických lokalitách typu Kotouč u Štamberka či ostravských uhelných haldách, lze zde na některých místech objevit nálezy pozoruhodné skladby. Na jednom a tom samém místě můžeme totiž nalézt fosilie pocházející de facto z kteréhokoliv geologického období, nepřeborného množství živočišných a rostlinných druhů, to vše pozoruhodného geografického původu, zahrnujícího celou oblast povodí Odry (včetně veškerých dalších řek do Odry se vlévajících, jako je např. Ostravice a Opava) a celé území zasažené ve čtvrtohorách ledovcem.

Materiál takto nalezený může být původu místního, mohl být splaven řekou ze vzdálenějších lokalit, především pak mohl být na naše území dopraven ledovcem. Vyloučena samozřejmě není ani kombinovaná varianta – tedy že byl konkrétní vzorek nejprve splaven jedním směrem některou řekou a následně zase směrem jiným posunut ledovcem.

Zájemce o tuto činnost si může v Poodří vybrat v podstatě tři typy lokalit – pískovny a štěrkovny, Odru a její přítoky a obdělávaná pole.

Každý z těchto typů má své výhody i nevýhody. Co se pískoven a štěrkoven týče, tyto jsou již v mnohých případech vytěženy a zarostlé vegetací, popř. zasypány.

Odra naopak není v tomto směru závislá na lidské činnosti. Jde o sběratelsky nevytěžitelné lokality, protože po každé větší vodě jsou pláže poskládané znovu. Štěrkových a písčitých lavic a nánosů (pláží) je však na ní poměrně poskrovnu a malých rozměrů. Nalezneme je především v oblasti Proskovic, Polanky nad Odrou a Staré Bělé, méně pak mezi Petřvaldíkem a Košatkou. Pláže velkých rozměrů s množstvím materiálu pak najdeme v Hraničních meandrech Odry u Bohumína.

Po každé větší vodě je vždy nutné počkat, až znovu zaprší, aby se materiál opláchl od bahna a byl tak rozpoznatelný. Komplikovaný je však často přístup – to způsobuje v létě hustá vegetace především kopřiv a křídlatky, ve které se ukrývají miliony hladových komárů. Výhodou letního období však je skutečnost, že osoba znalá terénu může řeku na některých místech přejít a navštívit tak pláž na opačném břehu.



Jednotlivá naleziště je vhodné si co do umístění a přístupu nejprve prohlédnout na internetu v podobě družicových či leteckých snímků. Je však nutné si uvědomit, že snímky jsou zpravidla více než dva roky staré. Je proto třeba být připraven na to, že Odra při povodni upravila svůj tok a pláž se tak na daném místě již ani nemusí nacházet. Při pohybu kolem řeky je třeba vždy dbát zvýšené opatrnosti, především při chůzi po podemletých březích či při brodění. Malé pláže je možno také nalézt na Ondřejnici a Lubině, v těchto řekách je však větší množství nepůvodního materiálu pocházejícího z regulace těchto toků. Malé potoky mohou vydat rovněž zajímavé exempláře, v létě však jsou příliš zastíněny stromy, na podzim zase plné listů. Jsou navíc brzo vysbírány.

Třetím typem lokalit jsou pole. Je však těžké najít místo, kde se souvky můžou nacházet, protože zde obecně příliš kamenitých polí není. Navíc se dnešní člověk již po poli prakticky nepohybuje (Kdy jste naposledy byli uprostřed rozsáhlého pole?). Najdeme-li však takovou lokalitu, objevíme po každé orbě nové nálezy, je však třeba počkat až se pole upraví a očistí deštěm, protože v oranici nic nenalezneme. Výhodou je zde možnost sběru v zimních měsících

bez sněhu, v tomto období navíc ještě není obilí tak vzrostlé, aby bránilo pohledu na zem a nemusí být pozornou osobou ušlapáno. V kukuřici můžeme sbírat zase na jaře a na začátku léta.

Je třeba si uvědomit, že ledovec řadu původních lokalit zcela odstranil, popř. vyzvedl materiál z jinak nepřístupných míst, jako je například dno Baltského moře. Řada zkamenělin tak byla určena pouze ze souvků. Lokality u Odry jsou pro přehlednost označovány z východní strany, tzn. je-li například nálezovou lokalitou označena Stará Bělá či Proskovice, neznamená to, že by tato lokalita nemohla být fakticky již na katastru Polanky nad Odrou. Přímou v terénu je pro stálý pohyb řeky přesná lokalizace katastru často nemožná.

Odra má rovněž blahodárny vliv na preparaci zkamenělin. Především pazourky a jiné silicity se příliš nevyplatí rozbíjet. Povaha materiálu je podobná sklu, které nám taky většinou nepraskne tak, jak potřebujeme. Navíc lom u pazourků většinou nesleduje samotnou zkamenělinu. Řeka však působí na tento materiál neustálým narážením zrníček unášeného písku lépe, takže například mlži či ježovky nalezené v pazourcích z Odry jsou často nádherně viditelné, což se příliš nestává u nálezů z polí.



*Někdy se v řečišti Odry najdou bizarní předměty: část střely do Pancerschrecku – německé protitankové zbraně. Jejím předchůdcem byla právě pancéřová pěst „Panzerfaust“. Foto autor.*





Především pazourky a jiné silicity mohou obsahovat zkameněliny, které však nejsou vždy hned na první pohled viditelné. Je proto vhodné je sebrat, doma umýt a ještě za mokra prohlédnout pořádně pod silným světlem a s lupou.

Již v minulých číslech časopisu jste se mohli s pozůstatky zalednění seznámit, například v příspěvcích o bludných balvanech (č. 4/2007 a 4/2010), o nálezů mamutích klů v řečišti Odry (č. 1/2006 a 4/2009). Následující článek se věnuje pouze nálezům, u kterých lze přepokládat právě severský původ. V některém z dalších čísel se pak seznámíte rovněž s nálezů korálů s původem v Klokočově u Příbora a polodrahokamy, popř. s fosiliemi spíše lokálního či bližšího původu než je oblast Skandinávie (jako jsou například zkřemenělá dřeva).

Krajina, ve které žijeme, je fantastickou pokladnicí vědomostí nesmírného rozsahu. Můžeme tak například při občasně návštěvě Odry objevit druhohorní ježovku přinesenou ledovcem z Baltu či pozůstatek někdejšího korálového útesu vzniklého na místě v okolí dnešního Příbora. Příště pak vyplavený, několik tisíc let starý kmen stromu z rozsáhlých porostů vzrostlých po době ledové, o kus dále pak mamutí kel či pancéřovou pěst z druhé světové války. Pohltí-li takový zájem člověka, vrací se pak po pouhé hodinové procházce z mnohem vzdálenějších světů, než jsou jakákoliv místa, na která bychom se dnes mohli podívat letadlem.

**JUDr. Lukáš Klega**

Více o autorovi viz č. 4/2010, s. 9.

## Severoevropské horniny a zkameněliny v okolí Staré Bělé

*Martin Hanáček & Lukáš Klega*

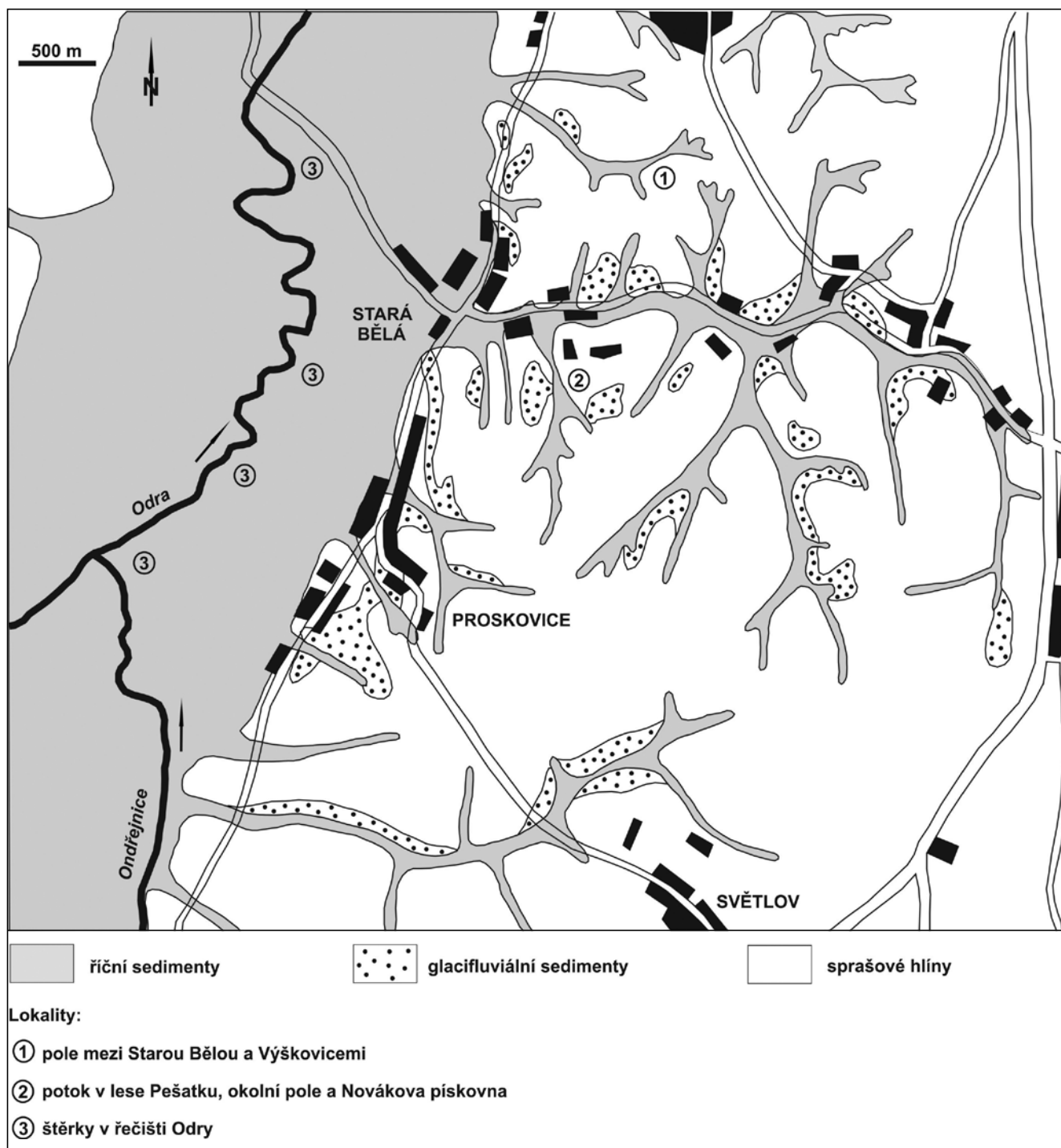
### Úvod

V okolí Staré Bělé se vyskytují úlomky hornin, někdy i se zkamenělinami, původem ze severní Evropy, které sem transportoval severoevropský pevninský ledovec. Ve starších čtvrtohorách (pleistocénu) vznikl tento ledovec na Skandinávském poloostrově a v Karélii a rošířil se odtamtud do západní, střední a východní Evropy. Jeho jižní okraj spočíval na severu Čech (Frýdlantský a Šluknovský výběžek, okolí Hrádku nad Nisou, Podještědí) a na severu Moravy a na jihu Slezska (Ostravsko, oderská část Moravské brány, Opavsko, Krnovsko, Osoblažsko, Jesenicko). Ze Skandinávie a ze dna a ostrovů Baltského moře transportoval ledovec až na naše území úlomky rozmanitých vyvěřelých, přeměněných a usazených hornin. V posledně jmenovaných se často vyskytují i zkameněliny. Velké kusy těchto hornin se nazývají bludné balvany. Souhrně se všechny horninové úlomky transportované na jakoukoliv vzdálenost pevninským ledovcem označují v české literatuře termínem souvky (j. č. souvek, jako překlad německého termínu Geschiebe). V tomto příspěvku jsou popsány hlavní typy severoevropských hornin a zkamenělin, u nichž je možné přesněji stanovit geografický původ, a které je možné v okolí Staré Bělé nejčastěji objevit.

### Výskyt severoevropských hornin v závislosti na geologickém vývoji Starobělska

Souvky severoevropských hornin se primárně nalézají v sedimentech, které se uložily v přímé souvislosti s pevninským ledovcem. Na Starobělsku jsou tyto sedimenty představovány písky, štěrkovitými písky a štěrky naplavenými vodními toky,

kteří vytékaly z roztávajícího ledovce. Ostravsko bylo během starších čtvrtohor (pleistocénu) zaledněno minimálně dvakrát. K poslednímu zásahu ledovce do Ostravské pánve došlo během první sálské ledové doby (glaciálu Saale 1) asi před 160 tisíci lety. Ledovec tehdy zasahoval až k Jeseníku nad Odrou v Moravské bráně. Když v závěru ledové doby roztával, vznikalo velké množství řek, napájených tajícím sněhem a ledem. Řeky vyplavovaly z ledovce horninové úlomky, které ledovec původně transportoval na různě dlouhou vzdálenost. Oblast Starobělska byla pokryta štěrky a písky, podobně jako zbytek Ostravska. Jelikož voda pocházela z ledovce a proudila ve formě vodních toků, označují se tyto sedimenty jako glacifluviální – tedy ledovcoříční. Během dalších tisíciletí se do uložených glacifluviálních sedimentů zařizly potoky a řeky a způsobovaly erozi těchto sedimentů. Souvky severoevropských hornin se tak dostaly i do čistě říčních uloženin, které vznikly už nezávisle na zalednění. Během poslední ledové doby, nazývané viselská (viselský glaciál), byly starší sedimenty na celém Starobělsku pokryty návějemí prachovitých sprašových hlín. Po skončení viselského glaciálu se potoky a řeky začaly znovu zařezávat, tentokrát nejprve do sprašových hlín a poté, co jimi pronikly, začaly se zahlubovat i do podložních glacifluviálních sedimentů. Proto dnes glacifluviální sedimenty se severoevropskými horninami vystupují k povrchu hlavně v údolích potoků. Nejlepší odkryv, kde lze glacifluviální sedimenty studovat, je v Novákově pískovně na jižním okraji Staré Bělé. Čtvrtohorní (kvarterní) sedimenty Starobělska ukazuje mapa na následující straně (obr. 1).



Obr. 1 – Mapa rozšíření čtvrtohorních (kvarterních) sedimentů na Starobělsku.

### Geologický původ severoevropských hornin transportovaných pevninským ledovcem

Vyvřelé a přeměněné (metamorfované) horniny a některé usazené (sedimentární) horniny pocházejí z geologického celku nazývaného baltický štít, který se rozprostírá na území poloostrova Kola, Karélie, Finska, Baltského moře, Švédska a jižního Norska. Je budován velmi starými horninami, které vznikly v prekambriu. Nejstarší horniny baltického štítu se vyskytují na jeho severovýchodním konci – na poloostrově Kola a jsou staré 3,5 miliardy let. Nejmladší horniny pak najdeme na protilehlém konci štítu

– v jihozápadním Švédsku, a tyto jsou staré necelou 1 miliardou let. Na Starobělsku lze nalézt horniny pocházející většinou ze střední až jihozápadní části baltického štítu, jejich stáří se pohybuje mezi 1 a 2 miliardami let. Baltický štít je geologicky nejstarší částí Evropy a formoval se během prekambria. Prostřednictvím ledovcem transportovaného materiálu pocházejícího z baltického štítu máme tudíž možnost seznámit se s velmi starými evropskými horninami, aniž bychom opustili území ČR.

Většina sedimentárních hornin, s nimiž se můžeme v ledovcem transportovaném materiálu setkat,





pochází ze dna a ostrovů jižní části Baltského moře. Jedná se o pískovce a vápence staroprvohorního (spodnopaleozoického) stáří, dále prachovce a pazourky druhohorního (mesozoického) stáří. Často se v nich vyskytují zkameněliny. Ledovec mohl erodovat baltskou pánev z toho důvodu, že během ledových dob moře ustoupilo a dno se obnažilo. Ke globálnímu poklesu mořské hladiny o desítky metrů došlo právě kvůli růstu ledovců, v nichž zůstávaly vázány sněhové srážky, které se tak nemohly vrátit zpátky do oceánů.

Pro mnoho vyvřelých severoevropských hornin dopravených k nám ledovcem je typická porfyrická struktura. Pro tu je charakteristické, že v hornině na první pohled vidíme větší krystaly, které obklopuje jemnozrnnější okolní hmota, která může být dokonce i celistvá, takže žádná zrna alespoň pouhým okem nepozorujeme. Větší krystaly se nazývají vyrostlice, okolní jemnější část horniny se označuje jako základní hmota. S porfyrickou strukturou se setkáme u žul, v nichž jsou vyrostlice tvořeny hlavně živci a základní hmota je tvořena pouhým okem viditelnými zrny minerálů (hlavně živců, křemene, slíd, amfibolů), a dále u vulkanických hornin, které se popisně označují jako porfyry a porfyrity. U těch je velikostní a často i barevný kontrast mezi vyrostlicemi a základní hmotou ještě zřetelnější než u žul, protože základní hmota je často tak jemnozrnná, že její zrnitou stavbu můžeme spatřit jen velmi pozorným prohlížením. V některých porfyrech může být dokonce makroskopicky celistvá, tzn., že zrna pouhým okem pozorovat nelze.

### Lokality

V okolí Staré Bělé lze severské horniny nalézt na třech typech lokalit, a sice v pískovnách, v současných řekách či potocích a na obdělávaných polích.

Pískovny představují umělé odkryvy glacifluviálních uloženin, které v nich jsou, nebo byly těženy. Možnosti sběru závisí na provozu pískoven a s útlumem těžby klesají. Známou lokalitou byla např. Nováková pískovna na jižním okraji Staré Bělé, která už je ale dlouho opuštěna a možnosti sběrů jsou tak omezené pouze na zbytky starých stěn pískovny.

Současné řeky erodují původní ledovcové sedimenty a přebírají tím i souvky severoevropských hornin. Menší potoky se na Starobělsku zařezávají do starších sedimentů (sprašových hlín a glacifluviálních štěrkovitých písků), a tak můžeme v jejich řečišti severoevropské horniny objevit. Největší i nejbohatší lokalitou tohoto typu je Odra. Při opakujících se povodních se v jejím řečišti ukládají štěrky, které pak po opadu vody vystupují nad hladinu (Obr. 2). Ve štěrcích sice převládá místní materiál a severoevropské horniny tvoří jen příměs, ale při značném množství těchto štěrků lze i tak nalézt řadu původně ledovcem transportovaných valounů. Pozice štěrkových náplavů se při každé nové velké povodni mění,



Obr. 2 – Štěrková lavice na břehu Odry (Foto Lukáš Klega).

proto nelze uvést konkrétní stálá místa vhodná pro sběratelskou činnost.

Obdělávaná pole jsou lokalitami, kde glacifluviální sedimenty vystupují na povrch nebo leží těsně pod ním. Orbou jsou k povrchu vytahovány valouny tvořené mnohdy severoevropskými horninami. Tyto lokality představují plošně omezená místa. Většina polí Starobělska má totiž pod ornici mocnou vrstvu jemnozrnných sprašových hlín, které nejsou kamenité. Sběr je možný provádět mimo vegetační období, nejlépe na přelomu jara a zimy, kdy jsou kameny na zoraných polích omyté tajícím sněhem. Další příležitosti se nabízejí po vydatných jarních nebo podzimních deštích.

Lokality sběru severoevropských hornin, vyobrazených v přílohách I–III, jsou vyznačeny v geologické mapce na s. 15 (Obr. 1). Číslice 3 v kroužku na Odře neukazují polohu jednotlivých štěrkových náplavů, ale označují celý úsek toku jako lokalitu, kde se mohou štěrky po povodních objevit na různých místech.

### Hlavní typy určitelných severoevropských hornin

Převážnou většinu souvků severoevropských hornin tvoří typy, u nichž nelze blíže stanovit jejich geografický původ a můžeme o nich říci jen to, že pocházejí z oblasti baltského štítu. Tyto horniny totiž nejsou ničím charakteristické a jsou si vzájemně podobné, byť pocházejí z různých míst skandinávsko-baltské oblasti. Jsou to především různé metamorfované horniny, jako ruly, migmatity, kvacity, ale i mnoho hlubinných vyvřelin (žul) i některé sedimentární horniny (pískovce). Část severských hornin je ale natolik nápadných a vzájemně odlišných, že jejich úlomky, přepravené ledovcem i na 1500 km, lze srovnat s horninovou náplní určitých oblastí skandinávsko-baltské oblasti. Jedná se většinou o žuly, porfyry a porfyrity s výraznou porfyrickou strukturou nebo charakteristicky utvořené či zbarvené sedimentární horniny. Dalším vodítkem k určení původu a stáří jsou zkameněliny v sedimentárních horninách.

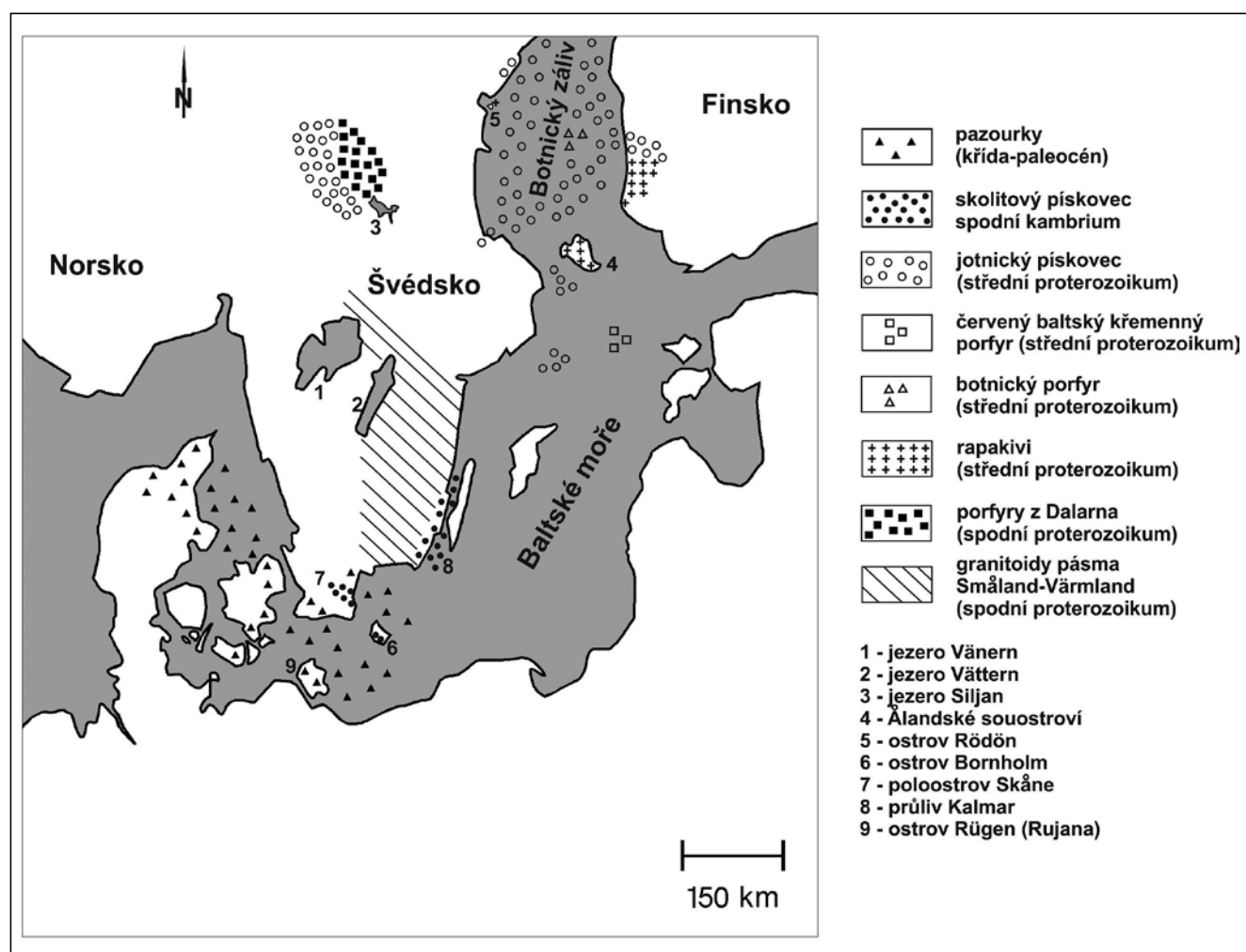


K určování souvků severoevropských hornin existují speciální atlasy. Pro vyvěřeliny a metamorfity je nejobsáhlejší kompendium J. G. Zandstry „Platenatlas van noordelijke kristallijne gidsgesteenten“ (1999). Dále lze využít publikace P. Smeda a J. Ehlerse „Steine aus dem Norden“ (2002) a H. Dietricha a G. Hoffmannové „Steinreiche Ostseeküste“ (2004). Klasická kniha J. Hesemanna „Kristalline Geschiebe der nordischen Vereisungen“ (1975) byla již rozebrána. Určovat zkameněliny ze sedimentárních hornin lze pomocí publikací F. Rudolpha „Geschiebefossilien, Teil 1: Paläozoikum“ (1997), F. Rudolpha a W. Bilze „Geschiebefossilien, Teil 2: Mesozoikum“ (2000) a M. Reicha a P. Frenzela „Die Fauna und Flora der Rügener Schreibkreide“ (2002). Souhrnou prací o krystalinických i sedimentárních horninách je kompendium W. Schulze „Geologischer Führer für den norddeutschen Geschiebesammler“ (2003). Z internetových zdrojů najdeme velmi podrobné informace a kvalitní fotografie na webových stránkách Matthiaše Bräunlicha ([www.kristallin.de](http://www.kristallin.de)). V české literatuře je to pak monografie Z. Gáby a I. Peka „Ledovcové souvky moravskoslezské oblasti“ (1999), vydaná i v podobě dvojdielného článku v časopise Acta Universitatis Palackianae Olomucensis (1997, 1999).

Severoevropské horniny a zkameněliny s přesněji určitelným původem, které byly v posledních letech nalezeny na Starobělsku, jsou popsány dále a vyobrazeny v přílohách I–III na konci čísla. Jejich původní výchozy ukazuje mapa níže (Obr. 3).

### Rapakivi

Jedná se o typickou severoevropskou žulu. Nejčastěji má červenou barvu a porfyrickou strukturu. Nápadné vyrostlice tvoří draselný živec červené až růžové barvy. Tvar těchto vyrostlic může být kulatý, vejčitý nebo obdélníkový a velikost do 125 mm. Pěkný příklad obdélníkových vyrostlic draselného živce, dlouhých až 45 mm, lze spatřit v bludném balvanu před základní školou ve Staré Bělé, který je tvořen právě rapakivickou žulou (viz POODŘÍ 4/2007 a 4/2010). Z dalších minerálů obsahují rapakivické žuly především sodnovápenatý živec (plagioklas) bílé nebo žlutozelené barvy, černošedý až šedomodrý křemen a tmavé minerály (černý biotit, zelený amfibol). Zrna minerálů mají jasné ohraničení a jsou v hornině dobře zřetelná. Kromě variet s velkými vyrostlicemi existují i nevýrazně porfyrické rapakivické žuly, u kterých jsou vyvinuty jen menší nenápadné vyrostlice.



Obr. 3 – Mapa původu souvků provenienně určitelných severoevropských hornin nalezených na Starobělsku.



Rapakivi budují podobně jako jiné žuly velká tělesa – plutony a batolity. V baltském štítu tvoří tělesa rapakivických žul pruh ve směru zhruba V–Z, vedoucí jižním Finskem přes jižní část Botnického zálivu (Ålandské souostroví) do severního Švédska. Jsou staré 1,65–1,50 miliardy let a spadají tak do středních starohor (mesoproterozoika). Kromě vlastních rapakivických žul (granitů) lze hojně nalézt i jejich doprovodné horniny – žulové a křemenné porfyry (podle moderního petrologického názvosloví se jedná o porfyrické mikrogranity a paleoryolity). Mají stejné složení jako rapakivi, oproti nimž se ale vyznačují ještě nápadnější porfyrickou strukturou a vyrostlice netvoří jen živce, nýbrž i křemen.

V okolí Staré Bělé se dosud podařilo nalézt hlavně nevýrazně porfyrické rapakivické žuly a především doprovodné porfyry. Zřetelně porfyrickou varietu představuje zmíněný bludný balvan u starobělské základní školy.

#### **Rapakivi a doprovodné porfyry ze Starobělska: Aplitický granit z Ålandského souostroví** (barevná příloha I, obr. 4)

Je stejnoměrně zrnitý (jemnozrnitý až střednozrnitý) nebo nevýrazně porfyrický. Skládá se především z draselného živce a křemene, sodnovápenatý živce a tmavé minerály (biotit, amfibol) jsou zastoupeny méně. Hlavní hmotu horniny představují drobná zrnka tmavě červeného živce a šedého křemene. V této hmotě jsou velmi řídké rozptýleny větší, několik mm velké vyrostlice draselného živce a zakulacené vyrostlice křemene. Živcové vyrostlice jsou rovněž tmavě červené a tak s okolní hmotou splývají. Nápadné jsou dutiny v hornině vyplněné dobře krystalově omezeným draselným živcem a křemenem.

#### **Rapakivi z Ålandského souostroví nebo z ostrova Rödön** (příloha I, obr. 5)

Hrubozrná žula složená především z tmavě červeného draselného živce, šedého křemene a menšího množství bělavého sodnovápenatého živce a tmavých minerálů (biotitu a amfibolu). Rapakivické žuly z Ålandského souostroví a z ostrova Rödön jsou si vzájemně velmi podobné a některé typy nelze od sebe rozeznat. Ålandské souostroví leží na jižním konci Botnického zálivu, zatímco Rödön je drobný ostrůvek při švédském pobřeží Botnického zálivu, situovaný od Ålandského souostroví na SSZ.

#### **Křemenný porfyr z Ålandského souostroví** (příloha I, obr. 2, 3)

Nezaměnitelná hornina sytě červené barvy. Velmi nápadné jsou vyrostlice křemene černošedé barvy a zřetelně kulatého nebo oválného tvaru, jen vzácně jsou částečně zachovány původní krystalové plochy. Křemenné vyrostlice mohou být až 8 mm velké, většinou ale nepřekračují 5 mm. Poněkud nevýrazné jsou ostrohranné šedočervené vyrostlice draselného živce. Vyrostlice sodnovápenatého živce žlutobílé nebo

zelenošedé barvy jsou mnohem vzácnější. Tmavě červená základní hmota je makroskopicky celistvá, tzn., že pouhým okem v ní nevidíme žádné krystaly nerostů.

#### **Žulový porfyr z Ålandského souostroví** (příloha I, obr. 1)

Podobně jako křemenný porfyr obsahuje i tato varieta kulaté vyrostlice černošedého křemene. Kromě nich jsou však hojně přítomny i vyrostlice draselných živců (šedočervená barva) a vzácněji i sodnovápenatých živců (žlutobílá až šedozelená barva). Jejich tvar může být obdelníkovitý, čtvercovitý, ale nejčastěji oválný a velikost živcových vyrostlic může dosáhnout i několika cm. Hlavní rozdíl oproti křemennému porfyru ale spočívá v základní hmotě, která je u žulového porfyru makroskopicky zrnitá, tzn., že pouhým okem vidíme drobné krystalky křemene, živců a tmavých minerálů, jimiž je tvořena.

#### **Porfyry a porfyrity z Dalarna ve středním Švédsku**

Velmi mnoho severoevropských hornin, které lze na Starobělsku nalézt, je tvořeno vulkanickými horninami z regionu nesoucího název Dalarna. Je to oblast ve středním Švédsku, u jezera Siljan, asi 300 km severozápadně od Stockholmu. Jedná se o horniny označované jako živcové porfyry (podle moderní klasifikace křemenné paleotrachyty až paleoryolity), křemen-živcové porfyry (paleoryolity), porfyrity (paleoandezity) a ignimbrity. Vznikly utužením magmatu méně hluboko pod povrchem než žuly, nebo utuhly až na zemském povrchu. Magma, z něhož vznikly, tvořilo v zemské kůře různé žíly (dlouhá a tenká deskovitá tělesa v jiných horninách) nebo pně (menší tělesa magmatu cylindrického tvaru vybíhající z plutonů). Pokud se vylilo na povrch, mělo magma podobu lávových výlevů. Ignimbrity vznikly spékáním horkého materiálu vyvrhovaného výbuchy sopek. Geologické stáří těchto hornin je mesoproterozoické a činí 1,80–1,70 miliardy let. Magma tehdy postupně pronikalo do starší kůry a tuhlo uvnitř jako žíly a pně, nebo se vylévalo až na povrch jako láva.

S dalarnskými porfyry a porfyrity jsou původním výskytem i dobou vzniku spjatý slepence tvořené valouny těchto vyvělin. Lávové výlevy a erozí obnažené žíly a pně se brzy po svém utvoření začaly rozpadat a z úlomků porfyrů a porfyritů unášených v řekách se pak tyto slepence usadily. Následně se pak uložený materiál zpevnil do tvrdých slepenců. Označují se jako Digerberg konglomeráty. V ledovcem transportovaném materiálu se tyto slepence vyskytují vzácněji než samotné porfyry a porfyrity.

#### **Dalarnské horniny ze Starobělska:**

##### **Živcový porfyr** (barevná příloha II, obr. 1, 2)

Hornina tvořená jasně červenou základní hmotou, ve které barevným kontrastem vynikají obdelníkovité,



čtvercové nebo střípkovité vyrostlice živců. Bílé vyrostlice s červeným nádechem jsou tvořeny draselným živcem, zelenožluté vyrostlice sodnovápenatým živcem. Křemenné vyrostlice nejsou zpravidla přítomny. Základní hmota je velmi jemnozrná, složená hlavně z živců, křemene a tmavých minerálů. U některých hornin je zřetelná fluidální textura základní hmoty (jemné páskování), která vznikla během toku ještě neutuhlého magmatu (příloha II, obr. 2).

#### **Oxåsen porfyr** (příloha II, obr. 3)

Jedná se v podstatě o typ živcového porfyru. Vyznačuje se masovou hojností živcových vyrostlic, mezi nimiž převládají načervenalé bílé draselné živce nad zelenožlutými sodnovápenatými živci. Největší vyrostlice mohou být až 15 mm velké a mívají tvar širokých nebo naopak silně protáhlých pravouhlých tabulek. Uvnitř vyrostlic jsou trhlinky vyplněné červenou základní hmotou. Jasně červená základní hmota, obklopující vyrostlice, je velmi jemnozrná.

#### **Grönklitt porfyrit** (příloha II, obr. 4)

Charakteristickým znakem této horniny je velké množství drobných vyrostlic bílého sodnovápenatého živce. Často mají tvar protáhlých úzkých lišt, dlouhých 0,5–5 mm. Další nápadnou komponentou jsou četné zelené shluky, tvořené chloritem a amfibolem. Vyrostlice draselných živců či křemene se v Grönklitt porfyritu nevyskytují.

#### **Digerberg konglomerát** (příloha II, obr. 5)

Jedná se o sedimentární horninu, složenou z valounů jiných dalarnských hornin – porfyrů a pískovců.

#### **Porfyry ze dna Baltského moře:**

Mezi typické severoevropské horniny, vyskytující se v ledovcových sedimentech, patří několik vulkanitů, jejichž původní skalní výchozy nejsou na souši, ale tvoří součást dna Baltského moře. Jedná se o červený baltský křemenný porfyr, botnické porfyry a hnědý baltský křemenný porfyr, z nichž poslední uvedený nebyl na Starobělsku zatím objeven. Horniny jsou staré přibližně 1,6 miliardy let (střední starohory – mesoproterozoikum).

**Červený baltský křemenný porfyr** (příloha I, obr. 6) se vyznačuje tmavě červenou barvou. Ve velmi jemné základní hmotě upoutají pozornost drobné vyrostlice tmavého křemene (velikost od desetin mm po několik mm), doprovázené méně nápadnými, sytě červenými vyrostlicemi draselného živce. Běžně se v porfyru objevují kousky (uzavřeniny neboli xenolity) jiných nazelenale zbarvených vyvřelin (diabasů). Hornina pochází ze dna střední části Baltského moře, jihovýchodně od Ålandského souostroví.

Botnické porfyry vytvářejí mnoho variet, zbarvených hnědě, šedě nebo černošedě. Nápadný je **botnický křemenný porfyr** (příloha I, obr. 7),

s množstvím oranžových vyrostlic draselných živců a menších vyrostlic tmavého křemene, obklopených hnědou základní hmotou. Botnické porfyry mají původ na mořském dně uprostřed Botnického tálivu.

#### **Jotnický pískovec** (příloha I, obr. 8)

Pevná sedimentární hornina složená hlavně ze zrněk křemene, někdy s větším podílem zrněk živců, takže se petrologicky jedná o křemenné až arkózovité pískovce. Často je zřetelné zvrstvení a na vrstevních plochách lze vzácně spatřit čeřiny. Někdy může pískovec obsahovat i větší valouny jiných hornin a pak jej můžeme označovat jako slepencovitý pískovec nebo přechází až do slepenců. Zbarvení horniny je tmavě červené až fialové.

Jotnické pískovce pocházejí z několika oblastí baltského štítu. Nejrozsáhlejší výchozy najdeme ve středošvédském regionu Dalarna a poněkud menší v jz. Finsku. Jotnický pískovec buduje dno Botnického zálivu a vystupuje na povrch i na švédském pobřeží zálivu (Gävle, Nordingra). Maloplošné výchozy se dále nacházejí i ve střední části Baltského moře. Jelikož jsou největší povrchové výchozy známé z oblasti Dalarna, označují se tyto pískovce také jako **Dala pískovce**.

Vznik jotnických pískovců souvisí s nárůstem horstev i rozlohy souše na baltském štítu během starohor (proterozoika). Při tzv. svekofenské orogenezi před 2–1,8 miliardy let došlo k tomu, že k již existující pevnině baltského štítu se připojilo množství sopečných ostrovů. Plocha baltského štítu značně narostla a důsledkem srážek pevniny s ostrovy vzniklo pohoří. Následovalo intenzivní zvětrávání a eroze zdvižených hor a snos jejich materiálu do podhůří. Zde se písek a štěrk ukládaly v podhorských výplavových vějířích a občasných vodních tocích. Zvětrávací, erozní i sedimentační procesy podporovalo suché polopouštní klima, které tehdy na baltském štítu panovalo. Písek a štěrk se nakonec během dalšího dlouhého geologického vývoje zpevnily do tvrdých pískovců a slepenců. Materiál jotnických pískovců se podle odhadů ukládal ve středním proterozoiku, asi před 1,3–1,2 miliardy let.

#### **Smålandský granit z jihovýchodního Švédska** (příloha II, obr. 6)

Rozlehlé území jihovýchodního Švédska mezi jezerem Vättern a baltským pobřežím je budováno obrovskými tělesy žul, mezi nimiž tvoří největší část **smålandská žula (Småland granit)**. Je to hrubozrná hornina bez porfyrické stavby nebo jen s velmi malými nenápadnými vyrostlicemi, složená převážně s červenošedého draselného živce a šedého až modrého křemene. Smålandskou žulou je tvořen i bludný balvan v Jistebníku (POODŘÍ 4/2007) a lze ji nalézt i na Starobělsku. Její geologické stáří se pohybuje v rozmezí 1,82–1,65 miliardy let (spodní starohory – paleoproterozoikum). Smålandská žula



je součástí pásma Småland-Värmland táhnoucího se celým jihovýchodním Švédskem kolem jezer Vättern a Vänern do středního Švédska. Z tohoto pásma pocházejí i dva bludné balvany u základní školy ve Staré Bělé (POODŘÍ 4/2010). Pásmo je tvořeno ohromnými tělesy žul a jim příbuzných granodioritů. Pásmo Småland-Värmland je součástí ještě větší jednotky – transskandinávského magmatického pásma, do které patří i porfyry a porfyryty z Dalarna. Jedná se o pás hlubinných, žilných a méně výlevných vyvřelin, většinou žul a granodioritů, který probíhá z jižního Švédska na sever, přes střední Švédsko až do Norska.

### **Skolitový pískovec** (příloha II, obr. 7)

Na povrchu žlutě hnědý (na čerstvém lomu ovšem bělošedý) jemnozrnný křemenný pískovec. Hnědavé zbarvení povrchu vzniklo zvětrávacími procesy. Pískovec je protkán rovnoběžnými, hustě nebo řídko nahloučenými vyplněnými rourkami, představujícími doupata mořských červů. Rourky jsou mechanicky odolnější než okolní hornina a proto na zvětralém povrchu souvků vystupují jako pozitivní reliéf. Rovněž mohou být druhotně tmavě zbarveny, čímž se vůči okolní světlé hornině stávají kontrastními. Skolitový pískovec je ze Starobělska znám i v podobě bludného balvanu instalovaného u budovy Mysliveckého sdružení Stará Bělá (POODŘÍ 4/2010).

Skolitový pískovec představuje mělkomořský sediment. Začátkem prvohor (paleozoika), v období spodního kambria, asi před 542 miliony lety, představoval baltský štít plochou, erozí zarovnanou pevninu. Zároveň došlo v této době k celosvětovému nárůstu hladiny oceánů a mořská záplava se nevyhnula ani baltskému štítu. Jeho zarovnaný povrch se částečně stal plochým dnem mělkého teplého moře. Na mělčinách podél pobřeží se účinkem vlnění a střídání přílivu s odlivem přemísťoval písek. Neklidné dno bylo osídleno červy a členovci, kteří si vyhrabávali do písku trubicovitá doupata, aby se chránili před rušnými vlivy na povrchu dna. Později byla doupata vyplněna pískem a s okolními usazeninami zpevněna do tvrdého pískovce. Doupata mají nejčastěji tvar přímých rovnoběžných vyplněných trubiček, orientovaných kolmo nebo šikmo k vrstevnatosti pískovce. Takováto doupata se označují rodovým názvem *Skolithos* a hornina termínem skolitový pískovec. Trubičky tedy představují zkamenělé stopy po činnosti organismů, tzv. ichnofosílie.

Skolitový pískovec pochází z jižní části Baltského moře, a sice z ostrova Bornholmu, poloostrova Skåne v nejj jižnějším Švédsku, z pobřeží jihovýchodního Švédka a Kalmarského průlivu (Kalmarsund).

### **Pazourky**

Pazourek je konkrece složená ze dvou modifikací  $\text{SiO}_2$  – chalcedonu a opálu. Zpravidla má černou nebo šedou barvu, je velmi tvrdý, při rozbití vzniká na čerstvých plochách pazourku typický lasturnatý

lom. Na povrchu konkrecí bývá zachována bílá nezápevněná křemitá kůra, barevně kontrastující s okolním pazourkem. Neporušené konkrece mají různé robustní hlízovité nebo ploché tvary, v ledovcových uloženinách se však vyskytují hlavně fragmenty rozpadlých hlíz, celé konkrece jsou méně časté.

Řečeno geologickou terminologií, představuje pazourek biogenní silicit vzniklý na začátku diagenese nezpevněných vápenců. Co se za touto nesrozumitelnou větou skrývá? Pazourky se vyskytují v mořských usazeninách z doby na přelomu druhohor (mesozoika) a třetihor (první části kenozoika). Na dně tohoto nehlubokého moře se ukládaly mikroskopické schránky dírkovců, kokolitek a jiných mikroorganismů. Jejich dlouhodobým hromaděním se nakonec navršilo souvrství složené z bílé nezpevněné nebo lehce zpevněné vápnité hmoty nazývané **psací křída**. Kromě uvedených mikroorganismů se do tohoto sedimentu dostala i jiná odumřelá biota (např. živočišné houby, mechovky, mlži, ramenonožci, ježovky), kterou ukládající se vápnitý kal pokrýl. Právě živočišné houby sehrály při vzniku pazourků klíčovou úlohu. Jsou to primitivní přisedlí živočichové, vybavení kostrami z drobných jehlic. Tyto jehlice, v našem případě složené hlavně z  $\text{SiO}_2$ , se v psací křídě částečně rozpouštěly. Roztoky bohaté oxidem křemičitým pak sedimentem kolovaly, až se nakonec na vhodných místech znovu vysrážely, čímž vznikl pevný útvar oxidu křemičitého v chalcedonové a opálové podobě, s typickým hlízovitým tvarem, představující samotný pazourek. Místa vhodná k vysrážení byla často vázána na určitou úroveň v sedimentu, takže pazourkové hlízy bývají v psací křídě seřazeny do vodorovných nebo šikmých řad.

Moře, na jehož dně se psací křída ukládala, se rozlévalo v dnešní západní a severní Evropě. Jedná se o Anglii, severozápadní Francii, Belgii, Nizozemí, Dánsko, severní Německo a jižní Švédsko, kde dnes psací křída tvoří známé příkré bílé útesy na mořském pobřeží. Časově spadá existence tohoto moře do závěru křídového období druhohor a do nejstarších třetihor (paleocénu), tzn. celkově do doby asi před 70–60 miliony lety. Paleocenní pazourky nejsou uzavřeny v nezpevněné psací křídě, ale v pevných vápencích. Na tomto místě je nezbytné poznamenat, že termín křída má dva významy – označuje jednak nezpevněný bílý vápnitý sediment, tak i časové období (útvary) na konci druhohor, pro než je tento sediment typický.

Mořské dno obývali rozmanití bezobratlí. K substrátu nebo k nějaké pevné podložce na dně, např. opuštěné schránce, byly pevně uchyceny živočišné houby, mechovky a lilijice, které v rozporu se svým českým pojmenováním nebo vzhledem patřily mezi živočichy. Mechovky žily koloniově a tvořily větevnaté nebo povlékavé vnější kostry. Každý jednotlivec měl v kostře svou schránku a s okolní vodou komunikoval skrze drobné ústí ve schránce. Živočišné houby měly nálevkovité tělo tvořené



spustami drobných vzájemně spojených jehlic. Liližice byly vybaveny kalichem z vápenitých desek, ze kterého vybíhala menšími destičkami tvořená ramena. Kalich byl posazen na dlouhém stonku, který stál vzpřímeně, aby kalich s rameny byl tak výše nade dnem, blíže k potravě. Stonek byl v substrátu upevněn pomocí kořenů. Živočišné houby, mechovky i liližice se živí mikroskopickou potravou získávanou z vody. Na dně spočívaly přichyceny, nebo se volně pohybovaly další organizmy, jako mlži a ramenonožci se schránkami složenými ze dvou spojených misek nebo břichonožci (plži) s ulitou. Polokulovitými schránkami ze spojených vápenitých destiček se vyznačovaly ježovky, které pročesávaly mořské dno a pátraly po drobných organizmech, či prohrabávaly substrát. Proti nepřítelům je chránily ostny vyrůstajícími ze schránky. Ve vodě nade dnem plavali typičtí druhohorní hlavonožci – amoniti se stočenými schránkami a belmeniti, kteří se podobali sépiím. Kromě nich pak vody brázdily nespočetné ryby, žraloci a draví vodní plazi (mosasauři). Živočišné houby, mechovky, liližice, ježovky, mlži, ramenonožci, břichonožci žijí v mořích dodnes, zatímco amoniti, belemniti a mosasauři na hranici druhohor a třetihor vyhynuli.

Zkameněliny uvedených živočichů lze v pazourcích objevit. Prakticky v každém pazourku jsou rozptýleny drobné jehlice živočišných hub. Zkameněliny se mohou vyskytovat jak na povrchu hlíz a jejich fragmentů, tak po jejich rozbití. Často je pazourek protkáán dutými chodbičkami, které vytvořily mořské organizmy, když se prožíraly substrátem ještě neuzpevněného mořského dna (příloha III, obr. 8). Jedná se o tzv. bioturbace, patřící mezi zkamenělé stopy po činnosti organismů (ichnofosile).

Zvláštním fenoménem, spojeným s pazourky jsou tzv. wallsteiny (příloha II, obr. 8). Jedná se o dokonale zaoblené pazourky s krátkými rýhami, připomínajícími vtisky od nehtů. Zaoblený tvar i vtisky vznikly v příboji třetihorního moře ještě v Pobaltí, takže tyto pazourky představují původní plážové oblázky.

Pazourky nalezené na Starobělsku, pocházejí, stejně jako ostatní pazourky vyskytující se v pevninském ledovcem zasažených okrajích ČR, z ostrova Rügen (Rujana), Dánska a poloostrova Skåne v nejjižnějším Švédsku. Objevují se i na dně Baltského moře mezi Rujanou, Dánskem a jižním Švédskem. Odlišení pazourků podle stáří na křídové (druhohorní) a paleocenní (třetihorní) je možné jen v některých případech. V české literatuře jsou tyto rozdíly, stejně jako paleontologický obsah pazourků, nejpodrobněji diskutovány v monografii Z. Gáby a I. Peka (1999).

### Zkameněliny v pazourcích ze Starobělska:

#### Mechovky (příloha III, obr. 7)

Části jejich větevnatých a povlékavých kolonií jsou po jehlicích živočišných hub nejčastějšími zkamenělinami, které v pazourcích uvidíme.

#### Ježovka rodu *Stereocidaris* (příloha III, obr. 1, 2)

Byl nalezen fragment vnější kostry v podobě otisku několika spojených destiček. V centru každé destičky je patrný otisk po kulovité bradavce. Na tu za života ježovky nasedal dlouhý štíhlý osten. Kostra ve tvaru silně zploštělé koule byla těmito tyčinkovitými ostny chráněna.

#### Ježovka rodu *Tylocidaris* (příloha III, obr. 3)

Z tohoto rodu byl nalezen otisk ostnu typického kyjovitého tvaru.

#### Stonky liližice rodu *Isselicrinus* (příloha III, obr. 4)

Zachovávají se většinou jen jako otisky buď delších částí stonku nebo jako otisky jednotlivých článků, ze kterých byl stonek složen. Články mají při pohledu shora zhruba kruhovitý tvar.

Vzácnější jsou otisky misek **hřebenatkových mlžů** (příloha III, obr. 5) s nápadnými paprscitými žebry nebo schránky **terebratulidních ramenonožců** (příloha III, obr. 6). Ty mají vejčitý tvar, jemné obloukovité linie na povrchu a špičatý vrchol, do kterého vybíhá větší miska skládající schránku. Druhá protilehlá miska je poněkud menší.

#### Základní literatura o souvcích severoevropských hornin

- Dietrich, H.; Hoffmann, G. (2004): *Steinreiche Ostseeküste: Entstehung und Herkunft der Findlinge*. Verlag Redieck & Schade GmbH. Rostock. 78 s.
- Gába, Z.; Pek, I. (1997): Ledovcové souvky moravskoslezské oblasti kvartérního kontinentálního zalednění. 1. Krystalinické souvky. *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis*, Facultas Rerum Naturalium, Geologica 35: 37–59.
- Gába, Z.; Pek, I. (1999): Ledovcové souvky moravskoslezské oblasti kvartérního kontinentálního zalednění. 2. Sedimentární souvky. *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis*, Facultas Rerum Naturalium, Geologica 36: 13–37.
- Gába, Z.; Pek, I. (1999): *Ledovcové souvky moravskoslezské oblasti*. Okresní vlastivědné muzeum v Šumperku. Šumperk. 111 s.
- Hesemann, J. (1975): *Kristalline Geschiebe der nordischen Vereisungen*. Krefeld. 267 s.
- Reich, M. & Frenzel, P. (2002): Die Fauna und Flora der Rügener Schreibkreide (Maastrichtium, Ostsee). *Archiv für Geschichtekunde* 3 (2/4): 73–284.
- Schulz, W. (2003): *Geologischer Führer für den norddeutschen Geschiebesammler*. Club Wien. 512 s.
- Smed, P.; Ehlers, J. (2002): *Steine aus dem Norden. Geschiebe als Zeugen der Eiszeit in Norddeutschland*. Gebrüder Borntraeger Verlagsbuchhandlung (vydání druhé). Berlin, Stuttgart. 194 s.
- Zandstra, J. G. (1999): *Platenatlas van noordelijke kristallijne gidsgesteenten*. Backhuys Publishers. Leiden. 412 s.

#### Poděkování

Jsmo velmi zavázáni paní Ing. Jiřině Chalupské za zhotovení fotografií v obrazových přílohách.

#### Mgr. Martin Hanáček

Ústav geologických věd, Přírodovědecká fakulta, Masarykova univerzita, Kotlářská 2, 611 37 Brno.  
Zájmy: problematika pleistocenního kontinentálního zalednění střední Evropy, sedimentologie arktických polytermálních ledovců.  
Kontakt: HanacekM@seznam.cz



## MUDr. Břetislav Lyčka není zapomenut

*Karel Sýkora*

*Ten, kdo sledoval v ČT seriál „Heydrich – konečné řešení“, se mohl krátce zamyslet nad úlohou MUDr. Břetislava Lyčky. Byl to jeden z pražských lékařů, který parašutistům výrazně pomáhal. Jeho činnost v odboji byla opakovaně a podrobně popsána v několika publikacích. Přesto věnujme tomuto muži znovu chvíli pozornosti, zaslouží si to. Raději volil smrt vlastní rukou, než aby skončil v rukách gestapa. A také proto, že v jeho rodišti byla MUDr. Lyčkovi v den 70. výročí jeho smrti odhalena pamětní deska. Ale to předbíháme.*

Břetislav Lyčka se narodil 24. května 1903 ve Staré Bělé. Rodiče byli Jan a Františka Lyčkovi, kteří svého syna vedli k pracovitosti, studiu, k sokolství a k tomu, aby vždy pomáhal potřebným. Břetislav z této cesty nikdy neustoupil. Své vysoké osobnostní kvality prokazoval už jako dorostenec v sokolském gymnastickém družstvu, samozřejmě jako lékař a též v odboji. Své milované vlasti neváhal položit k nohám to nejcennější – své křesťanské přesvědčení, profesi a nakonec i svůj život.

Břetislav Lyčka studoval na reálném gymnáziu v Místku a vysokoškolské studium završil na lékařské fakultě Univerzity Karlovy v Praze v r. 1927. V letech 1928 až 1929 vykonával základní vojen-

skou službu. Následovala jeho poměrně bohatá a pestrá lékařská praxe. Získával tím zkušenosti a poznával lidi. Od r. 1932 byl okresním lékařem v Praze-Karlíně a od 16. července 1938 byl jmenován zdravotním komisařem hlavního města Prahy. Přes svůj náročný profesní život nikdy nezapomínal na svoji rodnou Starou Bělou a na grunty čp. 73 a 244, kde žila jeho rodina. Předkové i mladší tam chodívali „do Lyčkovca“.

Po okupaci nemohl tento vlastenec a sokol zůstat stranou a bezprostředně po březnu 1939 se aktivně zapojil do odboje v ilegální sokolské organizaci, která měla jméno po svém vedoucím Jindra (vl. jm. Ladislav Vaněk). Lyčkova činnost byla neokázalá, pestrá, přísně konspirativní a účinná.

Se skupinou Antropoid, která měla za úkol popravit R. Heydricha, se dostal do kontaktu jako lékař, když poskytl spolu s dr. Stanislavem Hrubým ošetření Josefu Gabčíkovi po jejím výsadbku. Tehdy začala pro MUDr. Lyčku těžká práce – na radu vysočanského lékaře MUDr. St. Hrubého vystavoval s dalšími odbojáři pro Jana Kubiše i Josefa Gabčíka falešné pracovní knížky. Tím prakticky spolegalizovali jejich pobyt a pohyb v Praze a okolí. Rovněž jim jako revizní lékař okresní nemocenské pojišťovny potvrzoval „pracovní neschopnost“. Jeho



*Břetislav Lyčka jako maturant. Foto poskytla Marie Endryášová.*



*Břetislav Lyčka ve vojenské uniformě. Foto poskytla Marie Endryášová.*





ilegálními pomocníky byli mj. i ředitel Miniv a tajemník Falta. Oba byli později popraveni...

Jan Kubiš měl vystaveny průkazy na jména Josef Strnad, Ota Strnad nebo Jarka Navrátil a „všichni“ měli diagnózu „vřed na dvanácterníku“. Josef Gabčík alias František Procházka nebo Zdeněk Vyskočil zase měli „zánět žlučníku“.

Pravidelné potvrzování pracovní neschopnosti v Lyčkově bytě bylo také využíváno k ilegálním schůzkám dalších odbojářů, kteří atentát připravovali. Z různých zdrojů tam směřovaly potraviny pro parašutisty.

Při atentátu na R. Heydricha 27. května 1942 byl Jan Kubiš zraněn na levé tváři, měl nevidoucí levé oko, rozdrásanou kůži a byl poraněn střepinami na hrudi i na rukách. Dr. Lyčka mu poskytl první pomoc a ošetření.

Práce MUDr. Lyčky pro odboj ale neskončila. Sám věnoval 200 000 prot. korun (někdy se uvádí 100 000 korun) pro ilegální činnost a údajně připravoval v Ouběnicích na Benešovsku (součást města Bystřice) tajný úkryt pro Kubiše i Gabčíka. Z tohoto místa měli být (snad) později letecky přepraveni do Anglie.

Vše bylo ale jinak. Po provedeném atentátu následovaly události jedna za druhou: stanné právo, smrt R. Heydricha, Lidice, zrada K. Čurdy, „dobytí“ krypty kostela sv. Cyrila a Metoděje v Resslově ul. a smrt parašutistů, Ležáky, popravy tisíců vlastenců a další zatýkání. To všechno provázelo bezuzdné mučení, soudy, popravy a vraždy v koncentračních táborech...

Až téměř po měsíci, když bylo stanné právo odvoláno a v tisku byly zveřejněny zprávy o postupu vyšetřování přímých ukrývatelů parašutistů, začalo gestapo hromadně zatýkat členy vyzrazené odbojové organizace v Karlíně a ve Vysočanech.

Události pak nabraly rychlý spád. MUDr. Břetislav Lyčka s vypůjčenou občanskou legitimací tramvajového průvodčího Františka Münzbergera na základě varování Ladislava Vaňka opustil 14. července svůj karlínský byt. Téhož dne večer z něj odešla i jeho manželka Františka.

Ještě v noci 15. července (ve 2.30 hod.) bylo na příkaz gestapa vyhlášeno po Lyčkových pátrání.

Františka Lyčková zůstala v Praze, kde přespala u společných přátel, manželů Čalounových. Dne 15. července ráno pak byla na Hlavním nádraží zatčena a poté vyslýchána gestapem. O dalším pobytu MUDr. Lyčky však nic nevěděla. (Pozn. Františka Lyčková byla popravena zastřelením v Mauthausenu 24. října 1942 v 10.00 hod. Tento den bylo popraveno 135 žen a 127 mužů a skupinu 262 popravených nazývali sami fašisté „parašutisty“).

Na Lyčku byl mezitím již vydán zatykač mj. s upozorněním „Pozor! Lyčka je ozbrojen a ihned střílí!“ a na jeho dopadení byla vypsána odměna 50 000,- prot. korun.

Vyšetřování i pátrání se nevyhnuly pochopitelně ani Staré Bělé, především rodičům Janovi a Františce Lyčkovým. O ilegální činnosti svého syna nevěděli rodiče vůbec nic stejně jako manželka. Přesto byla Staré Bělé věnována pozornost ostravského gestapa, dům Lyčkových rodičů byl střežen.

MUDr. Lyčka společně s F. Kotrbou (řídící učitel z Nové Dubče, nar. 1907 v Miličíně) dorazil 16. července před půlnocí „na letní byt“ do podkrovního bytu manželů Vaňkových v Ouběnicích. Byt dojednal pro rodinu F. Kotrby v domku svých rodičů na okraji vesnice Ludvík Vaněk.



František Kotrba na svatební fotografii. Autor Josef Sudek, foto poskytlí Hana a Vratislav Jirovi.

Dne 19. července přijala ouběnická četnická stanice fonogram s popisem hledaného Lyčky a s informací, že má u sebe legitimaci F. Münzbergera. Legitimace se stala Lyčkovi a dalším osudnou... Legitimace měla být F. Münzbergerovi vrácena v úterý 21. července 1942, nechtěli ho vystavovat nebezpečí. Gestapo ale o legitimaci již vědělo a nachystalo v Münzbergerově bytě léčku. Kotrba, který vezl průkaz do Prahy vrátit, byl v bytě průvodčího gestapem zatčen.

Na základě výslechu a předložených důkazů přivedl Kotrba gestapáky do Ouběnic, Lyčka se jim měl dostat do rukou živý – Kotrba ho měl vylákat z úkrytu a ten to naoko slíbil. Zanedlouho co Kotrba vešel do domu, kde se nacházel Lyčka, ozvaly se v 19.35 hodin krátce za sebou ze sklepa dva výstřely. Gestapáci vtrhli dovnitř a našli Lyčku mrtvého. Kotrba byl těžce raněn na hlavě a zemřel o hodinu později. Přivolaný lékař jen potvrdil u obou smrt.

Tak vlastní rukou zahynuli 21. července 1942 dva neohrožení vlastenci.

Přetěžké časy ale pro ostatní zatčené, pro jejich rodinné příslušníky i známé a pozůstalé neskončily. Vše pokračovalo dále stannými soudy, popravami, plynovými komorami a koncentračními tábory. Ty tisíce obětí mluví za všechno.

Nic nekončilo ani ve Staré Bělé. Matka zemřelého dr. Lyčky paní Františka se po potvrzení smrti syna



vypravila sama do Ouběnic pátrat. Setkala se tam se statečným mužem, farářem Vincencem Kopeckým (1877–1949, v Ouběnicích působil od 1. října 1939). Farář V. Kopecký v březnu roku 1943 odsloužil v ouběnickém kostele na přání matky za zemřelého syna mši svatou. Byl to bezesporu mimořádný čin, který svědčí o veliké odvaze prostého faráře z malé vesnice.

Touto mší tak byla zahájena řada připomínek dr. Lyčky. Když mapujeme časový průběh jak, kdy a kde byla jeho osoba veřejně připomínána, mu-



Farář Vincenc Kopecký. Fotografie poskytl Marie Endryášová.

síme po výše uvedené mši svaté z března r. 1943 začít ve Staré Bělé. Tam byli na spontánních manifestacích občanů po osvobození v květnu 1945 uctěni padlí sovětští osvoboditelé i všichni starobělské občané, kteří zahynuli rukama fašistů. Při Manifestaci na oslavu míru 20. května 1945 vznikla myšlenka na vybudování pomníku obětem 2. světové války. Byl ustaven Výbor pro jeho postavení, přistoupilo se ke sbírce a bylo zvoleno důstojné místo – Zámčiska.

Další vzpomínkovou událostí byla další velká mše svatá, kterou za dr. Lyčku a další oběti opět sloužil 21. července 1945 v Ouběnicích farář Vincenc Kopecký. O této mši byla informována paní Františka Lyčková dopisem faráře Kopeckého.

Po některých obětech 2. světové války byly pojmenovány starobělské ulice. Ulice Lyčkova spojuje jižním směrem a mírným stoupáním ulici Potoky s ulicí Povětromní. Vede okolo rodného domu dr. Lyčky – přes výše uvedený „Lyčkovec“. Stojí možná za zmínku to, že po ní v době 2. světové války dojížděl do své „Bajerovy chaty“ tehdejší fašistický starosta Ostravy Emil Beier. Byla postavena v lese Palesek, který se nachází mezi Starou Bělou a Krmelínem.

Významnou slavnost připravil Klub městských okresních a školních lékařů hl. města Prahy spolu se Zdravotním odborem Československé obce sokolské 29. března 1946. Tehdy se konala „smuteční vzpomínková schůze na paměť členů MUDra Karla Hrdličky ústřed. ředitele zdrav. služby hlav. města Prahy, předsedy zdrav. odboru ČOS a MUDra Břetislava Lyčky městského okresního lékaře hlavního města Prahy, člena zdrav. odboru Československé obce sokolské. Na pořadu schůze byly (mj.) předneseny referáty *Za Břetislavem Lyčkou (Dr. Josef Káš) a Sokolská činnost Dr. Břetislava Lyčky (Dr. Zd. Hornof a Dr. Miroslav Kavalír)*“.

V Ouběnicích, kde MUDr. Lyčka ukončil svůj život spolu s Františkem Kotrbou, byl odhalen „památník a pamětní deska účastníku atentátu na Heydricha MUDRu Lyčkovi a jeho spolubojovníkům“ dne 25. května 1947 pod záštitou ONV, okresní rady odborů v Sedlčanech a Sokolské župy Blanické. Slavnostními řečníky byli vyslanec splnom. ministr Ing. V. Paleček a spisovatel Karel Nový. Na slavnost byla pozvána matka paní Františka Lyčková. Památník a pamětní desku odhalili ve výroční den narození národního hrdiny. Autor příspěvku si prošel osobně „cestu dr. Lyčky ze žel. zastávky Tomice okolo rybníka do Ouběnic“ a prohlédl si pamětní desku i domek, na kterém je upevněna.

Tělocvičná jednota SOKOL Praha-Karlín odhalila dne 1. února 1948 pamětní desku zemřelých, umučených a popravených příslušníků této jednoty. Byla odstraněna... Naštěstí je však je tento stav již minulostí – k opětovnému odhalení zrenovované desky Martinou Fotrovou došlo 15. listopadu 2012 ke 145. výročí založení TJ Sokol Karlín (foto s. 25).

Ve Staré Bělé byl vydán péči Výboru pro postavení pomníku na Zámčiskách u příležitosti jeho odhalení tzv. Vzpomínkový list obětem druhé světové války (1 500 výtisků). Jméno MUDr. Lyčky s portrétní fotografií a s údaji o datu narození a místě úmrtí je v pořadí třinácté (celkem 26 mužů a 2 ženy!).

A k výročí osvobození 7. května 1950 byl odhalen pomník na Zámčiskách. Jméno MUDr. Břetislava Lyčka tam na bronzové desce nechybí. Účastníci pravidelných pietních aktů k výročí osvobození Staré Bělé myslí i na tohoto rodáka.

Tím výčet nekončí. V Praze-Karlíně je už od r. 1948 Lyčkově náměstí se Základní školou Lyčkově náměstí.

Co nelze opomenout, to jsou připomínky MUDr. Lyčky, jeho skutky a statečnost v literatuře faktu, v literatuře vzpomínkové, v časopisech, na webových stránkách atd. Za nejcennější považuji rukopisné dílko pod názvem „Historie starobělského gruntu č. 73“, které „Rodičům zesnulého lékaře Dr. Břetislava Lyčky Janu a Františce Lyčkovým, jejich dědicům Janu a Marii Cholevovým a jejich dcerám Mařence a Jenušce věnuje na památku strýc Jan Pchalek, dělník, důchodce Stará Bělá č. p. 325. Ve Staré Bělé v den Dušiček 2. XI. 1954“. A podobně cenný je i „Materiál“ ve Sborníku příspěvků k dějinám



Pamětní deska se nachází ve vestibulu TJ Sokol Karlín, kde je přístupná všem návštěvníkům (Foto Josef Řezníček).

Ostravy č. 12/1983 pod názvem „Ostravský rodák MUDr. Břetislav Lyčka a heydrichiáda“. Autorem je Jan Pchálek ml.

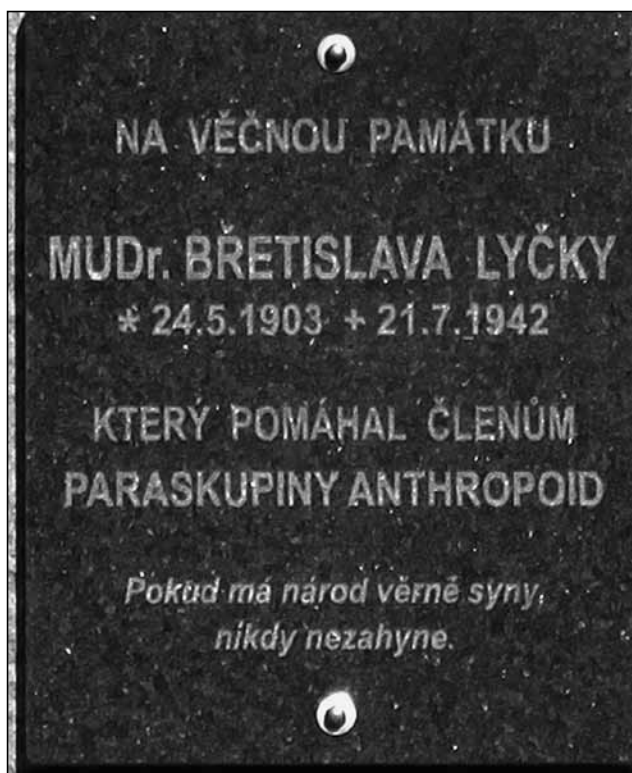
Pan profesor Josef Petrář vypracoval v r. 2007 drobný tisk „Na paměť obětí heydrichiády v Ouběnicích a okolí, Vzpomínka po 65 letech, 1942–2007“. Při této příležitosti tam byla odhalena bronzová deska „Věrní zůstaneme“.

Poslední akcemi k uctění památky dvaceti jedné obětí heydrichiády v Ouběnicích byla vzpomínková slavnost, která se v obci konala dne 15. července 2012 za velmi početné účasti občanů, odbojářů, sokolů a hostů. Celá slavnost byla velice působivá a ze Staré Bělé patří do Ouběnic a Bystřice, které jsou Ouběnice dnes místní částí, upřímné poděkování za vzpomínku na MUDr. Lyčku a ostatní statečné vlastence.

V pátek 20. července 2012 pak byli ve Staré Bělé na pietním aktu přivítáni zástupci Ouběnic a Bystřice – pan starosta Mgr. Daniel Štěpánek, redaktor Pavel Němec a JUDr. Vlastimil David. Milí hosté vážili poměrně dalekou cestu do Ostravy a my si jejich účastí, vystoupení pana starosty Štěpánka a především prokazované úcty ke společným obětem v boji proti fašismu velice vážíme.

Součástí aktu ve Staré Bělé bylo odhalení pamětní desky MUDr. Lyčkovi na jeho rodném domě (více viz POODŘÍ 1/2012, s. 76).

Odhalením pamětní desky splnila Stará Bělá jistý dluh tomuto rodákovi – národnímu hrdinovi. Tak byl nazván v Ouběnicích v roce 1947.



Pamětní deska ve Staré Bělé.

Je na místě rovněž poděkovat mladému archiváři panu Mgr. Radomíru Sedovi za tuto iniciativu a taky ČSBS Ostrava. Poděkování patří i paní Marii Mařence Endryášové a její rodině, která pečlivě ochraňuje cenné doklady o tomto muži a jeho rodině.

Historici budou znovu a znovu bádát po dalších detailech poprav (nebo atentátu) říšského protektora Reinharda Heydricha, který se netajil tím, že jeho úkolem bylo „vyhladit Čechy z tohoto prostoru, kteří tady nemají koneckonců co pohledávat“. V tomto dalším zkoumání bude trvat zájem i o osobnost lékaře a sokola Břetislava Lyčky, rodáka ze Staré Bělé, který tak jako statisíce dalších není a nesmí být zapomenut!

#### Zdroje:

- Andrejs, Jaroslav (1947): *Za Heydrichem stín*. Naše vojsko. 347 s.  
 Čvančara, Jaroslav (2008): *Někomu život, někomu smrt III., Československý odboj a nacistická okupační moc 1943–1945*, Kosmas. 412 s.  
 Čvančara Jaroslav (2009): *Z jeviště na popraviště. Příběh herečky Anny Čalounové-Letenské. Paměť a dějiny* č. 2, s. 101–115.  
 Petrář, Josef (2007): *Na paměť obětí heydrichiády v Ouběnicích a okolí. Vzpomínka po 65 letech 1942–2007*. Tisk Tritia v. o. s.  
 Petrář, Josef (2009): *Dvacáté století v Ouběnicích*. Kosmas. 576 s.  
 Pchálek, Jan (1954): *Historie starobělského gruntu č. 73*. Rukopis.  
 Pchálek, Jan (1983): *Ostravský rodák MUDr. Břetislav Lyčka a heydrichiáda. Sborník příspěvků k dějinám Ostravy*, č. 12, s. 150–158.  
 Uhlíř, B. Jan (2001): *Sokolská odbojová organizace Jindra. Závěrečná zpráva gestapa. Soudobé dějiny, VIII/4, s. 791–811. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR.*

#### PaedDr. Karel Sýkora

více o autorovi viz č. 1/2012, s. 69.

Poděkování patří i paní Marii Endryášové (zemřela v březnu 2013).



## Antonín Hála – příběh zmařeného talentu

Radim Jarošek

V roce 2009 vydalo Výtvarné centrum Chagall knihu Petra Pavliňáka o malíři Antonínu Hálovi, který je spojen s Poodřím svým manželstvím s Helenou Salichovou. Následující text je zkrácenou formou publikace, která byla jediným zdrojem informací. Nemohlo tomu být ani jinak, vždyť o jeho životě nebylo dosud nic vydáno a kniha je tak cenným příspěvkem vyplňujícím další prázdné místo o uměleckém dění na Ostravsku.



Titulní strana publikace – dřevoryt k povídce Stařec z knihy Jiřího Wolkerova Povídky a pohádky.

Tvorba Antonína Hály je v současnosti téměř neznámá. Mezi kunsthistoriky je v povědomí jako žák Švabinského a jeden z představitelů sociální grafiky v ostravském regionu jako manžel malířky, spisovatelky a etnografky Heleny Salichové. V první polovině 20. let minulého století však byl považován za mimořádný talent a nastupující výraznou osobnost české sociální grafiky.

Životní osudy Antonína Hály by s odstupem času nestály za zaznamenání, nebýt nemnoha kvalitních grafických listů a ilustrací, které za krátké tvůrčí období, především v době studií na Akademii a těsně po jejím ukončení, vytvořil. Než se stačil výrazněji zapsat do povědomí veřejnosti, upadl do zapomnění a pokud po něm něco zůstalo, pak vedle oněch uměleckých děl je to alkoholem zničený život a rozpadlé manželství.

Antonín Hála se narodil 21. března 1895 v Karlově u Kutné Hory v domě č. 8 v rodině rolníka Josefa a Antonie Hálových. Vesnické prostředí a povinnost hospodářských prací naplňovaly jeho dětství.



Antonín Hála.

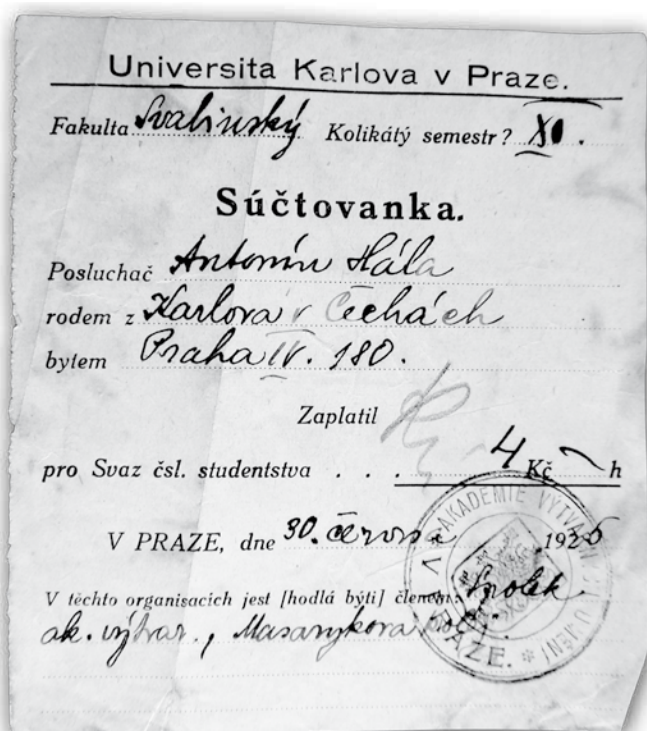
Jeho talent se projevil v kresbách z let 1918–1919, kde jsou zdařile zaznamenány portréty Švabinského, Alše, Jaroňka, Rodina či osobité kreslířské přepisy významných děl Švabinského, Uprky, Jiráňka, Rafaela Santi a dalších autorů. Nabízí se zde hypotéza, zda Hála před tímto obdobím nenavštěvoval některý z přípravných malířských kurzů, anebo dokonce nestudoval na UMPRUM v Praze. Neexistují však pro to žádné písemné důkazy.

První světovou válku prožil Hála na východní frontě, z větší části v ruském zajetí. Z tohoto období se dochoval skicák s kresbami tužkou, perem, lavírovanými kresbami a akvarely.

V roce 1920 Antonín Hála nastupuje na Akademii výtvarných umění v Praze a o dva roky později přechází do grafické speciálky Maxe Švabinského.

Z Hálovy generační vrstvy mimo jiných v tomto období navštěvuje Švabinského ateliér Cyril Bouda, Jan Bauch, Vojtěch Tittelbach, Vladimír Sychra, Karel Jílek, Václav Fiala, tedy osobnosti, které se později výrazně zapsaly do vývoje českého výtvarného umění. Max Švabinský vedl své studenty k všestranně pojímanému výtvarnému zájmu o grafiku, malbu a další obory.





Súčtovanka z AVU z r. 1926.

Antonín Hála se za studií na Akademii věnoval vedle krajinářských témat také městu a jeho

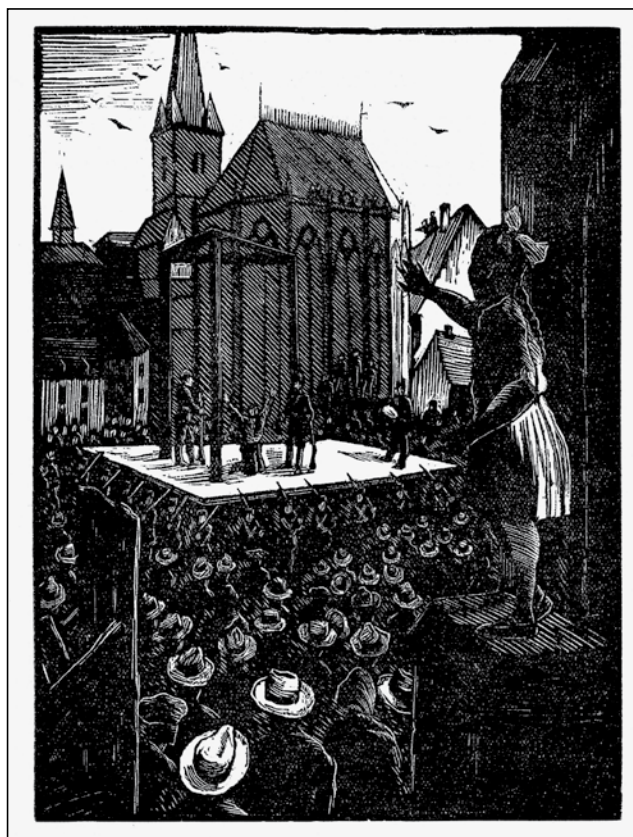


U továrny, dřevoryt, 1925.

periferii. Zejména Ostrava a její okolí jej inspirovala k mnoha dřevorytům s průmyslovou krajinou a periferií průmyslu. Siluety těžních věží, komínů a vysokých pecí hutních závodů, které charakterizovaly toto město, byly zachyceny pohledem z okna *Starého dělníka* anebo *Nemocného* a charakterizovaly bezútešnou dobu, přetlumočenou se soucitem. Hála obhajoval teorii, vštěpovanou adeptům grafického umění Maxem Švabinským. Obdobně jako grafika, tak i jeho kresba byla nesena ostrou, jasnou linií v bohatých až rafinovaných detailech. Za svoji technickou precizností se Hálovi dostalo nejednoho veřejného uznání, z nichž můžeme citovat článek Oskara Schürera Chvála solidního školení, otištěného roku 1925 v Prager Tagblattu: „je téměř neuvěřitelné, jak jsou jeho dřevoryty vyřezány.“

Stejnou měrou jako tematické průmyslové se Hála věnoval i portrétu a figuře jako samostatné disciplíně, případně zaměřené na život a práci člověka. Se zvláštní oblibou portrétoval také budoucí manželku Helenu Salichovou. Její portrét anebo shodná podoba se objevovala i v tématech sociálních *Myčka*, *Žehlíčka*, kdy nepředvádí ženinu tragiku všedního dne, ale pokornou lásku k rodině, anebo v dílech *Smutek* či *Sedící žena*. Svoji mimořádnou portrétní pohotovost dokázal využít také v sérii drobných leptů a dřevorytů z let 1923–1924, mnohdy bez názvu anebo lapidárně nazvanými *Portrét dívky*, *Portrét muže*.

Nedlouho před zakončením studií, v roce 1925, se Antonín Hála spolu s ostatními žáky grafické



Dřevoryt k Pohádce o listonošovi.



školy podílí na ilustračním doprovodu Povědek a pohádek Jiřího Wolkera, a to dvěma dřevoryty k povídce *Stařec a Pohádce o listonošovi*.

Tímto počinem se nevyčerpala Hálova ilustrační práce a nebyla ani zdaleka první. V roce 1924 se Švabinského ateliér podílel na ilustracích k Nerudově povídce *Týden v tichém domě*, kterou v témže roce vydal František Topič.

O čtyři roky dříve ilustroval Hála šesti lepty knihu pohádek Heleny Salichové *O hodném děvčátku, kravičce Babulce a jiné slezské pohádky*. Salichová čerpala látku k pohádkám z bohatých dokumentárních zápisů, plných ověřené životní moudrosti a poznané pravdy při sběru lidových písní a slovesnosti v okolí Kyjovic a Hála je velmi citlivě doplnit grafickými listy. I když Salichová byla schopna si sama ilustrovat svoji literární tvorbu a v převážné většině případů to činila, v období počátku 20. let minulého století, vzhledem k osobnímu vztahu, těmito úkoly pověřovala Hálu. Jednalo se především o časopisecké a novinové ilustrace k jejím povídkám *Ze starých časů*, které roku 1928 mimo jiných pravidelně publikovala v příloze Moravsko-slezského deníku *Beseda*.



Jedna z dochovaných kreseb A. Hály.

Helena Salichová byla výrazně literárně a výtvarně činná a pravidelně přispívala v letech 1923–1924 také do časopisu proletářských dětí *Kohoutek*, redigovaného Antonínem Zápotockým. K *Pohádce* otištěné ve dvou pokračováních, vytvořil Hála 12 perokreseb. Své ilustrační schopnosti uplatnil také ve třech dřevorytech k Musettově novele *Javottino tajemství* a v ilustracích *Slovanských pohádek*.

K těmto pracím se však dochovalo minimum informací.

Rovněž po ukončení studia se věnoval této výtvarné disciplíně. V roce 1932 se spolu s T. F. Šimonem, A. Muchou V. Stretřim, Fr. Bílkem a dalšími autory podílel na ilustrování knihy *Za recitátorkou Božkou Voldánovou*, pro kterou navrhl titulní list a vyzdobil čtyřmi kresbami a šesti dřevoryty uvnitř knihy.

Se stejným zaujetím jako grafice a kresbě se Hála věnoval malbě. Náměty pro své akvarely a olejomalby nacházel opět v krajině, portrétu a figuře. Zajížděl do krajiny v okolí Prahy, Karlova nebo severu Moravy, aby v uvolněném rukopisu zaznamenával přírodu v jejích ročních proměnách či dokumentoval vesnické prostředí a jeho zákoutí. Za tuto práci získal v roce 1926 cenu Jana Purmanna, udělovanou na základě doporučení Akademie Zemskou politickou správou pro malíře krajináře.

Po ukončení studií na Akademii usiloval Hála o uplatnění své práce na veřejnosti, vydal grafické soubory *Dřevoryty a Píseň písní*.

Na podzim roku 1925 se Antonín Hála zúčastnil studijního zájezdu do Itálie, který pro studenty Akademie výtvarných umění uspořádal profesor dějin umění dr. Antonín Matějček. Hála cestovat se skupinou studentů, mezi kterými byla také tehdy už jeho manželka Helena Salichová.

Z navštívených měst, jak se zdá, na Antonína Hálu a ještě více na Helenu Salichovou nejvýrazněji zapůsobily Benátky. Pobyt v Benátkách se oběma autorům vracel ve vzpomínkách i umělecké tvorbě po řadu dalších let. Salichové se stal inspirací i pro literární tvorbu. Do autorské knihy *Dům z pohádek* zařadila pohádku *Výlet do Benátek* a ilustrovala ji pěti linoryty.

Ve vrcholném tvůrčím období které je u Hály vymezeno desetiletím mezi roky 1920–1930, jeho umělecké počiny významně ovlivňovala Helena Salichová. Tím, že na počátku dvacátých let byla po několik let jeho obdivovanou láskou a později i manželkou, měla na autora pozitivní vliv, stala se jeho jedinečným modelem portrétním i figurálním a od druhé poloviny dvacátých let mu naopak zajišťovala zakázky, usměrňovala jeho bohémský život a snažila se jej navracet k výtvarné práci.

Hála sice po ukončení Akademie usiloval o výraznější prosazení své výtvarné práce, ale nedostatečná vůle oprostít se od začínající závislosti na alkoholu a také malé sebevědomí o kvalitě svých prací, mu snahu spíše komplikovalo.

Věnoval se malbě, kresbě, grafice, ilustraci a ex-libris. Mezi mnoha pracemi, které vznikly v tomto období, případně ještě v době studií na Akademii, měl několik oblíbených grafických listů, které rád upřednostňoval. V roce 1927 je jeho dřevoryt *Do práce* z roku 1925 publikován ve Zlaté Praze,



a tentýž pak zařadil mezi 18 grafických listů souboru *Dřevoryty*, vydaném v roce 1929 v Přerově.

Na konci 20. let byl Hála okouzlen básněmi krále Šalomouna a v roce 1929 vytvořil soubor dřevorytů k *Písni písní*. Nedochoval se úplný soubor a nelze si tedy udělat ucelený obraz, ale i těch několik listů, z nichž dva byly zařazeny do souboru *Dřevorytů*, napovídají, že jde o jeho stěžejní dílo.

Helena Salichová byla okouzující mladou dámou a její půvab neušel pozornosti mnohých mužů. Po příchodu do Prahy usilovali o její přízeň hned dva studenti Akademie výtvarných umění – Vojtěch Sedláček a Antonín Hála.

Prvním mužem, kterému věnovala svou náklonnost, byl Vojtěch Sedláček, který v té době studoval na Akademii u Jana Preislera a Maxe Švabinského. Po nějaké době se však Salichová se Sedláčkem rozešla. Zdá se, že rozhodující dojem v té době na ni udělal Hála, u něhož byla vnitřně přesvědčena o výraznějším talentu a významnějších uměleckých schopnostech, než tomu bylo u Sedláčka. Skutečným důvodem rozchodu mohly být vleklé a pravidelně se opakující zdravotní problémy provázející Sedláčka od roku 1910. Ze vzpomínek Salichové, se kterými se svěřila ostravskému malíři Bedřichu Pěkníci, můžeme vyvodit i jiné důvody rozchodu. Max Švabinský údajně rozmlouval Salichové vztah se Sedláčkem a obrátil její pozornost na Antonína Hálu, jako talentovaného kreslíře a výborného grafika.

Antonín Hála se seznámil se Salichovou v roce 1920. Studentská zamilovanost byla od samého počátku provázena rozpory – touhou a odmítáním, láskou, žárlivostí, soužitím a rozchody, obviňováním a odpouštěním. Salichová s Hálou prožívali tu nejtragičtější variantu milostného soužití, aniž by si to v té době byli ochotni připustit – kalamitní stav bezmezné lásky a totálního zapuzování se vztahem debaklovým, provázený pocitem nemožnosti bez partnera žít, a u Salichové ještě syndromem „sester červeného kříže“, kdy přes veškeré nezvratné důkazy projevů alkoholismu a duševních poruch, věřila v nápravu svého partnera bezmeznou láskou a vírou.

Společný studijní obor sice upevnil jejich pouto, vztah byl však i nadále provázen rozpory. Rok po seznámení ztrácí Salichová trpělivost, uvažuje o rozchodu a dokonce o odchodu z Prahy studovat do Vídně. Nenaplnilo se nic z toho, co Salichová zamýšlela a vztahy mezi oběma milenci se opět urovnaly. Snad mateřské pudů ochránit slabého, nebo skutečná horoucí láska ji přivedla zpět k Hálovi. Zdá se, že i Hála, alespoň ve světlých okamžicích svého života, nezkaleného žárlivostí, alkoholem a depresi, měl Salichovou rád. Pro svou ženu, jak ji oslovoval, vytvořil knihu veršů s vlastními ilustracemi. Zůstala nedokončena, jak bylo u něho časté, ale i tak je důkazem jeho nesporné lásky.

Dne 17. února 1923 se Helena Salichová, přes nesouhlas rodičů, za Antonína Hálu provdala.



*Portrét Heleny Salichové, dřevoryt, 1934.*

Hálova zamilovanost však brzy ochladla a okouzlení vlastní ženou vystřídala touha po alkoholu.

Po ukončení studia v roce 1926 se Hála spolu se svou manželkou přestěhoval do Polanky nad Odrou. Manželství nebylo šťastné, Salichová v něm prožívala krušné chvíle, neboť její manžel v té době již nadměrně pil, téměř nepobýval doma, a pokud se vrátil k rodině, jeho pobyt končil hádkou a opětovným odchodem z domu.

Ještě v době trvání manželství, v roce 1927, se narodil syn Milan, ke kterému byla Salichová vázána silným mateřským poutem, a stejně jako kdysi její otec, i ona jemu od útlého dětství vštěpovala lásku k umění a lidovým tradicím. Hála však neměl o svého syna zájem a nikdy se o něm nezmiňoval.

Na počátku třicátých let odešel Antonín Hála definitivně od rodiny a přestěhoval se do rodného Karlova. Manželství skončilo 13. listopadu 1931 rozvodem.

Hála opustil svou rodinu, přestal se věnovat vážné výtvarné práci a jediným společníkem se mu stal alkohol. Jeho další životní pouť se stala stereotypem, naplňovaným příležitostnou prací, častými návštěvami zastaváren a hospitalizací v nemocnicích.

Ještě v době společného soužití usilovala Helena Salichová o záchranu svého muže i manželství. Zajistila hospitalizaci v Ústavu pro léčbu alkoholiků v Tuchlově u Bíliny, které se Hála sice podrobil, ale chyběl mu dostatek síly a pevné vůle, aby vydržel.

K alkoholismu se přidává duševní choroba. Hála je často hospitalizován. Podle doložené dokumentace byl ve druhé polovině roku 1931, nejméně





*Hráz u rybníka, kresba uhlím, 1928.*

od října do konce roku hospitalizován v Zemské nemocnici v Brně. V roce 1934 byl rozhodnutím Okresního soudu v Klimkovicích zbaven svéprávnosti, toto bylo v roce 1935 změněno na částečnou nesvéprávnost. Hála byl pod kuratelou soudem stanoveného poručníka, pracoval obvykle v nějaké malířské dílně, obchodě s uměleckými předměty či rámařských dílnách, pro které často maloval obrazy anebo tiskl grafické listy. Pokračoval ve stereotypním způsobu života a s prioritní fixací na alkohol. Hála si uvědomoval svoje postavení, utíkal před zodpovědností a špatnou pověstí tím, že často měnil místa svého působení a vyhýbal se placení alimentů.

V polovině třicátých let se Hála uchýlil na Slovensko. V Kyjově pracoval v malířském ateliéru Arnošta Poláška, kde maloval divadelní dekorace a opony. Odsud pak odešel v roce 1936 bez udání důvodu. Z dopisu generálního poručníka Ladislava Štourače zjišťujeme, že se Hála pravděpodobně přestěhoval do Ostravy.

V Ostravě byl pod kuratelou okresního soudu a novým opatrovníkem se stal Antonín Jemelka, zaměstnanec obchodu s obrazy a rámy Julie Štybrové na Slezské Ostravě, kde Hála současně pracoval. Pro majitelku obchodu maloval obrazy a tiskl grafické listy, především z vlastní tvorby.

Na počátku čtyřicátých let odchází do Brna, kde prožil poslední roky svého života. Věnoval se volné výtvarné práci, příležitostným zakázkám, maloval divadelní dekorace a pracoval u jistého F. X. Sedláře, který se stal jeho poručníkem. Na konci své životní dráhy, jejíž délka byla ovlivněna životním

způsobem, byl Antonín Hála hospitalizován ve Státní psychiatrické léčebně v Brně-Černovicích. Z tohoto období se dochovaly výtvarné práce, svědčící o jeho neustálém zájmu o tvorbu. Pokud mu to zdravotní stav dovolil, věnoval se malbě a především kresbě. Mimo jiné vytvořil perokresby pro almanach *Ametyst*, z nichž jedna byla v roce 1992 použita k ilustrování *Staroseje o umění* Stanislava Minaříka v časopise *Mosty*.

Hála zemřel 12. říj-

na 1952 ve věku 57 let na rakovinu žlučníku.

Hálova nadějná tvorba z období dvacátých let, podporovaná výrazným výtvarným talentem, nalezla v dalších letech již odezvu. Z jeho poslední tvorby, tedy od poloviny třicátých let do konce života, se dochoval dostatek uměleckých děl, především olejomalb s tématem krajiny, zátiší a květin. Příležitostně se objevují v obchodech s uměním anebo na uměleckých aukcích. Jejich umělecká kvalita je daleka úrovní artefaktů z let dvacátých. Je na nich patrné, že Hálov umělecký vývoj z pochopitelných důvodů nemohl pokračovat a tyto byly vytvořeny bez výraznější vnitřní invence jako zboží pro zajištění existence.

Umělecká tvorba Antonína Hály a její zařazení do českých souvislostí je spjata s proudem sociálního umění. Je součástí jejího vývoje a patří k tomu podstatnému, co v sociální grafice vzniklo. Navázalo na vývoj českého grafického umění po první světové válce samostatnou cestou a osobitým přínosem. To podstatné a zásadní z jeho tvorby je však nutno spatřovat v dílech především z období dvacátých let minulého století, které vyrůstá z umělcových vnitřních předpokladů; z vlastního způsobu vnímání a projevu.

Děkuji PhDr. Petru Pavlíňákovi za zapůjčení materiálů a za možnost publikování některých dosud neotištěných kreseb A. Hály.

#### Zdroje:

Pavlíňák, Petr (2009): *Antonín Hála. Příběh zmařeného talentu*. Výtvarné centrum Chagall v Ostravě. 64 s. ISBN 978-80-86171-36-4. Archiv Výtvarného centra Chagall v Ostravě.



## Tyroláci v Bernarticích nad Odrou za 2. světové války

*Ilona Stavínohová (text a foto)*

Na počátku roku 1943 došlo v obci Bernartice nad Odrou k násilnému vystěhování několika rodin. Musely opustit své grunty a hospodářství a odejít do Protektorátu a na jejich místo byly dosazeny rodiny z Tyrol.

Pro obě strany to bylo nepředstavitelné utrpení. Sedláci, jejichž rody na gruntech hospodařily několik generací, museli vše zanechat a jen s nejnutenějšími věcmi odejít. Nevěděli, co je čeká, zda se vůbec někdy vrátí. V mnoha případech mohli být rádi, že neskončili v koncentračním táboře.

Tyrolské rodiny, které zde osídlovaly grunty, také musely opustit svůj rodný kraj – jižní Tyrolsko. Tyroláci přišli z hornaté krajiny a neuměli hospodařit na tak velkých a úrodných lánech. Byli to obyčejní, prostí lidé s početnými rodinami, žádní nepřátelé. Při předávání hospodářství docházelo k dramatickým i dojemným okamžikům. Z vyprávění manželů Josefa a Marie Klosových č. 4 a paní Milady Bayerové č. 29 vím, že při jejich odchodu z rodného domu snesli klavír, který byl umístěn v prvním patře domu a začali na něj hrát a zpívat píseň

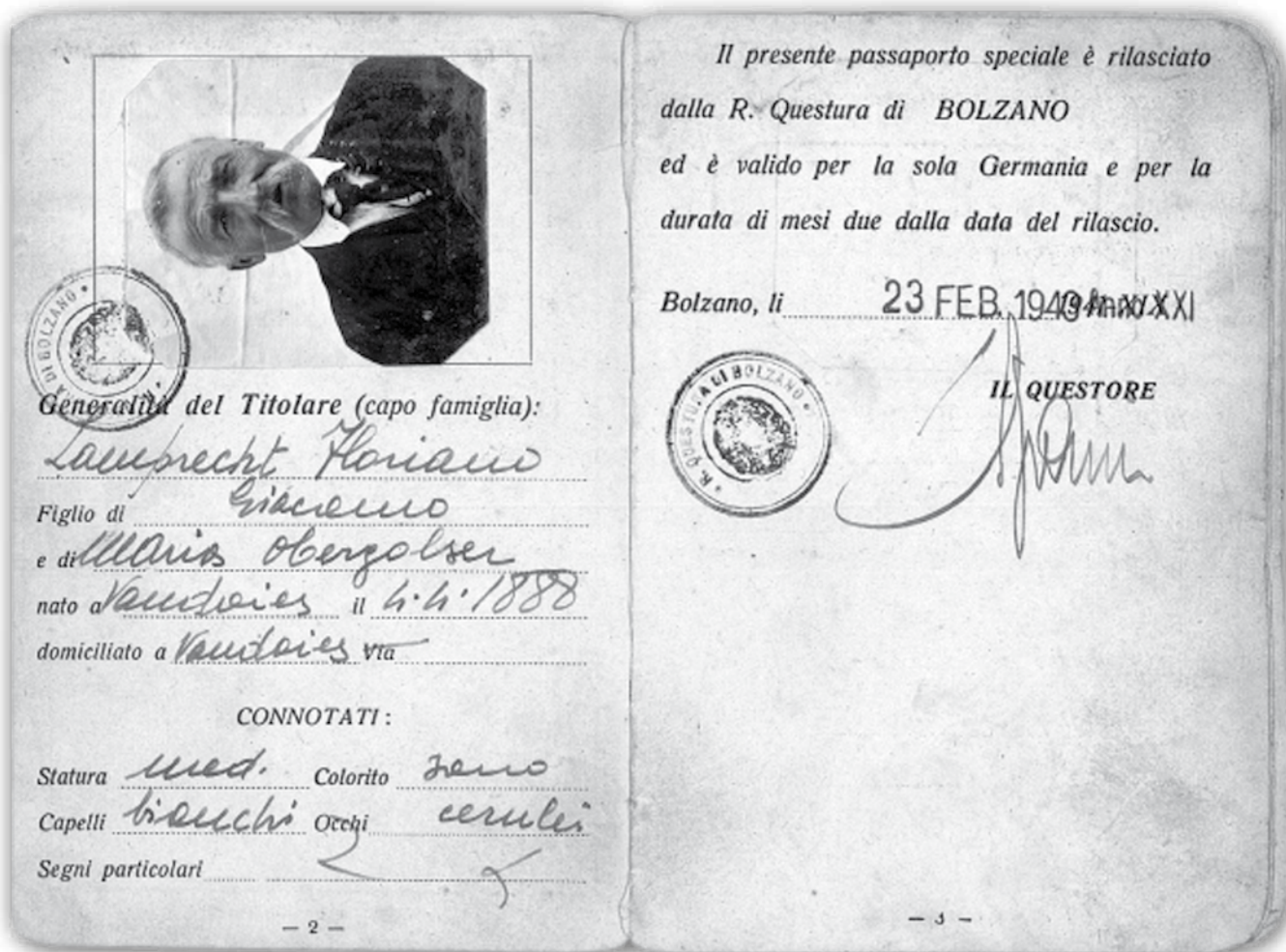
„Nejsmutnější loučení je s mámou ...“ Nakonec se všichni rozloučili se slzami v očích. Noví osadníci netušili, že je dům plný lidí, vždyť tam žilo celkem šest dětí! Kdoví, co jim Hitlerův režim nasliboval. Zde na místě zjistili, že vyhání majitele z jejich domovů a byli z toho sami nešťastní.

Na konci války měli strach o sebe a své rodiny, utíkali s odstupujícím německým vojskem.

Některé rodiny zde ještě zůstaly, zřejmě až do roku 1948 v podnájmu. Svědčí o tom i skutečnost, že jedna z nich – Alžběta Seebacherová – zemřela ve věku 70 let 1. listopadu 1948 a je pochována na místním hřbitově v oddílu K I. č. hrobu 19. Výmaz z gruntovních knih byl proveden v roce 1948.

Velmi by mne zajímalo, jaké byly další osudy těchto rodin, kde se usadily a zda žijí jejich potomci.

Dále uvádím výňatky ze všech dostupných písemných informací, které má obec Bernartice nad Odrou k dispozici. Jde o obecní kroniku, knihu Bernartice nad Odrou a hřbitovní knihu obce. Dále



*Cestovní pas Florian Lamprechta.*





jsem čerpala z osobních vzpomínek Eduarda Bayera z č. 27 a jeho dcery Blaženy Vermužové, Milady Bayerové č. 29, která pochází z č. 4 a Jaromíra Huvara z č. 43.

### Výňatek z knihy **Bernartice nad Odrou, vydané v roce 1996 Obecním úřadem Bernartice nad Odrou**

Velmi byla obec postižena v tzv. osídlovací akci. České usedlosti byly osídlovány německými zemědělci z jižních Tyrol a rumunské Besarábie. Vedoucím osídlovací akce byl major Miller, který sídlil na zámku ve Fulneku. V rámci této akce byla uvalena dne 9. 2. 1943 správa německé osídlovací společnosti na usedlosti č. 2, 4, 27, 37 a 43. Fojtství č. 1 bylo zabaveno již dříve. Majitelé fojtství se odstěhovali k dceři do Studénky a oba svobodní synové byli nasazeni na nucené práce. V úterý 11. 5. 1943 přijeli první zemědělci z Tyrol a do 14. 5. 1943 se do všech pěti statků nastěhovali. Čeští majitelé si mohli vzít pouze nábytek a jiné svršky, vše ostatní včetně zásob, museli ponechat přistěhovalcům. Do konce války bydlel i s rodinou Josef Klos č. 2 v Bernarticích nad Odrou u dcery Zdeňky Šimíčkové č. 176, Karel Klos č. 4 u příbuzných v Otaslavicích v tzv. Protektorátě. Jejich 6 dětí bydlelo na třech místech: Jan, Anna a Marie na faře v Otaslavicích, Karel na Gruntu v Kozlovicích a Josef a Milada na gruntu v Sušici na Hané. Štěpán Huvar č. 43 u bratra v Boskovicích a Eduard Bayer č. 27 pracoval i se synem na statku hraběte Kinského v Lešné u Valašského Meziříčí. Anna Bayerová z č. 37 bydlela v Bernarticích nad Odrou u příbuzné M. Klosové č. 97. Děti školou nepovinné pracovaly u německých sedláků nebo v továrnách.

Důvody, které vedly k tomu, že tyto usedlosti byly jako první zabaveny, byly: Josef Klos č. 2 byl italským legionářem, Eduard Bayer č. 27 ruským legionářem, František Bayer č. 37 bývalým starostou a poslancem Národního shromáždění za první republiky. Podle zjištění byl právě na něho ihned po záboru činěn nátlak poslancem Schollichem z Nového Jičína, aby se dal zapsat jako Němec. Protože odmítl, byla jeho rodina po jeho smrti vystěhovávána. Štěpán Huvar č. 43 měl nějaké rozpory s řídícím učitelem Scholzem. Pouze u Karla Klose č. 4 není důvod známý.

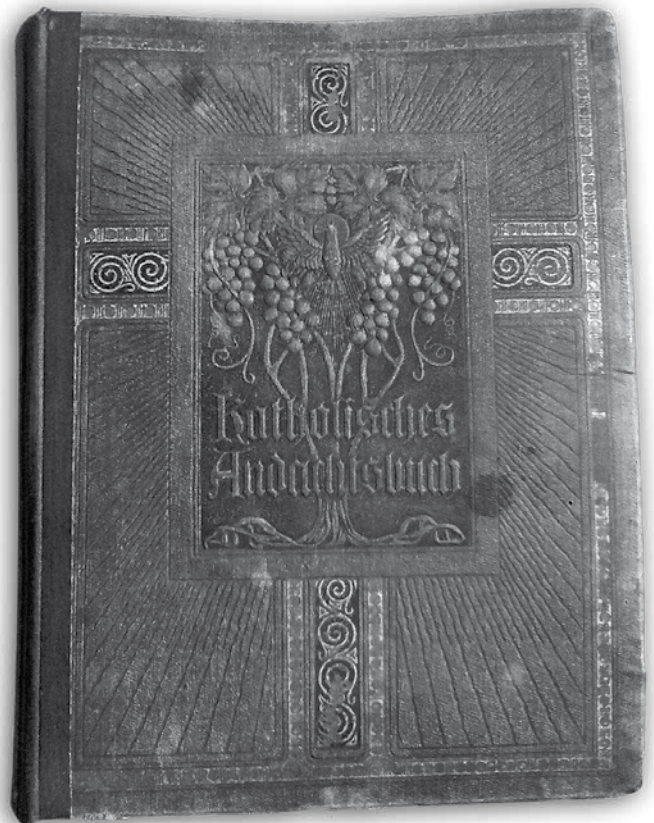
### Výňatek ze zápisu v kronice obce Bernartice nad Odrou

Na počátku roku 1943, a to 9. února přišla rána na naši vesnici. Byla tu kontrola zboží (obilí) a zároveň šest sedláků přišlo pod komisaře. Byli to: Bayer Alois č. 58, Huvar Štěpán č. 43, Klos Josef č. 2, Klos Karel č. 4, Bayerová Anna č. 37, vdova po bývalém poslanci a Bayer Eduard č. 27. Za čtrnáct dnů vrátili grunt č. 58 původnímu majiteli, jenž neohroženě složil funkci velitele hasičů. Vrátili mu kupodivu grunt právě s ohledem na to,

že neměli vhodného nástupce na hasičský „trůn“. Do sedmého března 1943 se musel vystěhovat ze svého výměnku fojt Antonín Bayer. Majitelé zabraných gruntů čekali stále na „dobrovolný“ odchod, když ve vedlejších českých vesnicích se v podobných případech už stěhovali. Dne 8. května 1943 byli vystěhováni první sedláci: Štěpán Huvar č. 43 a Anna Bayerová č. 37. V pondělí ve čtyři hodiny odpoledne měly být grunty připraveny k předání. Nikdo však nepřišel. Téhož dne dostali rozkaz k vystěhování statků Eduard Bayer č. 27 do středy 12. května a Klosovi č. 4 a 2 do čtvrtku 13. května 1943. V úterý 11. května 1943 spatřili prahy bernartské první kolonisté – psanci z italských Tyrol. Osmahlí Němci zakotvili u nás, ale koně zapřáhnout neuměli. Podle toho také vypadalo jejich hospodaření.

Nastává krutá doba. Majitelé těchto usedlostí – starousedlíci – musejí odejít na něčí rozkaz do neznáma. Majitelé, jejichž rod byl na gruntech několik století! Byli nakomandováni na nucené práce zemědělské do vzdálenějších vesnic nebo do Protektorátu. Loučení s rodnými domovy a sousedy bylo dojemné a těžko, přetěžko na to vzpomínat, kolik slz bylo vyplakáno!

Do okupovaných statků se navrátili jejich majitelé až po osvobození v květnu 1945. Stalo se tak bez represálií vůči stávajícím okupantům (Tyrolákům). Tyrolští Němci z části zůstali i nadále v Bernarticích, ovšem jen v nájmu, a to asi dvě rodiny. Ostatní se



*Katolický kalendář ke zbožnému rozjímání patří k několika málo věcem, které zůstaly po Tyrolácích.*



odstěhovali s ustupující německou armádou – však dojeli jen do Lindavy, dnešní Lipná u Potštátu, kde byli až do roku 1946, kdy se přestěhovali do Rakouska i s rodinami, které zůstaly v Bernarticích.

#### **Výňatek z pamětí Eduarda Bayera (27. 8. 1888, 5. 1. 1980)**

Rodina Eduarda Bayera, Bernartice nad Odrou 27 byla vystěhována počátkem února 1943. Celé vystěhování popsal Eduard Bayer ve svých pamětech. Z pamětí vybíráme část o příjezdu Tyroláků:

Byl jsem ještě doma, když k nám přijeli Tyroláci od Tridentu. Hned se nastěhovali do našeho domu. Přivezli je suchdolští Němci z nádraží. Přivezli s sebou nábytek, za který bychom se museli stydět, bylo to ubohé. Ten Tyrolák se jmenoval Florian Lamprecht. Přivezli s sebou šestnáct dětí, všechny byly od jedné matky. Byl jsem ještě vyzván, abychom vše zrevidovali podle toho zápisu z třetího února. Zajišťoval to ten správce Špringr, Tyrolák Lamprecht a já. Nescházelo nic.

#### **Výňatek z dopisu Eduarda Bayera Bernartice nad Odrou č. 27, který byl zaslán Ministerstvu vnitra dne 16. 8. 1945 (č. j. G8321 27/8)**

Podle přípisu zemědělského úřadu v Opavě ze dne 25. 1. 1943 dosadili na můj statek správce a já musel se svou rodinou pracovat pod dohledem. Když se správci něco nelíbilo, hned hrozil gestapem a jeho slova byla – že jsem politicky

nespolehlivý a že jsem zrádce státu, že jsem bojoval jako legionář proti svému panovníku. Pak mě pro celou rodinu vystavil propustku platnou od 15. 5. 1943 do 18. 5. 1943 a byl jsem z mého statku vyhnán a našel jsem si práci na velkostatku hraběte Kinského v Lešné u Valašského Meziříčí, kde jsem pracoval za 2,50 korun na hodinu až do osvobození tj. do května 1945. Od životních potřeb a dobytka nesměl jsem ničeho vzít, to přebral vše tyrolský Němec, který měl 16 dětí.

Na statku jsem zanechal:

3 mladé koně

24 kusů dobytka hovězího

11 vepřů a sice 4ks po 100kg

3 kusy vepřů po 80kg a 2ks po 70kg

11 malých selat

1 těžký tažný vůl nejméně 800kg

39 slepic

15 hus

2 velké těžké prasnice pro chov malých prasátek

Převzali veškerý živý a mrtvý inventář do své správy, vozy, koňské postroje, polní náradí a vše, čeho je ku selskému statku třeba.

Uvedená škoda je dále podrobně sepsána a vyúčtována podle odhadních cen, a také uvádím, které věci si tyrolští Němci vzali s sebou a prodali selata, vola a krávy:

2 koně mladé odhadní cena	Kč	40.000,-
1 koňský těžký párový vůz	Kč	3.000,-
1 velký tažný vůl 800 kg těžký		5.200,-
4 kusy tažných dojných krav, které byly v 1.třídě		18.000,-
3 vozy nové – když jsem se odstěhoval, tyto vozy Němci úplně polámali tak, že zůstaly jen kola, oprava těchto vozů bude stát přibližně		10.000,-
39 slepic sebou vzali		1.950,-
15 hus		1.800,-
1 velká prasnice pro chov prasátek		2.400,-
13 malých prasátek selat asi 13 kg těžkých a 1 sele větší		5.200,-
9 vepřů, 4 ks po 100 kg, 3 ks po 80 kg a 2 ks po 70 kg		9.360,-
2 nové koňské postroje		6.000,-
53 jutových pytlů		1.060,-
2 nepromokavé koňské pokrývky		500,-
4 vlněné koňské pokrývky		1.200,-
4 m jedlových colových desek		2.000,-
3 pokácené silné stromy (1 dub, 1 jilm a 1 lípa)		3.900,-
Pokácené palivové dříví cca 20 m <sup>3</sup>		2.400,-
10 m <sup>3</sup> slabé dříví na zákopy		3.000,-
42 q obilnin		10.500,-
40 q brambor		2.400,-
35 q krmné řepy		700,-
40 q uhlí		1.200,-
1 puška brokovnice		1.000,-
1 flobertka		400,-



Na žacím a mláticím stroji byly zlámané péra, dále hospodářské nářadí a pluhy, brány a řemeny sebou odvezli	6.000,-
Poškození zdiva omítky a zednické práce	3.060,-
Materiál – cement, písek, vápno	3.600,-
Oprava rozbitých oken 18 tabulí skla	504,-
Za použití pozemku 22 hektarů	11.000,-
Za použití strojů a chlévů	7.200,-
Okupanty byly odcizeny 2x ložní prádlo, peřiny, včetně peří	4.000,-
Poškození nábytku	1.200,-
Poškození obytné budovy, vyhubení štěrnic	4.500,-
Poškození hospodářského stavení	3.500,-
Ztráta na výnosu z pozemků	12.800,-
Špatné obdělávání půdy po dobu 2 let (vykopány zákopy pro děla, nehnojení)	16.000,-
Úhrada nájemného za ubytování v protektorátu po dobu 2 let	19.200,-

### Ze vzpomínek paní Blaženy Varmužové z č. 27

Po Tyrolácích na gruntě zbylo:

Několik kusů krosen na záda, krátké kalhoty s „padacím mostem“, zelený klobouk, nějaké kousky oděvů od dirndlu a zástěry, mnoho svatých obrázků pověšených na stěnách a křížů, asi 3 nebo 4 velké pekáče s rukojetí. Tyroláci totiž vařili



Dřevěná solnička.

v kuchyni na otevřeném ohni. Odstranili z pece plotny, a tak kuchyň byla celá černá od dýmu. Dále tam zanechali pěknou dřevěnou solničku, kterou máme dodnes, a pár starých almar a postelí.

Byli to chudáci – neuměli hospodařit na tak velkých polích. Zapřahali koně za bryčku a za ní pluh, a tak orali.

Pamatuji si, že po našem návratu domů z Lešné stál na dvoře žebříňák a na něm seděla třibarevná kočička, které jsem pak říkala Liduška. Přišlo nás přivítat celé Krasno (místní část obce na dolním



Foto původní tyrolácké krosny na trávu, která dodnes ležela na půdě č. 27.



konci), sousedka Otylka Bayerová z č. 128 přinesla nějaké buchty nebo koláčky a kdosi i nějaký „šnaps“. Po nějaké době rodiče dostali od Tyroláků dopis, zda neví něco o synovi, že se nevrátil z války, jestli se náhodou nestavil v Bernarticích. Naši odepsali, že zde nebyl.

### Závěrem

Život vystěhovaných rodin byl silně narušen a stihnul je dost krutý osud. Umí si dnes někdo z nás představit, že náhle musí odejít ze svého domova, vše tam zanechá, neví kam půjde, co s ním bude a zda se někdy vrátí?! Navíc to byli lidé, kteří na svých hospodářstvích lpěli a po staletí je živila.

Můj děda Eduard Bayer byl za první světové války legionářem na ruské frontě. Narukoval v roce 1914 a vrátil se v roce 1920. Na gruntě v tu dobu těžce hospodařili jeho staří a nemocní rodiče. Po návratu dal hospodářství do pořádku, založil rodinu a přišla německá okupace a vyhnanství v letech 1943 až 1945. Po návratu byl rodný grunt v zoufalém stavu, všude nepořádek, zničené stroje, žádná domácí zvířata, zanedbaná pole. Než se dal dům obývat, musela rodina bydlet u svých příbuzných v Bernarticích nad Odrou. Několik let těžké

práce přineslo vzkříšení hospodářství. Koho tenkrát napadlo, že jim ještě někdo může něco vzít.

Přišel únor 1948 a komunistický převrat. V rámci kolektivizace zemědělství přišli o lesy, pole, zemědělské stroje, milované koně a dobytek, vytěžené dřevo z lesa a dokonce i o sklizenou úrodu z pole. Do chléva jim byly nastěhovány družstevní krávy a měli tam zákaz vstupu, aby nedejbože nějak neuškodili majetku v socialistickém vlastnictví!

Eduard Bayer, starý sedlák a legionář nedostával ani ten nejmenší důchod. Přesto zůstával věčným optimistou, dobrým a poctivým člověkem, který byl na světě rád.

Jsem moc ráda, že si ho pamatuji, že jsem zažila jeho vyprávění a že mi snad předal něco do života, a to víru, že se nikdy nic nesmí vzdát, že život stojí za to žít a brát si z něj jen to dobré a pozitivní.

### Ilona Stavinochová

pracuje na Obecním úřadě v Bernarticích nad Odrou, zajímá se o historii obce a osudy jejích obyvatel.

Kontakt: ucetni@bernarticenadodrou.cz,  
tel.: 556 715 216



*Bernartičtí Tyroláci v Bernarticích nad Odrou rok 1943–1945. Rodina Jungmannova na č. 43 – Huvarovi, rodina Unterhuberova na č. 2 – Klosovi, rodina Braunova na č. 4 – Klosovi, rodina Seebacherova na č. 37 – Bayerovi, rodina Lamprechtova na č. 27 – Bayerovi. Foto na dvoře domu č. 37, duben 1945. Fotografie zapůjčila Růžena Klosová, Bernartice nad Odrou č. 2.*



## Koňská a Veselá studánka u Oder

*Květoslav Wiltsch*

*Foto Petr Lelek*



*Koňská studánka po úpravě.*

V čísle 4/2009 vyšel článek pod názvem Koňská studánka u Oder. V jeho závěru bylo konstatováno, že objevený vývěr, který byl později nazván Koňská studánka, se zcela určitě stane cíleným programem členů ZO ČSOP Odry.

A tak se i stalo a ochranáři se v roce 2012 pustili do její obnovy. Aby práce nebylo málo, dali si za cíl obnovu ještě další studánky ležící pod horskou silnicí směřující z Oder do Veselí. Hned z jara roku 2012 byla vyhlášena první brigáda. Jejím cílem bylo obstarat a dopravit potřebné kamenivo k vývěru



*Součástí prací bylo umístění informační tabule a lavičky.*



*Tak vypadá Veselá studánka nyní.*

Koňské studánky. To se v celku podařilo – členové a sympatizanti soustředili na okraji silnice vedoucí přes vrch Milíkov do Dobešova potřebné sesbírané kamení. Další družstvo pak následně kamení dopravilo na požadované místo.

Začátkem léta, když se výron vody ze studánky podstatně zmenšil, začali dva obětaví členové – Jan Kuchař a Josef Vašut – s vyzdívkou. Ta byla podstatně ulehčena tím, že na základ byly použity žulové hranoly vyvrácených patníků z prostoru serpentiny silnice, kterou postavil oderský stavitel italského původu Alois Vanzin v letech 1900 až 1901. Vzniklá studánka pak byla zakryta plátý břídlíce získané ze starého dolu u Klokočova. Následně pak byla studánka překryta vrstvou drobného kamení sesbíraného v okolí.

Po dokončení této stavbičky začaly práce na výstavbě studánky při cestě do Veselí. Nejdříve bratři Karel a Květoslav Wiltschovi s předsedou ČSOP Ludškem Kostelníkem a Zdeňkem Melíkem nalámali bloky břídlíce v údolí Čermenky. Ty pak byly pracně dopraveny k vývěru při cestě do Veselí. Z nich se pak povedlo složit hranatou stavbičku překrývající vývěr.

Nejdříve jsme uvažovali o překrytí dřevěnou stříškou, ale nakonec zvítězil názor, že kámen je přece jenom trvanlivější. Navíc se nemusí jako dřevo ošetřovat proti hnilobě a každý nátěr by mohl zapříčinit kontaminaci vody.

Kámen pro zastřešení vývěru byl také použit proto, aby byl vzdán hold stavitelům této horské silnice, kteří se rekrutovali převážně z řad barabů. Nejvíce však oderským stavitelům, kterým byl kámen denním chlebem – Aloisi Vanzinovi a jeho zeti Rudolfu Lipowskému (více o nich – viz POODŘÍ 1/2012). Název studánky nebyl odvozen od toho, že leží při silnici vedoucí z Oder do Veselí, ale souvisí





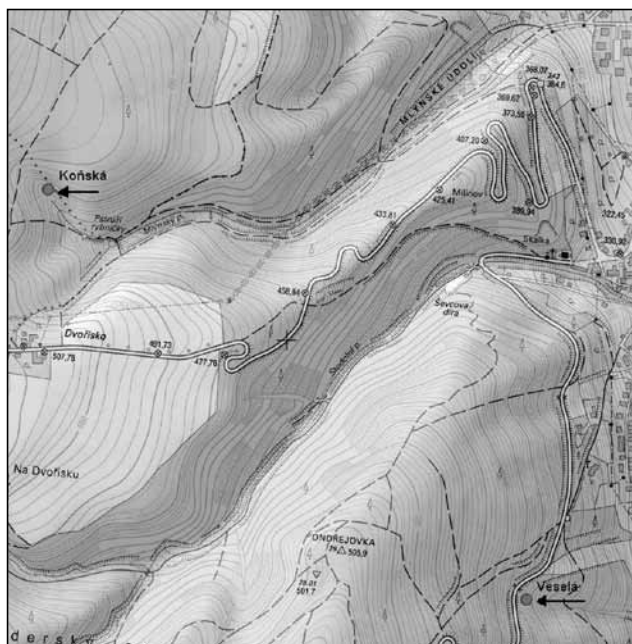
Z vycházky „Za novými studánkami“.

právě s baraby. Barabové byli zvláštní společenství složené z příslušníků rozličných národů, žárlivé na své těžké zaměstnání i na svou stavovskou čest. Dokázali se i po těžké dřině při stavbě horských silnic a železnic obdivuhodně veselit a zpívat žertovné písničky při zvláštní hudbě svých lidových nástrojů. Proto nese tato studánka název Veselá.

Práce s výstavbou studánek však nebyly ty poslední. Nutno bylo postavit ke studánkám označníky s doplňujícími informacemi a lavicemi pro odpočinek, nebo tiché rozjímání.

Další dvě dubové lavice byly instalovány v lokalitě Tři smrky v údolí Stodolního potoka a u druhé serpentiny horské silnice směřující z Oder do Dobešova. Zdálo by se, že vykonané práce nebyly až tak náročné – opak je však pravdou. Potěšení však zůstává v pocitu, že se zase podařilo vytvořit něco pro lidi a přírodu.

Nakonec zbývá poděkovat za významnou pomoc při práci Josefu Bubeníkovi (vozataj, všechno umím a znám), Miroslavu Opršálovi (ve vytrvalosti je síla), Petru Zátopkovi (zase přijedu), Petru Lelkovi (vše



Umístění studánek vyznačují šipky (podklad: www.mapy.cz).

vyfotím, zdokumentuju) a ostatním, na které bylo možná zapomenuto. Velké díky je třeba vyslovit i městu Odry za poskytnutou finanční podporu, díky které se povedlo celou akci uskutečnit.

To nejpříjemnější však přišlo nakonec, když byla v listopadu zorganizována vycházka pro veřejnost pod názvem „Za novými studánkami“. Akce se zúčastnilo přibližně dvacet pět členů z řad ČSOP Odry, oderských turistů a ostatních obyvatel našeho města. U zajímavých objektů na trase byl zajištěn průvodcovský výklad. Velmi milé bylo pozvání turistů na opékání u jejich klubové chaty v Oderském lese.

ZO ČSOP Odry má v plánu na další léta opravovat a zřizovat další studánky a určitě o nich budou čtenáři POODŘÍ informováni a tak se tyto malé, ale zajímavé objekty mohou stát cílem zajímavých výletů.

## Balerův větrný mlýn ve Spálově je opraven

Jan Doubek (text a foto)

V č. 1/2008 jsem poprvé psal o záchraně Balerova větrného mlýna ve Spálově.

Jedná se o nejmenší a nejmladší větrný mlýn v ČR a v roce 2006 měl už velmi blízko k úplnému zániku...

V roce 2007 jsme se společně – tj. majitelka, obec a členové sekce Větrných mlýnů při Technickém muzeu v Brně – domluvili na možnosti jeho záchrany. V první fázi šlo hlavně o statické zajištění a uzavření objektu. Na první brigádě v roce 2007 jsme zazdili díry ve zdech, usadili okna a dveře, opravili střechu. To bylo podrobněji popsáno v prvním článku.

V listopadu příštího roku vyrobil náš člen, pan Jan Kandler, se svým spolupracovníkem úplně novou střechu i stříšku nade dveřmi. Tvar střechy nyní přesně odpovídá dochovaným fotografiím. Tím byla ukončena první etapa obnovy, to je kompletní stabilizace a uzavření objektu.

V roce 2009 se brigáda uskutečnila již v červnu. Naším cílem bylo připravit mlýn co nejlépe na oslavy Dne městyse Spálov. Udělali jsme vnitřní omítky, usadili vrácený původní mlýnský kámen, upravili okolí a do interiéru mlýna instalovali výstavu „Větrné mlýny ve Spálově a okolí“. Dne 26. července 2009 byl větrný mlýn ve Spálově



*Výroba nové střechy v roce 2008.*



*Takto vypadal mlýn zvenčí až do roku 2011.*

poprvé po dlouhých letech opět otevřen pro veřejnost. Ze hřiště, kde oslavy probíhaly, vozil zájemce k mlýnu vůz tažený koňmi.

V roce 2010 se brigáda nekonala. V letech 2011–12 jsme v opravách opět pokračovali. Pan František Švorc, kovář z Partutovic, opravil kovové pásy okolo mlýna, na střechu jsme natáhli druhou vrstvu lepenky a opravili vnější omítku. S tím nám opět pomáhali spálovští zedníci. Na poslední brigádě v srpnu 2012 jsme mlýn z vnějšku i zevnitř nabílili a natřeli dřevěné části. A na závěr se podařilo i to nejkrásnější, tj. osazení větrného kola na předem připravenou vodorovnou hřídel. Tento okamžik, na který jsme se všichni od samotného počátku prací moc těšili, byl vyvrcholením naší pětileté práce.

Takže od 26. srpna 2012 vypadá větrný mlýn ve Spálově zvenku přesně tak, jak ho v roce 1942 vyfotografoval místní významný rodák pan Josef Šustek. Svoji bílou barvou a perutěmi tvoří kouzelnou krajinou dominantu.

Informace o tom, jak vypadal interiér mlýna, nejsou prakticky žádné. Proto jsme pouze do prvního patra umístili jediný zachráněný mlýnský kámen a interiér slouží jako prostor pro výstavu o větrných mlýnech.

Největší zásluhu na obnově mlýna ve Spálově má pan Jan Kandler (mlýnář z Partutovic). Bez jeho



Dne 26. července 2009 byl mlýn po poprvé otevřen pro veřejnost.

zkušeností a obětavosti bychom se tohoto krásného stavu nedočkali. Uznání a dík patří i všem členům sekce Větrné mlýny při Technickém muzeu v Brně, kteří se na brigády sjížděli ze všech koutů naší republiky. Velice příjemná a konstruktivní byla spolupráce s majitelkou paní Ludmilou Jemelkovou a starostkou městyse paní Marií Flodrovou.

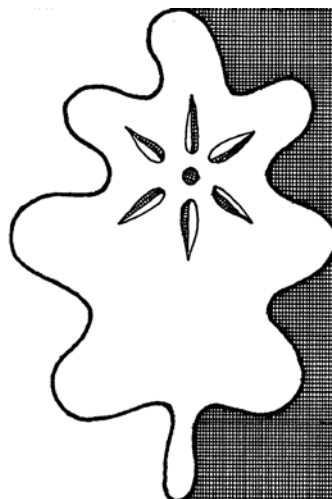
V první části tohoto článku jsem vyjadřoval pochybnosti nad možností přístupu k mlýnu přes pole a jeho dalším využitím. I tato otázka je vyřešena. Ve mlýně je výstavní prostor a již je vytýčena cesta přes pole k mlýnu. Větrný mlýn tak bude od roku



Nově upravený interiér s výstavou o větrných mlýnech v okolí.

2013 přístupný veřejnosti celoročně. Na jaře umístíme na začátek této cesty informační panel.

Klíče k prohlídce interiéru a výstavy si mohou turisté vyzvednout na Úřadě městyse Spálov v pracovní dny od 7:00 do 15:00 hod. nebo na adrese paní Ludmila Jemelková, Spálov 235. Mohou se také domluvit na tel.: 556 729 717, 556 715 163 nebo na emailové adrese obec@spalov.cz.



### Ing. Jan Doubek

z Přerova se průzkumem dochovaných větrných mlýnů v ČR zabývá již mnoho let. Jeho zájem o větrné mlýny začal tím, že se stal spolujednatel větrného mlýna v Kořenci. Nejprve začal shromažďovat historické podklady o svém mlýně, postupně navštěvoval další mlýny v okolí a zajímal se o jejich

historii, funkci a technologii mletí. Výsledky svého průzkumu větrných mlýnů shrnul v roce 2005 do výstavy Větrné mlýny včera a dnes a publikace „Dochované větrné mlýny a mlýnky v České republice“ vydané ve stejném roce Technickým muzeem v Brně. Je členem celosvětové mlynářské organizace The International Molinological Society.

V roce byla v rámci Kruhu přátel Technického muzea v Brně založena sekce Větrné mlýny, kterou vede. Sekce má 40 členů nejrůznějších profesí a zájmů a jejím hlavním úkolem je pomáhat při záchraně a obnově tohoto druhu technické památky a informovat o mlýnech širokou veřejnost.

Kontakt: Nábřeží Dr. E. Beneše 14, 750 02 Přerov, email: [doubek.mlyny@vetrnemlyny.info](mailto:doubek.mlyny@vetrnemlyny.info)



V roce 2011 dostal mlýn i novou vnější omítku.



*Brigáda sekce Větrné mlýny 27. srpna 2011.*



*Výroba perutí přesně podle dochovaných fotografií.*



*Slavnostní ukončení opravy větrného mlýna 26. srpna 2012.*



*A jen pro připomenutí jak zbědovaně vypadal mlýn před začátkem oprav v roce 2004.*







## Jak se do Jistebníku dostala busta Bedřicha Smetany?

*Danuše Lövyová*



*Busta B. Smetany v Jistebníku (Foto Radim Jarošek).*

V Jistebníku, v místní části obce „Zákostelí“, se u domu č. p. 193 nachází busta Bedřicha Smetany. Domek patří do pozůstalosti sochaře Jana Rybičky.



*Reliéfy muzikantů ze sochy J. Vávry v Jistebníku (Foto David Lubojacký).*



*Reliéfy muzikantů ze sochy J. Vávry v Jistebníku (Foto David Lubojacký).*



*Replika od J. Rybičky v Ostravě (Foto Radim Jarošek).*



Socha z hořického pískovce je tvořena ze tří částí. Ve spodní části je vpředu nápis BEDŘICH SMETANA, vzadu pak letopočet 1824–1924. Uprostřed je podstavec zdoben vysokým reliéfem dětských muzikantů s nástroji a nahoře se nalézá samotná busta B. Smetany.

Akademický sochař Rudolf Vávra sochu vytvořil v roce 1924 u příležitosti stého výročí narození B. Smetany podle zadání představitelů ostravské části Mariánské Hory.

Dílo bylo během války poškozeno, a proto byl požádán sochař Jan Rybička o zhotovení repliky. Stalo se tak v letech 1983–1984. Replika byla umístěna za spolupráce architekta Zdeňka Špačka

u příležitosti Roku české hudby 1984 k Divadlu Antonína Dvořáka na Smetanově náměstí v Ostravě (u zastávky tramvaje Výstaviště) a stojí tam dosud.

Původní Vávrova socha pak zůstala v Jistebníku.

#### **Akademický sochař Jan Vávra**

(6. 4. 1903 Hořice, 6. 3. 1952 Hořice)

Studoval v letech 1917–1921 obor sochařství na hořické sochařskokamenické škole a v letech 1923–1927 na Akademii výtvarných umění v Praze u prof. Otakara Španiela. Poté působil jako ak. sochař v Praze. Od 1. 2. 1931 byl až do své smrti profesorem na hořické škole, kde vyučoval modelování a figurální kreslení.

## **Františkova cesta v Blahutovicích**

*Karel Glogar*

### **Od písní k poutní cestě aneb slova hýbou, příklady táhnou**

Poutní cesty svatého Františka z Assisi (Františkovy stezky) jsou fenoménem poslední doby. Podle informací společnosti, která mapuje tyto cesty („Initiativgruppe Franziskuswege zum Sonnengesang im deutschsprachigen Raum“) je jen v německy mluvících zemích na 40 Františkových stezek. Podle názoru autora těchto řádků jsou odrazem se zvyšujícím povědomí lidí o své zodpovědnosti k životnímu prostředí, o návrat k dědictví minulých generací a současně o vědomí existence něčeho, co přesahuje lidský rozměr bytí.

Poutní cesty svatého Františka jsou inspirovány jeho Chvalozpěvem stvoření – „chvály tvorů, které blažený František složil ke chvále a cti Boží, když ležel nemocen u svatého Damiána“.

Samotná postava svatého Františka a jeho chápání okolní přírody je pak výzvou pro mnoho lidí i po téměř osmi stoletích od jeho smrti.

Svatý František z Assisi (vlastním jménem Giovanni Battista Bernardone) byl řeholník, zakladatel žebrového řádu františkánů a mystik. Jeho ideály, pro jiné lidi těžko splnitelné, budou ale žít stále. Nejkrásněji a nejsrozumitelněji je vyjádřil právě ve svých Chvalozpěvech stvoření (též Sluneční píseň). Bezpochyby kvůli jejich kráse a hloubce prohlásil papež Jan Pavel II. „na věčnou paměť“ svatého Františka v r. 1979 za patrona ekologů. Slavnostní dokument začíná slovy: „Mezi svatými a osvícenými muži, kteří měli zvláštní vztah k přírodě, jež je jedinečným darem lidstvu, je po právu uváděn sv. František z Assisi. Tento světec měl jedinečný smysl pro všechna díla Boha stvořitele a téměř pod vlivem inspirace shůry sepsal svůj nádherný Chvalozpěv stvoření. Skrze tvory, zejména pak skrze bratra slunce, sestru lunu a sestry

hvězdy vzdával František dobrému a všemohoucímu Pánu chválu, slávu a veškeré dobrořečení, jak mu po právu náleží.“



*Soška svatého Františka z Assisi v klášteře v Blahutovicích. Byla vyrobená pro Františkovu cestu W. Hanelem.*

### **Blahutovice, občanské sdružení Bayerův odkaz a podněty pro vznik Františkovy cesty**

Název Blahutovice (dříve Blattendorf) se v časopise POODŘÍ již objevil několikrát. Tato malá vesnička nedaleko jihozápadního okraje chráněné krajinné



oblasti Poodří měla – podobně jako mnohé jiné vesnice v bývalých Sudetech – v minulém století tragický osud. Snad nejvýrazněji ji zasáhla doba krátce po druhé světové válce, kdy museli své domovy opustit lidé, kteří tuto krajinu utvářeli po více než šest století. S nimi jakoby odešla i historická paměť zdejší krajiny.

Noví obyvatelé se jen těžko sžívali s tímto krajem. A tak i objekty, které byly dřívějším rodákům tak drahé, novým osídlencům mnohdy nic neřikaly a začaly chátrat. Dovolte mi v této souvislosti jen malou odbočku – když se po více než padesáti letech znovu podařilo navázat a obnovit kontakty s rodáky, kteří žili od svého vyhnání v Německu, byl pisatel těchto řádků vždy znovu překvapován osobním, velmi niterným vztahem těchto lidí ke své rodné obci.

Nutno říci, že podobný vztah si zachovala i – snad jediná – rodina, která zde mohla z původních rodin zůstat – Malcherovi. Zvláště paní Ingrid Malcherová velmi těžce nesla chátrání zejména religiozních objektů v Blahutovicích. Sama se snažila udržovat některé drobné památky, bohužel na ty větší ji nestačily síly a prostředky. Zejména ji velmi trápilo, že bývalý klášter Boží Prozřetelnosti, místo blahodárného působení na místní komunitu téměř do padesátých let minulého století, byl koncem osmdesátých let ve velmi špatném stavebně technickém stavu. Mnozí objekt označili za ruinu vhodnou k demolicí. Na bývalém klášteře se totiž dokonale podepsalo nejen socialistické hospodaření nového majitele, ale i nenechavost některých místních občanů.

Nastala devadesátá léta a nové možnosti. Paní Ingrid Malcherová, později ve spolupráci s některými členy zastupitelstva obce, oslovila bývalé majitele kláštera (řád Dcer Božské lásky z Opavy), aby sestry klášter převzaly zpět. Ctihodné sestry musely bohužel konstatovat, že objekt v tomto stavu by byl nad jejich síly...

Další etapou byla snaha paní Malcherové a některých lidí ze zastupitelstva obce, aby bývalý klášter převzala obec Jeseník nad Odrou – to je obec, pod kterou spadá místní část Blahutovice. Bohužel ani tato snaha nebyla úspěšná – při projednávání v zastupitelstvu převládl názor, že stav objektu je natolik špatný, že by náklady na rekonstrukci byly nad možnosti obce, resp. užitek z opraveného objektu by nepřevážil náklady na rekonstrukci.

Kolem paní Malcherové se však již koncem tisíciletí shromáždila skupina lidí, kterým osud této – spíše morální – dominanty Blahutovic se již tak dostal „pod kůži“, že se nechtěli smířit s tímto verdiktem. V roce 2000 tak bylo založeno občanské sdružení, které si dalo za cíl získat bývalý klášter do svého vlastnictví a provést jeho obnovu a využití v duchu předchozího působení – být znovu duchovním, kulturním a společenským centrem v Blahutovicích.

Občanské sdružení přijalo jméno po místním sedláku panu Bayerovi. Byl to ten, který daroval v roce 1926 objekt i s přílehlými nemovitostmi řádu Dcer Božské lásky.

V současné době tvoří občanské sdružení Bayerův odkaz 15 lidí nejen z Blahutovic, ale i z širokého okolí. Kolektivním členem je také Český svaz ochránců přírody z Jeseníku nad Odrou.

Zcela přirozeným zájmem občanského sdružení byla snaha obnovit kromě kláštera a některých dalších objektů v obci i historickou paměť tohoto místa. Jednou z možností bylo oslovit dosud žijící rodáky v Německu a pozvat je ke spolupráci. V tomto jsme mohli navázat na velmi dobré vztahy, které byly koncem devadesátých let, jak mezi rodáky a rodinou Macherovou, tak také mezi rodáky a vedením obce.

Během doby vznikly posléze opravdu přátelské vztahy mezi sdružením a rodáky z Německa – jak k panu Eduardu Rabelovi, který byl vedoucím blahutovických rodáků (Ortsbetreuer) do roku 2005, tak zejména k jeho nástupci panu Waltru Hanelovi.

Jejich elán a neutuchající zájem o Blahutovice nás bezesporu inspirují i v mnoha našich aktivitách. Současně jsou oba v mnoha případech i hnací silou ve snahách o smíření a pozitivní pohled na Českou republiku a Blahutovice obecně v německém prostředí (např. články v časopise Alte Heimat Kuhländchen a jinde v německém tisku, projevy při setkáních rodáků v Německu apod.). Mimochodem tyto snahy byly na naší straně oceněny udělením čestného občanství obce Jeseník nad Odrou panu Rabelovi a panu Hanelovi v roce 2011.

Byl to také pan Hanel, který byl u toho, když se v obci, kde v současné době žije, byla otevřena Františkova cesta.

A nebyl by to ani on, aby v této souvislosti nemyslel na Blahutovice. Sám o tom vypráví:

*V roce 2008 byla otevřena poutní cesta svatého Františka v Ottenbachu. Hlavní iniciátor byl ředitel místní školy pan Kottmann. Je velkým ctitelem svatého Františka. Mluvil o tom s místním farářem Lukaschekem a našel v něm svou spřízněnou duši.*

*Poté, když se bavili o zřízení poutní cesty svatého Františka, pozvali jsme ke spolupráci spisovatele pana Schoenweilera, který byl okamžitě tak nadšen jako ostatní. Dostal za úkol zřízení a popis 10 zastavení.*

*Nyní chyběla jen vhodná osoba na zhotovení jednotlivých zastavení. Tu si náš ředitel školy, který z titulu svého povolání znal mnoho svých kolegů učitelů, vzpomněl na pana Wolneho, který bydlel v Ottenbachu. Pan Wolny byl již dříve znám jako velmi kreativní člověk. Byl rychle připraven převzít úkol zřízení jednotlivých zastavení.*

*Protože se jednotlivé pozemky, kde měla stát zastavení Františkovy stezky, nacházely v soukromém vlastnictví, bylo zapotřebí získat povolení pro jejich zřízení. Tento úkol na sebe převzal náš starosta pan Franz.*



*Když bylo vše vyřízeno, mohla začít vlastní práce. V pozdním létě roku 2008 se konalo otevření a první procházka stezkou.*

*Já sám jsem se už dlouho zaměřoval myšlenkou, co bych mohl přinést jako svůj osobní dík za obnovu Lesní kaple, kaple Památky padlých za války a kláštera v Blahutovicích. Tedy náboženských objektů, které byly obnovovány z dezolátního stavu a to právě v mé otčině v Blahutovicích. Myšlenka se zrodila právě v té době, kdy jsme poprvé procházeli Františkovou stezkou v Ottenbachu.*

*Jakmile jsem přišel domů, vyprávěl jsem to své – tehdy již velmi nemocné – paní Helze. Byla z toho zrovna tak nadšená. Tak jsem začal připravovat realizaci poutní Františkovy cesty v Blahutovicích.*

*Poutní cesta byla přáním mé zemřelé paní (zemřela v roce 2009 – pozn. překladatele) a také v mé otčině v Blahutovicích zemřelé paní Ingrid Malcherové (zemřela v roce 2006 – pozn. překladatele). Paní Malcherová přes svou těžkou nemoc spolupracovala na obnově sakrálních objektů v obci až do doby, kdy ji opustily síly. Při svém proslovu v mé otčině (při otevření a požehnání Františkovy stezky v Blahutovicích – pozn. překladatele) jsem jí dal přívlastek „Anděl z Blahutovic“ – a to skutečně byla.*

U pana Waltra Hanela není nikdy daleko od předsevzetí k realizaci. Při návštěvě některých členů občanského sdružení v Ottenbachu v roce 2010 nám ukázal tamější stezku svatého Františka (a i další Františkovu cestu poblíž poutního místa) a s nadšením mluvil o tom, jak by bylo pěkné podobnou stezku zřídit i v Blahutovicích. Po našem – poněkud váhavém souhlasu – začal připravovat věci, které by se daly pro realizaci Františkovy cesty v Blahutovicích použít. I když se později ukázalo, že ne vše, co bylo takto připraveno, bylo možné využít, byl to zajisté silný impuls k tomu, aby se s budováním započalo.

### **Od prvních kroků k uskutečnění – Františkova cesta v Blahutovicích je společným dílem mnoha lidí dobré vůle**

Myšlenku vzniku cesty v Blahutovicích si posléze vzal za svou celý spolek Bayerův odkaz. Pro zvážení umístění deseti zastavení jsme chtěli, aby:

- místo zastavení korespondovalo s myšlenkou jednotlivých slok Sluneční písně. Například nám bylo jasné, že zastavení, které oslovuje sestru vodu musí být umístěno v místě zvaném Rynka. Je to místo uprostřed vesnice, kde vyvěrá kvalitní zdroj pitné vody.

- jednotlivá zastavení byla na pozemcích obce, kde jsme očekávali bezproblémový souhlas s umístěním. To se později při jednáních s vedením obce potvrdilo.

- celková délka okruhu, který měl začínat a končit v objektu Komunitního centra Klášter, nepřekročila 5 km a byla tak přístupná i pro starší a netrénované chodce

- texty na jednotlivých zastaveních oslovily co nejširší veřejnost – tedy i ty, kteří jsou otevření ke krásám přírody a neprojektují žádné náboženství

- jednotlivá místa – vybraná dle prvního požadavku – na sebe navazovala jak za sebou následující jednotlivé sloky Sluneční písně. Tento požadavek se nám nepodařilo splnit úplně (zastavení se slokou Sestra smrt – umístění u kaple padlých, jsme umístili hned za zastavením Vítr).

Sklobit všechny tyto požadavky nebylo úplně jednoduché. Představovalo to mnoho konzultací – s vedením obce, s projektantem, se členy rádu svatého Františka z Assisi, nakonec i s majitelem jednoho pozemku, kde jsme museli vést část stezky. Až na malé výjimky – kdy nám např. místní ne-nachavci zcizili dřevo připravené na zhotovení lávky a malé nedorozumění při vytýčení cca 20 m stezky – jsme všude nacházeli velké porozumění.

Texty k jednotlivým zastavením jsme po mnoha úvahách a jednáních (mimo jiné i s bratrem Sebastianem – členem rádu sv. Františka z komunity v Moravské Třebové) čerpali z útlé knížky RNDr. Miloslava Nevrlého „Podivuhodné chvíle se Sluneční písní“. Díky milému souhlasu pana Nevrlého s použitím textů jsme, myslím, dostali podmínce, aby texty oslovily co nejvíce lidí.

Inspirací pro ztvárnění myšlenky jednotlivých slok Sluneční písně v deseti zastaveních Františkovy cesty jsme čerpali z Ottenbachu za značného přispění pana Hanela. Tak se zrodila zastavení Slunce, Měsíc, Vítr, Oheň i Země. Ostatní vznikly vlastní inspirací za přispění místních odborníků.

Měli jsme zájem, aby se na realizaci podílelo co nejvíce místních občanů. Vznikla dokonce myšlenka, aby si jednotlivá zastavení vzaly do jakéhosi patronátu místní rodiny. Proběhlo několik jednání s místním osadním výborem, ale převzetí patronátu se zatím nepodařilo. Údržba a dodatečné úpravy proto zatím zůstávají na členech občanského sdružení Bayerův odkaz.

Na vzniku se nicméně kromě členů sdružení podílelo značné množství lidí ze širokého okolí. Bylo by asi obtížné vyjmenovat všechny, kteří přiložili ruku k dílu. Pokusili jsme se všem poděkovat v brožurce, která byla vydána k otevření a požehnání Františkovy cesty. Rád bych v této souvislosti vzpomněl alespoň truhlářského mistra pana Rudolfa Malchera z již dříve zmíněné rodiny Malcherů. Bez jeho podílu na nezbytných stolařských, ale i jiných pracích, by bylo provedení cesty značně obtížnější a nákladnější.

Velmi milá byla taky pomoc od skupiny mladých lidí z farnosti Ostrava-Zábřeh. Skupina asi patnácti lidí pod vedením tamějšího kaplana otce Klementa





věnovala dokončování Františkovy cesty v Blahutovicích své tři prázdninové dny. O svých zážitcích se poté jedna z účastnic podělila ve zpravodaji farnosti.

### A jaká je Františkova cesta v Blahutovicích?

Deset zastavení, která byla inspirována deseti slokami Sluneční písně svatého Františka z Assisi, je umístěno na poutní trase v okolí Blahutovic. Celková délka cesty nepřekračuje 5 km a je tak vhodná i pro méně zdatné poutníky.

Srdcem každého zastavení je „obrázek“ s textem sloky a textem z již vzpomenuté knížky pana Miloslava Nevrlého „Podivuhodné chvíle se Sluneční písní“. Některá zastavení doplňuje symbolické ztvárnění oslovovaného jevu, živlu nebo skutečnosti. Téměř u každého zastavení je lavička, kterou znavení poutníci jistě ocení.

Představme si tedy jednotlivá zastavení na Františkově cestě – uveden je vždy název zastavení a od zastavení druhého část textu Sluneční písně sv. Františka z Assisi a úryvek textu Podivuhodné chvíle se Sluneční písní Miloslava Nevrlého.

### Zastavení první Chvála tvůrce

**Nejvyšší, všemohoucí, dobrý Pane, tobě patří chvála, sláva, čest a každé dobrořečení. Náleží jen tobě, Nejvyšší, a žádný člověk není hoden vyslovit tvé jméno.**

„Mezi svatými a osvícenými muži, kteří měli zvláštní vztah k přírodě, jež je jedinečným darem lidstvu, je po právu uváděn sv. František z Assisi. Tento světec měl jedinečný smysl pro všechna díla Boha stvořitele a téměř pod vlivem inspirace shůry sepsal svůj nádherný Chvalozpěv stvoření. Skrze tvory, zejména pak skrze bratra Slunce, sestru Lunu a sestry Hvězdy vzdával František dobrému a všemohoucímu Pánu chválu, slávu a veškeré dobrořečení, jak mu po právu náleží.“ *Jan Pavel II. (z dokumentu, kterým byl sv. František z Assisi prohlášen patronem ekologů).*

Vydejme se tedy po Františkově stezce v Blahutovicích a spolu s ním ve více než osm století starém chvalozpěvu oslavme s díky vše, co nás obklopuje – bratra Slunce, sestru Lunu, bratra Větra, sestru Vodu...

### Zastavení druhé – Slunce

**Ať tě chválí, můj Pane, všechno, co jsi stvořil zvláště pak bratr Slunce, neboť on je den, dává nám světlo, je krásný a září velkým leskem, vždyť je, Nejvyšší, tvým obrazem.**

Asi jen máloco povznáší duši osamělého poutníka více než pohled na vycházející slunce. Poutníka, který se po chladné noci probudil na horském hřebeni. Kolem jen vlhké trávy a kameny; osamělé stromy se jen zvolna a tiše vynořují z mlžného úsvitu. Dychtivě čeká na okamžik, kdy se na severovýchodním obzoru objeví bratr slunce. Předchází ho oranžový jas, poutník počítá vteřiny – a náhle je tu. Skvělé, zářící a dosud mladé, ještě lze bez obav hledět do jeho planoucího kotouče. Ptáci se naráz ohlušivě rozezpívají a tehdy i poutník – překonaný krásou okamžiku – s nimi může zazpívat Františkovu osm století starou, stále pravdivou píseň. Hlasitě, aby se jeho hlas nesl nad údolními.



### Zastavení třetí – Sestra luna a hvězdy

**Ať tě chválí, můj Pane, sestra luna a hvězdy, stvořils je na nebi jasné, vzácné a pěkné.**

Pohled na hvězdné nebe poutníka zklidňuje, takřka znehybňuje. Dává mu pocítit vlastní nepatrnost. Každý člověk by měl alespoň jednou strávit noc na otevřené pláni pod širým nebem! Nebesa se v naprostém tichu otáčejí kolem Severky, polární hvězdy, jako vesmírný orloj; souhvězdí pod rovníkem vystupují z jihovýchodního obzoru, stoupají stále výš a pak opět zvolna klesají k jihozápadu. Čas přestává mít lidský rozměr a jen bez hlesu plyne odnikud nikam.





Přítom je to poutník, kdo se otáčí na dně vzdušného oceánu se zdánlivě nehybnou zemí, na které usíná a co chvíli se opět probouzí. Čas má smysl jen pro něj.

Za takových nocí si člověk nehlouběji uvědomuje, že je na tomto světě jenom na okamžik, na pouhý mžik vesmírného oka. Hvězdy se od sebe navzájem vzdalují pro lidi nepředstavitelnou rychlostí, a přesto za dlouhá tisíciletí, kdy je lidé pozorují, se pro lidské oko zdánlivě ani nepohnuly, v tak nesmírných dálkách letí vesmírem ta daleká slunce.

### **Zastavení čtvrté – Bratr vítr, oblaka, vzduch**

**Ať tě chválí, můj Pane, bratr vítr,  
a vzduch i oblaka, i každé počasí,  
kterým živíš své tvory.**

Nadešel čas větru. Svatý František jej ve svém Chvalozpěvu stvoření nazývá bratrem, ale lidé mu dali i mnoho dalších jmen. Vánek, nejslabší ze všech, který přes svou slabost za horkých dnů lidi blaženě ovívá. Uragán, hurikán či orkán, nejsilnější ze všech vichrů, před kterým mají lidé hrůzu. A mezi vánkem a uragánem je mnoho dalších „letících vzduchů“! Většina z nich lidem pomáhá.

Kdysi za Františkových časů, byl vítr jedinou energií, která poháněla lodi na moři; utichl-li, lidé zahynuli uprostřed oceánu hladem a žízni. Větry rozhodovaly i námořní bitvy. Díky neočekávanému „božímu“ větru byla několikrát v dějinách mnohem silnější námořní loďstva poražena slabšími. Na pobřežích i horských sedlech roztáčely větry lopatky větrných mlýnů.

Na nejstarším a nejhlubším jezeře naší planety, na Bajkalu, znají domorodí Burjati dva větry. Smrtící severozápadní šarmu, která dokáže vyházet na břeh kameny o velikosti lidské hlavy, a dobrý a mírný barguzin, který pomáhá rybářům i těm, kdo musí západním směrem přeplout na plachetnici nekonečné vody jezera.

### **Zastavení páté – Sestra voda**

**Ať tě chválí, můj pane, sestra voda,  
která je velmi užitečná, pokorná, vzácná a čistá.**

Sestra voda – užitečná, pokorná, cudná, vzácná a čistá – jak zní v češtině překlad Františkova chvály – má tisíce podob, od čiré kapky, téměř nehmotné sněhové vločky nebo jitřní mlhy nad travami přes tichou lesní studánku nebo pouštní pramen, který zachrání poutníka před smrtí žízni, po burácející vodopád, řvoucí oceán či běsnící potopu, která všemu živému přináší smrt a záhubu. Nikdo není svrchovaným pánem vody, nikdo si s ní

neví rady. Přítom je voda jednou z mohutností, bez které je pozemský život nemyslitelný...

Voda zůstává sestrou i pro dnešní poutníky, zejména pro ty, kteří chodí bezcestnými a liduprázdnými horskými kraji. Aby mohli pokračovat v cestě a dokončit tak svou pouť, musí cestou najít vodu. Pramen, jezero, potok, studnu. V těchto horách nejsou místa, v nichž by mohli koupit láhve naplněné vodou. Pohled na průzračnou vodu je krásný, povznášející. Laudato si, mi Signore, per sor aqua...



### **Zastavení šesté – Bratr oheň**

**Ať tě chválí, můj Pane, bratr oheň,  
kterým osvětluješ noc  
a on je pěkný, příjemný, mocný a silný.**

Myslím, že to jsou právě noclehy u ohně, které přes dlouhá staletí spojují první františkánské bratry s dnešními mladými poutníky krajem, přírodou, horami. O dávných poutnících, prvních františkánských spolubratrech, napsal biskup Jakub z Vitry, který znal assiského světce osobně, že „lehce běží svůj běh před tváří Páně bez toho, že by se ohlédli nazpět. Na minulé zapomínajíce, neúnavně běží vpřed, letí jako oblaka, jako holubice ke svým hnízdům...“

Oheň, pravěký křesťanský symbol, provází lidi odedávna. Bezpochyby i u něj „ponocovali pastýři a pod širým nebem hlídali své stádo“, když – hle





– u nich stanul anděl Páně a jasnost Boží je ozářila...

Nejkrásnější věc je pokojně usínat u ohně pod skalním převisem, daleko od hřmotu světa. Kdo nikdy nezkusil, neporozumí. A po těch, kteří ještě čas od času tráví své noci u ohňů pod širým nebem, by měla zůstat ohniště, ty domy bratra ohně, čistá, uklizená; nejlépe tak, aby byla nepostřehnutelná. Pohled na ohniště znečištěné odpadky je stísnující a smutný a hlavně: bratru Františkovi by se vůbec nelíbil.

### Zastavení sedmé – Matka země

**Ať tě chválí, můj pane, naše sestra matka země,  
která nás živí a slouží nám  
a rodí rozličné plody s pestrými květy a trávou.**

František z Assisi asi považoval trávy také za prostáčky Boží, kteří se mají držet až vzadu, ale zároveň bezpochyby věděl, že by bez nich lidé na světě neobstáli a zemřeli by hladem. Vždyť nejen pšenice, žito, ječmen a oves patří mezi trávy, ale i ostatní jídlo, rýže, proso, čirok, zámořská kukuřice. Také rákos a bambus na stavbu domů a třtina na sladký cukr i na rum přinášející opojnou blaženost.

Trávy jsou užitečné i suché. Nádherně se v nich spí v osamělých senících za vonných a bezpečných nocležích, na které se nezapomíná. Jejich suchá těla umožňují lidským přátelům, pomocníkům a živitelům – kravám, ovcím, kozám a koňům, aby přežili dlouhou zimu pod jednou střešou s lidmi.

Když budeme o Vánocích stavět betlém, připomeňme si, že to byl právě sv. František, který jako první z lidí nechal vložit na Štědrý den roku 1223 v lese u vsi Greccio seno – suchou trávu – do vánočních jeslí.

### Zastavení osmé – Opuštění, snášení nemoci a utrpení

**Ať tě chválí, můj Pane, ti,  
kdo odpouštějí pro svou lásku  
a snášejí nemoci a soužení.  
Blaženi ti, kdo je snesou v pokoji,  
Neboť ty Nejvyšší dáš jim korunu.**

Ze Sluneční písně zbývají poslední dvě sloky. Svatý František je složil až několik měsíců po slokách, věnovaných přírodním mohutnostem, a to nedlouho před svou smrtí. První z nich je věnována lásce, odpouštění a snášení utrpení a soužení. Ke složení veršů: „Ať tě chválí, můj Pane, ti, kdo odpouštějí pro svou lásku...“ ho přiměl nenávidný spor mezi assiským podestou a biskupem. Pozval oba dlouholeté nepřátele před biskupský palác a před zaplněným náměstím jim zazpívali menší bratři celou Sluneční píseň...

Lidé dojatě naslouchali a když Chvalozpěv dozně, poklekl podesta před biskupem Quidem a řekl: „Z lásky k Pánu našemu Ježíši Kristu a jeho služebníkovi Františkovi vám odpouštím z celého srdce...“ Biskup ho k sobě pozdvihl a políbil ho se slovy: „Slušelo by se, abych byl jako biskup



*Zastavení sedmé – Matka Země.*



pokorný a mírumilovný. Mám ale prchlivou povahu, tak mi, prosím, odpusť.“

Takovou moc nad lidmi měla slova svatého Františka.

### Zastavení deváté – Sestra smrt

**Ať tě chválí, můj Pane, Sestra smrt těla,  
žádný živý člověk jí nemůže uniknout.  
Běda těm, kdo zemrou ve smrtelných hříších.  
Blaze těm, které nalezne spojeny s tvou nejsvětější vůlí,  
neboť druhá smrt jim neublíží.**

Neodvolatelně poslední sloka Sluneční písně patří smrti. Svatý František ji připojil ke svému Chvalozpěvu stvoření až později, nedlouho před svou smrtí v roce 1226. Zdálo by se, že stvoření a smrt stojí proti sobě, že nemohou existovat zároveň, ale přesto z Františkových prostých a nehledaných slov vane zvláštní jistota, že začátek života i jeho konec patří neodlučitelně k sobě, že na smrt můžeme pohlížet jako na sestru, která nás jen převede do jiného bytí. „Blaze těm, které nalezne spojeny s tvou nejsvětější vůlí, neboť druhá smrt jim neublíží.“

Kéž by ani mně druhá smrt nic zlého neudělala.

### Zastavení desáté – Chvála a prosba

Po skončení Písně bratra Slunce přišel čas se rozloučit i s „maličkým bratrem Františkem“, jak

sám sebe nazýval ve svém posledním Odkazu, který napsal několik dní před svou smrtí v r. 1226. Kromě své nejslavnější Sluneční písně čili Chvalozpěvu stvoření a kromě právě vzpomenutého Odkazu zanechal bratřím – a také nám – i další slova a myšlenky. Třeba ve Chválách ctností. V nich pozdravuje Moudrost, kterou svěřuje do ochrany její sestry Prostoty. Chudobu má zase chránit její sestra Pokora a konečně do třetice svatou Lásku vkládá do rukou její sestry Poslušnosti. Nejstarší dochovaná Františkova slova, toho „tvůrce pokoje a hlasele blaženého života“, jak byl často nazýván, pocházejí z roku 1206. Je to Modlitba kříže, kterou vyřkl ve chvíli svého obrácení v polorozvaleném kostelíku svatého Damiána nedaleko rodného Assisi:

**Nejvyšší slavný Bože,  
osvět temnotu mého srdce  
a dej mi pravou víru,  
pevnou naději,  
dokonalou lásku,  
hlubokou pokoru,  
rozum a poznání,  
abych zachoval tvá přikázání.  
Amen.**

### Otevření a požehnání Františkovy cesty

V duchu dobré tradice a s vědomím a nadějí, že i toto dílo může oslovit lidi dobré vůle, jsme 2. září 2012 přistoupili k otevření a požehnání cesty. Při otevření jsme chtěli poděkovat těm, kteří při jeho vytváření odvedli kus práce a zároveň oficiálně



*Z otevření Františkovy cesty v klášteře v Blahutovicích.*



předat poutní cestu veřejnosti. Pozvánkou jsme tedy oslovili nejen spolupracovníky a příznivce díla a občanského sdružení Bayerův odkaz vůbec – mimo jiné i ctihodné sestry z kongregace Dcer Božské lásky –, ale i vedení obce a širokou veřejnost. Pozvánka byla mj. inzerována jak v místním tak celostátním tisku, takže jsme byli mile překvapeni účasti hostů z širokého okolí – jedni z poutníků dorazili dokonce až z Brna.

Během úvodního slavnostního zahájení na dvoře Komunitního centra Klášter zazněl projev hlavního iniciátora a donátora pana Waltra Hanela. Dovolím si jej uvést v plném rozsahu, abych se se čtenáři podělil o obdivuhodný a následováním hodný čin patriotismu bývalých blahutovických rodáků k rodné obci.

*Velmi vážený pane farář Stanečko, velmi vážený pane starosto Machýčku, vážené představenstvo, členové a pomocníci sdružení Bayerův odkaz, vážení přítomní.*

*Nejdříve bych se chtěl představit – některým z vás jsem již znám. Jmenuji se Walter Hanel a jsem předseda sdružení rodáků mého rodiště Blahutovic (Blattendorf).*

*Především bych chtěl poděkovat, že tady mohu u vás být při požehnání a otevření poutní cesty sv. Františka z Assisi. Jak k tomuto projektu zde v mé staré vlasti došlo.*

*Já sám jsem v minulosti často myslel na to, jak já osobně mohu poděkovat za množství práce, které bylo uděláno při obnovování blahutovických sakrálních objektů díky sdružení Bayerův odkaz, jejich pomocníků a dárců.*

*Myšlenka se zrodila v roce 2008, při požehnání poutní cesty sv. Františka v mé nové vlasti.*

*Nakoupil jsem a zhotovil všechny potřebné části, aby zde mohly být použity. Po setkání rodáků v Německu, kterého se zúčastnila i rodina Rudolfa Malchera, byly tyto díly převezeny jeho autem do Blahutovic, neboť zde u vás, měla být cesta svatého Františka realizována jako poděkování vám všem.*

*Poděkovat bych chtěl taky panu starostovi Machýčkovi a obecní radě za schválení. A v neposlední řadě také vám vážení občané, poněvadž jste záměru ukázali porozumění.*

*Bylo mi také známo, jak mnoho práce pro vás tento projekt přináší, takže vám v minulém roce s jistotou nechyběla.*

*Ale není to taky pěkné, že zde, ve vaší obci, je první Františkova poutní cesta na Kravařsku? Snad to bude také inspirací pro jiné obce, poněvadž poutní cesty jsou v celé Evropě. Chtěl bych dokonce tvrdit v celém světě.*

*V mé nové vlasti se vytvořila zájmová skupina, která hledá Františkovy cesty v Evropě, aby je mohla katalogizovat. Je to náš pan farář Lukaschek, ředitel školy pan Kottmann a místní spisovatel pan Schoenweiler. Doposud našli 40 cest. Tito tři pánové projevíli také zájem jednou se mnou tady přijet a vše si prohlédnout.*

*Jak může tuto poutní cestu obec – nebo lépe řečeno komunita využít?*

*Sám mohu předat své zkušenosti, které byly získány v mé nové vlasti. Naše cesta je velmi ráda procházena. Ne každý den a bezpodmínečně ne každý týden. Ale přicházejí celé rodiny, skupiny, také turistické a sportovní spolky. Nejlepší zkušenosti máme při obecních nebo spolkových slavnostech. Tu přicházejí skupiny, které po obejití Františkovy cesty zůstávají při obecní slavnosti.*

*Jistě se stala známá také díky dennímu tisku. Uměl bych si též představit, že u vás by mohla reklama na Františkovu cestu být také spojena s cyklistickou trasou, které vede skrz Blahutovice. Myslím, že Blahutovice ještě nebyly tak známé, jak je tomu dnes ve vašem případě. Na to můžete být všichni pyšní.*

*Ale také my – dřívější obyvatelé Blahutovic jsme velmi rádi tomu, že se v naší staré vlasti po změně v roce 1989 udál tak velký a pěkný pokrok. Za to vám děkuji jménem všech dřívějších obyvatel Blahutovic.*

*Také v nové vlasti se Blahutovice skrze své pracovitě ruce dřívějších obyvatel Kravařska staly pojmem – a to ode mne není žádné přehánění. A mnozí se sami o tom přesvědčili, že to nebyli jen dřívější obyvatelé Blahutovic. Já jako předseda sdružení rodáků budu znovu mluvit o tom, jak pěkné je zde vše.*

*Poněvadž mým koníčkem je řezbářství, z vděčnosti jsem vyrobil sv. Františka a předal panu Glogarovi.*

*Nechtěl bych opomenout poděkovat vám za přátelství, se kterým se setkávám, když procházím přes svou rodnou obec. Poděkovat bych chtěl také v neposlední řadě mým přátelům, které jsem zde získal a které vždy znovu mohu obtěžovat svými otázkami.*

*Jestli byste chtěli vědět, kde jsem nyní bydlel – je to dům č. p. 67 rodiny Bayerové, kde jsem já a moji rodinní příslušníci byli vždy srdečně přivítáni a také velmi dobře pohoštěni. Za to bych chtěl rodině Bayerové na tomto místě srdečně poděkovat.*

*Pro mne bylo by radostí a ctí, kdybych mohl získat v mé staré vlasti ještě více přátel. Jsem přece také Blahutovjan. Jsem váš Blahutovjan – Walter Hanel.*

*Děkuji vám za pozornost.*

Tolik Walter Hanel.

Po požehnání prvního zastavení (viz foto na s. 50) – včetně sochy svatého Františka z Assisi, vlastnoručně vyrobeným darem od P. Hanela – vyrazila skupina asi 60 poutníků na trasu Františkovy cesty. První a každé další zastavení po krátké modlitbě požehnal místní pan farář P. Mgr. Ladislav Stanečka.. Asi po hodině a půl se poutníci opět sešli v Klášteře k malému občerstvení. Byl čas i na popovídání a nutno říci, že všichni se kterými jsme hovořili, vytvoření této cesty hodnotili pozitivně.

#### **Františkova cesta v Blahutovicích – co bude dál?**

Poutní cesta svatého Františka je tedy v Blahutovicích zpřístupněna pro každého – pro turistu, meditujiícího poutníka nebo toho, koho osloví žasnoucí pohled na přírodu okolo nás.



Její údržba a doplňování je prozatím na členech občanského sdružení Bayerův odkaz. Věříme, že se časem najdou v Blahutovicích jednotlivci nebo rodiny, které myšlenka natolik osloví, že si sami převezmou starost o některé ze zastavení.

Celý projekt je z naší strany pojmán jako otevřený. Rádi bychom podle možností doplňovali a obohacovali zastavení Františkovy cesty. Věříme, že se časem možná vznikne skupina lidí, kteří budou tuto cestu procházet – možná i pravidelně. V této souvislosti vznikají úvahy i o skupině (spolku) Přátel svatého Františka...

Mezitím se občas dovídáme od našich členů z Blahutovic, že Františkovou cestou občas projdou cyklisté i chodci a to jak z Blahutovic tak úplně cizí lidé. Zdá se tedy, že se dostává do širšího povědomí, čemuž jsme my a koneckonců i naši přátelé v Německu velmi rádi.

Máme taky zprávy o tom, že pan Walter Hanel, který otevření Františkovy cesty v Blahutovicích

velmi pečlivě zdokumentoval, předává tyto informace i ve své nové vlasti. A to jak v časopise *Alte Heimat*, tak i přímo těm lidem, kteří v Ottenbachu tamější Franziskusweg již v roce 2008 připravili a zrealizovali. Tito lidé – pan Kottmann, pan Schoenweiler i pan farář Lukaschek – s příslovečnou pečlivostí mapují jednotlivé Františkovy cesty v německy mluvících zemích a snad i v Evropě.

Když jim pan Hanel promítnul videozáznam z otevření cesty v Blahutovicích, byli tito pánové – dle jeho slov – velmi nadšeni. Projevili velký zájem o návštěvu Blahutovic, zmapování a doplnění této stezky do své databáze. Nutno dodat, že pozvání k návštěvě Blahutovic jim zaslal i starosta Jeseníku nad Odrou Mgr. Tomáš Machýček.

Brožurku, která byla vydána k otevření a pozhénání stezky, jsme spolu s poděkováním přirozeně poslali taky panu Miloslavu Nevrlému do Liberce. Máme i odtamtud zprávu, že některé lidi z jeho okolí myšlenka na vytvoření podobné stezky natolik oslovila, že uvažují o realizaci i u nich. Uvidíme...

#### **Ing. Karel Glogar**

Absolvent elektrotechnické průmyslovky ve Frenštátě p. R. a poté oboru Technická kybernetika Vysokého učení technického v Brně, působil téměř 20 let jako matematik-analytik a programátor ve firmách Ostravě a Novém Jičíně, poté až do nynějška v místní samosprávě.

Mimo působení v mnoha dalších spolcích je zakládajícím členem občanského sdružení Bayerův odkaz v Blahutovicích, celoživotním zájmem a motivací je spolupráce s německými rodáky, jejich zapojení do obnovy regionu a mapování historie česko-německých vztahů.

Kontakt: 737 463 779

---

## **Místa k zamyšlení**

### **Začalo to někdy ve 13. století**

*Radim Jarošek*

*„Věřím, že hodně dobře by vzešlo ze změny postoje, kdyby se turisté opět stali poutníky.“*

*Rupert Sheldrake*

Při toulkách krajem nezdědka narazíme na tabule naučných stezek, mapy, všelijaké směrovníky a ukazatele.

Mají jedno společné – nabízejí informace o přírodních zajímavostech, o historii, o tom, kde se najíst, kde najdeme muzeum, vyhlídku. Hemží se údaji – letopočty, vzdálenostmi, nadmořskými výškami, názvy, jmény.

Jsou užitečné, i když, zdá se mi, někdy je jich možná až příliš a spíš ruší dojem, pocit z místa.

V roce 2012 přibyla v Blahutovicích další „naučná stezka“ – Františkova cesta doprovázená slovy

Chvalozpěvu stvoření sv. Františka z Assisi. Je jiná – nenajdeme na ni faktografické údaje, na které jsme zvyklí, vede k zamyšlení, lavičky zvou ke spočinutí, rozhlédnutí.

Dalších slov snad netřeba dodávat, ostatně více o ni jste si přečetli v samostatném příspěvku, spíš pozvat k návštěvě tohoto místa, k zamyšlení.

Procházel jsem ji v brzkém předjaří, ztvrdlá země ještě zvonila po nočních mrazech a vegetace se teprve chystala k probuzení. Pěšina od slunečního zastavení běžící po travnaté mezi byla ještě holá.

Přál bych Františkově cestě, aby pěšina nezarůstala a byla v dalších letech proslapávána dalšími a dalšími poutníky beze spěchu a vnímavě putujícími krajinou.





## VI. mezinárodní konference MORAVIAN o Moravských bratřích v polárních oblastech

*Daniel Řičan*

Hosté z Německa, Polska, Kanady-Labradoru, Dánska, USA-Ohia, Mongolska, Kanárských ostrovů a Slovenska se sjeli 19.–21. října 2012 do Suchdolu nad Odrou. Historicko-vlastivědná společnost MORAVIAN pořádá každé tři roky konferenci, na níž jsou vzpomenuata nejvýznamnější výročí Moravanů, kteří jsou jako skrytá semínka, která vzešla z toho, co J. A. Komenský na severní Moravě zasel. Obětavých zapálených lidí pro Kristovo evangelium, kteří se vydali na misií do různých koutů světa, pochází ze severní Moravy asi 160. Jen málo odborníků se dokáže orientovat v tom množství jmen, aby dokázali rozlišit jednotlivé postavy, zařadit je podle rodiště a podle toho, na kterém misijním poli pracovali. O to se snaží právě tyto konference – dodat českým čtenářům dostatek přehledných, publikovaných prací.

Životopisná témata tentokrát zpracovali ThDr. Lydie Kucová ze Suchdolu n. O. (David Heckenwälder 1711–60), Roman Duba ze Žďáru n. S. (Zachariáš Jelínek), Mgr. Monika Kurková z Liberce (Johann Nitschmann ml. 1712–83), genealog Martin Pytr z Mořkova (Witke Matheus 1700–61), dipl. psych. Horst Schinzel z Mnichova (Anna Gold-Kriegelstein), Dr. E. Štěříková ze SRN (Mathäus Stach 1711–87) a o jeho předcích hovořil rodák z Mankovic prof. Brossmann z Mnichova.

Hlavní téma bylo „Moravští bratři v polárních oblastech“, kde se vysoce hodnotilo působení našich rodáků mezi eskymáky v Grónsku a na Labradoru. Téma nám přiblížil Dán Dr. Henrik Wilhjelm, který prožil 30 let v Grónsku. Mgr. D. Freitinger přednesl referát o Moravanech v Grónsku obecně. O Johannu Schneiderovi ze Suchdolu a jeho manželce Elisabeth z Butovic, jejichž hroby jsou na Labradoru, podal obsáhlou zprávu prof. Rollmann z Kanady. Životopisné přednášky příjemně zpestřil svým příspěvkem český velvyslanec v Dánsku



*Pohled do konferenčního sálu.*

Ing. Lyčka promítnutím asi 50 snímků z dramatického přechodu Grónska z východního pobřeží na západní cca 600 km na lyžích, které urazili za 30 dnů v nejmrazivějším měsíci dubnu 2011.

Stejně hodnotné přednášky byly od Pavla Neústupného z Berlína o české exulantické kolonii v Berlíně a dipl. psych. H. Schinzel o počátcích misie v karibské oblasti. O sbírkových předmětech z polárních oblastí referovaly PhDr. Klápšřová z Náprstkova muzea a kurátorka sbírek Uta Karrer z etnografického muzea v Herrnhutu.

Doprovodný program přispěl ke zpestření přednášek vycházkou do rokle za Suchdolem nad Odrou, kde byl otevřen Lesní kostel v místech, kde se scházeli pronásledovaní duchovní potomci Komenského k tajným bohoslužbám. Krásné podzimní počasí představilo našim hostům okolní překrásnou přírodu Moravské brány. V Parku Moravských bratří jsme slavnostně rozžehli Kleinschmidtovu lampu, připomínající podobný objekt v Grónském hlavním městě Nuuku. Lampa ukazovala cestu k misijní stanici misionáře Kleinschmidta za polárních nocí. Společně jsme pak zasadili strom z Bethabary, kde odpočívá nejznámější misionář Mathäus Stach, rodák z Mankovic.



*Kleinschmidtova lampa v Parku Moravských bratří.*





Trochu kultury do dějinných referátů vneslo jazzové trio Jakuba Říčana a dětský pěvecký sbor Skřivánek ze Suchdolu nad Odrou, který nastudoval i jednu píseň v nářečí Inuitů.

Konferenci jsme oficiálně zhodnotili a zakončili v sobotu a pak jsme odjeli na autobusový zájezd po okolí. V Mankovicích jsme se zúčastnili odhalení pamětní desky Mathäusovi Stachovi na jeho rodném domě (čp. 70, naproti kostela). Tuto aktivitu sponzorovali mankovští rodáci ze SRN. Byli jsme mile přivítáni občany Mankovic s místní hudbou a pohoštěním.



Pamětní deska Mathäusovi Stachovi.

Pokračovali jsme pak v cestě do Ženkavy, kde nás očekávala paní starostka obce a ukázala nám expozici v rodném domě Kristiana Davida. Večer

byla v klubu kultury předpremiéra zajímavého dokumentu Moravané mezi eskymáky z cyklu Stopy fakta tajemství.

V neděli byly bohoslužby v evangelickém kostele, posloužil nám farář D. Freitinger z Kaplic v jižních Čechách. Po společném obědě a posezení u kávy v Muzeu Moravských bratří za střelby z hmoždíře vyrazil na kole na cestu domů náš host z Dánska Dr. Henrik Wilhjelm. Ve svých 75 letech si chtěl absolvovat cestu Via exulantis Suchdol nad Odrou – Herrnhut, po které utíkali lidé z Kravařska za svobodou vyznání. Doprovodili jsme jej do Fulneku, kde byla připravena prohlídka památníku Komenského a průvodkyně paní Mrtvá mu pomohla zajistit na trase příští nocleh. Někteří hosté se zdrželi i do pondělního dne k prohlídce okolních obcí, o nichž při svých badatelských pracích vždy jen četli v literatuře.

Letošní konference byla vysoce hodnocena jako nejpřínosnější ze všech dosavadních. I hosté, kteří vážili cestu z velké dálky byli velice spokojeni. Byly také vydány dva dotisky publikací: Moravští bratři ze Suchdolu a Via exulantis. Podařilo se nám také opatřit vysoké částky na vydání dvou nových vynikajících publikací od historičky E. Štěříkové: Matouš Stach a Christian David.

Děkujeme všem hlavním sponzorům, z nichž jmenujeme alespoň Česko-německý fond budoucnosti, městys Suchdol nad Odrou a PAMET s. r. o. Děkujeme také několika desítkám ochotných rukou, které přispěly k zdárnému průběhu akce.

## Nová Ves nad Odrou (Nová Ves, Oderberg, Neueigen), myslivna u Zeleného kříže (Beim grünen Kreuz), Smolno (Smolná, Smolnau). Filiální kostel sv. Antonína Padovského

Jana Krejčová

V jihovýchodní části obce ve směru od Zeleného kříže ležel obecní hřbitov, v centru obce stál kostel sv. Antonína Padovského a od něho východním směrem přes cestu budova školy č.p. 45. Rychta č.p. 27 byla obydlena rodinou Wilhelma Schwacha. Mlýny bývaly v obci dva, tj. údajně nejstarší větrák na lipenském panství (zanikl někdy v letech 1918/1919)<sup>1)</sup> a Rössnerův vodní mlýn na Odře (č.p. 35), známý též pod názvem Neueigenermühle, který se nacházel asi jeden a půl kilometru jižně od obce.

Místní severně orientovaný **kostel** byl původně zasvěcen sv. Judovi Tadeáši.<sup>2)</sup> Zbudovala ho obec v roce 1712. Farností Nová Ves nad Odrou patřila k Čermné na Moravě. Předtím v letech 1780–1784, kdy byla v Čermné pouze expozitura, patřila Čermná i s Novou Vsí pod jestřábskou farnost a tudíž tamní farář měl povinnost sloužit na titulární

svátek kostela na sv. Apoštola Judy Tadeáše a na sv. Antonína Padovského čtenou mši svatou a také měl povinnost v Nové Vsi pohřbívat.<sup>3)</sup> V roce 1812 byl kostel opraven a v roce 1862 rozšířen a opatřen novou střechou.<sup>4)</sup> Kamenná stavba na obdélném půdorysu s trojbokým závěrem bez oken, byla přibližně necelých jedenáct metrů dlouhá a sedm široká. Loď byla osvětlena čtyřmi obdélnými okny s půlkruhovým zakončením, její strop byl dřevěný. Ze středu hřebene střechy patrně na půdorysu šestiúhelníku vyrůstala sanktusová věž s lucernou a cibulí. Střecha byla pokryta břidlicí. Do kostela se vstupovalo z průčelí chráněného patrně závětrím, nad vchodem bylo půlkruhově zakončené okno. Dveře do kostela byly zabezpečeny nejen zámkem, ale i železným hákem.

Čtyřboká zděná **zákristie**, uvnitř klenutá, byla umístěna u západní zdi. Vstupní dveře zhotovené



z tvrdého dřeva byly opatřeny jen jednoduchým zámkem. Její vnitřní prostor osvětlovala dvě úzká okénka, uvnitř zpevněná železnými háky. Do skříně v zákristii se ukládala část mešních rouch a kostelní prádlo. Vpředu i vzadu zvalbená sedlová střecha byla pokryta břidlicí.

Jediný oltář se soustruženým tabernáklem byl doplněn obrazem patrona kostela sv. Antonína Padovského. Nad vchodem do zákristie byl zavěšen obraz českého patrona sv. Jana Nepomuckého a na protější stěně obraz sv. Floriána, ochránce před ohněm. Po stranách lavic blíže presbytáři na asi metrových podstavcích byly vystaveny dřevěné sochy Panny Marie (vpravo) a Ježíše Krista (vlevo) přibližně sedmdesát centimetrů vysoké. Autoři výzdoby kostela nejsou známi. Samozřejmě nechyběla kazatelna umístěná na evangelní straně kostela, v tomto případě zhotovená jen ze dřeva, ale zato malovaná, a **pozitiv** z druhé poloviny 18. století umístěný v zábradlí dřevěného kůru. O něm máme zprávu z 5. června 1947, kdy ho popsal kolaudátor varhan Gustav Pivoňka: „Flöte major 8', Flöte minor 4', Principal 4', Oktava 2', Oktava 1'. Pivoňka ještě nástroj charakterizoval takto: „Pro kostelní potřebu už se nehodí, ale bylo by dobře tento starožitný nástroj poopravit a uložit do musea.“ Sehnal dodává, že nástroj zmizel beze stopy.<sup>9</sup> Pivoňka referoval konzistori o varhanách zrušených kostelů ještě i 12. června 1947, ve své zprávě se zmínil znovu i o pozitivu v Nové Vsi nad Odrou. Ke zprávě se měl vyjádřit konzistorní revident P. Stanislav Svoboda a o stavu varhan byl ústně informován i předseda arcidiecézní památkové rady P. Petr Křivák. Ten však nenašel „místo, kam by tento historicky cenný nástroj uložil“. Na to 20. června reagoval biskup Dr. Stanislav Zela poznámkou: „Ad Nová Ves. Jsem si jist, že pro malinké starobylé varhánky se v Olomouci místo najde. Když nikde jinde, tedy v arcib. residenci. Tedy je dopravit do Olomouce.“<sup>10</sup> Někjaký menší nástroj se skutečně nacházel na chodbě v arcibiskupské rezidenci ještě v roce 2000. Zachována byla horní část skříně, kde bývají píšťaly, část píšťalového fondu (dřevěné a cínové zdeformované) byla rovněž zachována, část chyběla. Scházela i traktura (součástí nacházející se mezi ovládacími a výkonnými prvky v nástroji, v tomto případě šlo asi o rejstřík) a hrací stůl. Původně byl nástroj patrně opatřen vzdušnicí. Nátěr skříně byl víceméně jednobarevný, ale zdobený nespecifikovanými řezbami. Skříň byla vysoká asi dva metry, rovněž tak široká, hloubka činila si jeden metr. Popsané části byly odvezeny na neznámé místo.<sup>7</sup> O podobném nástroji nalezeném ředitelem kůru Gustavem Pivoňkou na půdě dómu sv. Václava se zmiňuje i Antonín Schindler.<sup>9</sup> O jiných hudebních nástrojích v kostele sv. Antonína Padovského nejsou zprávy.

Kostelní lavice stály ve dvou řadách s uličkou uprostřed. Pod kazatelnou byla umístěna další skříň,

v níž se uchovávala také bohoslužebná roucha, protože v zákristii pro ně nebyl dostatek místa.

**Portatile** bylo konsekrováno v roce 1781 olomouckým světícím biskupem Karlem rytířem z Rosenthalu.<sup>9</sup> V oltářním kameni byly uloženy ostatky sv. Eutropia, Severiana a Fulgencia.<sup>10</sup> Do inventáře patřival stříbrný pozlacený kalich s paténou (25 lotů), na jeho noze byla údajně vytepána písmena W. R. K roku 1946 se uvádí jen postříbřený mosazný kalich s paténou.<sup>11</sup> Vzhledem k chudobnému kraji bylo zhotoveno i ostatní bohoslužebné náčiní, tj. aspergil, oltářní zvonek, monstrance, oltářní svícny a oltářní lampa. Jen z mosazi, mědi nebo z cínu. Dále jsou v inventáři kostela uvedeny dvě bílé kasule, po jedné červená, fialová a černá a dokonce i dva pluviály, jeden černý a jeden bílý (ty se užívaly jen při nejvýznamnějších příležitostech), dále alby, rochetty, korporálie a další drobné části liturgického oděvu a oltářní výbavy. Bez podrobností je uveden i oltářní obraz, kanonické tabulky, pohřební kříž, mešní kniha, misál čtený při pohřbech, agenda, skříň na uložení parament, lavice pro děti, dřevěný kříž, pacifikál, mramorová kropenka na svěcenou vodu, zpovědnice, celkem seznam čítá devětapadesát položek. Tento stav se od roku 1930 neměnil.

K roku 1863 se na sanktusové věži zmíněny dva **zvony**, a to z roku 1712 a 1763,<sup>12</sup> z nich starší byl v roce 1916 rekvírován a v roce 1924 nahrazen zvonek novým. Nakonec byly oba odevzdány v průběhu druhé světové války. Váhu a jména starých zvonů známe z inventáře z roku 1805: zvon sv. Antonína Padovského vážil asi 30 pfundů, zvon sv. Floriána asi 28 pfundů, oba byly bez nápisů.

**Hřbitov** měla obec původně v Čermné, ovšem vzhledem na Libavsku rozšířenému vampyrismu si místní zbudovali roku 1712 hřbitov i kostel v obci. Ještě v roce 1805 byl hřbitov obehán jen dřevěným plotem. Nové svaté pole s márnicí bylo založeno v roce 1834 na jihovýchodním okraji vsi, a to na obdélném půdorysu, obeháno kamennou zídou se vstupní železnou bránou. Pozemek byl získán od rodiny Mauerovy. Po devastaci hřbitova jako poslední stál jen náhrobní kámen Franzisky Schindlerové.

Starší německá literatura uvádí, že **obec** byla založena lokátorem, který přišel z Aigenu u Salcburku, a to kolem roku 1600. Proto byla pojmenována Neueigen (název platný asi od roku 1620, původně snad Neu Aigen). Dle Hosáka však byla obec založena v 16. století. Patřivala původně k lipenskému panství, Jiřím z Vrbna na Helfštýně jí bylo v roce 1604 uděleno privilegium, ve kterém se uvádí název Neu Oderberg. Později se stala součástí hranického politického okresu (od 1850) a byla tak jedinou obcí z bývalého lipenského panství v soudním okrese Město Libavá. Poté od roku 1868 náležela do šternberského okresu, od roku 1909 okresu Moravský Beroun a od roku 1949 okresu Olomouc.<sup>13</sup>



Zástavba obce, 30. léta 20. století. Archiv Jindřicha Machaly.

Obec se dělila na Dolní (Niederdorf) a Horní (Oberdorf). Jejím katastrem protékají tři potoky (Ganzweidbach – Husí potok, Smolnauerbach – Smolenský potok a Schwarzbach – Černý potok) a řeka Odra.

Po skončení druhé světové války se komisařem v Nové Vsi nad Odrou 19. června 1945 stal Antonín Řezníček, narozený 9. září 1919 ve Velké Bystřici, bytem tamtéž čp. 144.<sup>14)</sup> Dle hlášení podaného Okresní správní komisi v Moravském Berouně žilo přibližně ve stejnou dobu v Nové Vsi nad Odrou 36 mužů, 86 žen a 65 dětí do věku čtrnácti let.

Jedno sto osmdesát sedm starousedlíků bylo odsunuto v roce 1946 do nového domova, a to třemi transporty, vypravenými v květnu, červnu a říjnu z Moravského Berouna, kde byli novovesští před odvozem soustředěni v lágru. Zůstalo po nich asi 55 domů, které osídlilo jen dvacet českých rodin. Po vzniku vojenského prostoru bylo rozhodnuto, že ani v Nové Vsi nad Odrou nezůstane žádné civilní obyvatelstvo, čímž byla ves odsouzena k dalšímu vysídlení a následně k demolici, která probíhala již v letech 1947 a 1948.

Prvním z farářů, kteří se dotazovali olomoucké arcibiskupské konzistoře na možnost odvozu církevního majetku z Libavska, byl P. Augustin Spurný z Nového Hrozenkova, a to již 24. října 1946. Od něho později byly patrně konzistoři převzaty knihy (oddavkové a křestní matriky, knihy zemřelých z různých let, jejich indexy, knihy nadací a reversů, kostelních účtů, pokladní deník, jednací protokol z posledních let, pamětní kniha farnosti, složka s úředními listinami a spořitelní knížky. Hotovost filiálního kostela v Nové Vsi nad Odrou činila tehdy pouhých 66,- Kčs a po zaplacení revise účtů byla patrně nulová. Současně byly převzaty dva(!) mešní kalichy s paténami, jedno ciborium, dva koberce a klíčky ke svatostánku. Soupis bohužel není opatřen datem ani místem.<sup>15)</sup>

Podle § 2 odst. 1 zák. č. 169/1949 Sb. obec zanikla dnem 1. července 1950, kdy její území bylo zcela pojato do vojenského újezdu Libavá.<sup>16)</sup> Církevní tajemník KNV v Olomouci Ladislav Horák

ještě v dubnu roku 1951 podával hlášení Státnímu úřadu církevnímu (SÚC) v Praze, v němž je uvedeno, že kaple v Nové Vsi nad Odrou „je zničena, bez vybavení, nic k odvozu“. V tzv. domašovském nálezu byl i výpis ze jmění farního úřadu v Čermné a filiálního kostela v Nové Vsi nad Odrou ze dne 8. března 1952. Ten bohužel nebyl odevzdán Státnímu okresnímu archivu v Olomouci a zůstal v soukromém držení.

#### **Myslivna u Zeleného kříže č.p. 46 se dvěma hájovkami č.p. 47 a 48**

Místo leží na tradiční křižovatce silnic z Olomouce do Potštátu a z Města Libavé do Lipníka nad Bečvou.

Myslivna (lesovna) u Zeleného kříže byla vystavěna za Roberta hraběte Althanna, předtím se užívalo domu č.p. 40, který stával na horním konci obce směrem k Zelenému kříži. Budovu koupili v roce 1870 manželé Josef a Aloisia Fichtnerovi, v držení rodiny zůstala až do roku 1946. Do první světové války Fichtnerovi v domě provozovali i hostinství.

Dvojdomek č.p. 47 a 48 stával přes cestu naproti myslivně. Další hájovna č.p. 49 stála na samotě asi jeden a půl kilometru jižně od obce směrem k Zelenému kříži.<sup>17)</sup> Přesné datum demolice budov u Zeleného kříže není známé. Řadu let slouží pozemek, který po nich zůstal, pro složení štěrku a posypového materiálu a jako místo pro skládku vytěženého dřeva. V posledních letech je zde pozitivní snad jen to, že Vojenské lesy a statky ČR, s.p., divize Lipník nad Bečvou, vyčistily studánku u Zeleného kříže.

#### **Smolno**

K Nové Vsi nad Odrou patřila rovněž lesní trať Smolno, která byla známá jako pohřebiště popravených zločinců a také sebevrahů, které sem vozili např. i z Valašska.<sup>18)</sup>

O okolnostech, které k tomu vedli a které takový akt doprovázeli, o pověstech aj. zajímavosti vztahující se k tomuto tajemnému území nikoho



*Hájenska u Zeleného Kříže, kolem roku 1920. Archiv Jindřicha Machaly.*

(na hranicích panství lipenského, veselíčského a olomoucké kapituly), podrobně popisuje Josef Richter.<sup>19)</sup>

### **Kaple, kříže**

1. U mlýna Franze Rössnera (Rössnermühle) č.p. 35 v údolí Odry stála *kaple*, připomínaná již na konci 16. století. Byla postavena patrně na podkovovitém půdorysu (asi tři krát čtyři metry) do výšky měla něco přes dva metry. Sedlová střecha byla pokryta břidlicí, ve štítu byl kovový křížek. Štít byl laťový, uprostřed v rámu za sklem byl vložen blíže neurčený obrázek, do kaple se vstupovalo z průčelí.

2. Dřevěný, tzv. *Zelený kříž*, asi pět metrů vysoký, s plechovým korpusem Krista stával naproti myslivně do padesátých let minulého století, kdy byl odstraněn při rozšiřování komunikace. Byl památkou na nešťastnou událost, při které pytlák zastřelil hajného. Obnoven byl až v roce 1998 patrně péčí Vojenských lesů a statků ČR, s.p., divize Lipník nad Bečvou. Jde o dřevěný kříž vysoký asi 3,5 metru, umístěný na malém kamenném podstavci a opatřený letopočtem. Kříž má ve srovnání s původním křížem, jehož podobu známe z fotografií, a nakonec i v porovnání s latinským křížem, velmi nesourodé proporce. Po jeho obou stranách byly nevhodně vysazeny chvojky a celek působí dosti nešťastně.

3. *Kamenný kříž*, osazený na odstupňovaném hranolovém podstavci, který je v dolní části volutově rozšířen, je na čelní straně ozdoben reliéfem mušle, nad ní eucharistickým symbolem, tj. kalichem s hostií, obilnými klasy a vinnou révou



*Zelený kříž, 40. léta 20. století. Archiv Jindřicha Machaly.*

a nápisem *ES IST VOLLBRACHT* (Dokonáno jest). Tato kamenická práce stávala původně u kostela



sv. Antonína Padovského. Dle nápisu *Gewidmet von den Wohltätern der Gemeinde Neueigen 1908* (Věnováno dobrodinci obce Nové Vsi 1908) jde o kříž pořízený obcí. Při jeho rekonstrukci v roce 1994 byl nákladem rodáků zhotoven nový vlastní kříž. Ten byl umístěn na původní podstavec a celek byl osazen na místě někdejšího hřbitova. Tento památník na obec a jeho obyvatele byl znovu požehnan 4. května 1996 budišovským farářem P. Josefem Byrtusem. Slavnostní projev měl Bruno Domes. Při slavnosti účinkoval sextet dechové hudby Spálovan-ky. Za křížem byla postavena nízká zídka z kamenů pocházejících z demolovaných stavení v okolí, na ní za křížem je osazena deska z černého mramoru připomínající základní údaje o dnes již neexistující obci. Stavební práce odvedla Stavební huť Holub z Frýdku-Místku, která pracovala na první etapě obnovy kostela ve Staré Vodě.

4. *Pomník* zřízený na památku obětí první světové války stával před kostelem, bližší podrobnosti o něm nejsou známy.

### Kněží

Seznam kněží, kteří vykonávali duchovní správu v Nové Vsi nad Odrou, byl publikován v příspěvku věnovaném kostele sv. Maří Magdalény v Čermné na Moravě.<sup>20)</sup>

Z vysídlené rodiny Fichtnerů z Nové Vsi pochází katolický kněz Andreas Rieg (narozen 1963 v Německu, vysvěcen 1994), jeho matka Erika Fichtnerová se narodila v domě č. 40. Do Nové Vsi přišla rodina Fichtnerova z Čermné.

### Poznámky:

- 1) Štěpán 2012, 75, 78.
- 2) Wolny 1863, 61, i dále. Též ZAO Opava, pobočka Olomouc, ACO, Inventář filiálního kostela v Nové Vsi nad Odrou z roku 1805. Tam uvedeno: „žádné pamětihodnosti tu nejsou“.
- 3) SOKA v Olomouci, O 7 – 15, Farní úřad Jestřabí, inv. č. 18.
- 4) Theimer 1930, 427.
- 5) Sehnal 2004, 158.
- 6) Konzistoř, korespondence.



Památník zaniklé obce. Foto Jindřich Machala.

7) Za sdělení děkuji Štěpánu Sitkovi.

8) Schindler 1998, 46. – V Nové Vsi nad Odrou, stejně jako v mnoha jiných obcích na Libavsku, pracovala až do roku 1925 varhanářská dílna.

9) Karel z Rosenthalu, žil v letech 1738–1800. Na kněze byl vysvěcen v roce 1761, na doktora filozofie a teologie byl promován v Římě, stal se kanovníkem vratislavským a olomouckým, na biskupa byl konsekrován v roce 1779.

10) Světců těchto jmen je více, toto byli patrně biskupové-mučedníci žijící v 5. – 7. století.

11) SOKAO, O 7 – 5, Archiv fary Čermná, 1. karton.

12) Theimer 1930, 425.

13) Spáčil 1985, 165.

14) Krejčová 2007, 5. – V Nové Vsi byl druhým komisařem nějaký Macháček, o němž nejsou žádné podrobnosti.

15) Tzv. domašovský nález, nyní ve SOKA Olomouc. Více viz Krejčová 2007, 15. – P. Augustin Spurný, arcibiskupský rada, narozen 12. července 1903 v Třebčíně (farnost Slatinice), ordinován 5. července 1929, v Novém Hrozenkově působil od roku 1940 až nejméně do roku 1973, zemřel 9. října 1993 v Kněžském domově na Moravci.

16) Krejčová 2007, 40. – Další dokumenty z počátku osídlení po odsunu původních obyvatel jsou uloženy ve Státním okresním archivu v Opavě.

17) O osudech revírníků a hajných více viz Zatloukal, 1994, 50 a 51 nebo Richter 1994, 14 – 16 (překlady z pamětní knihy obce, která byla znovu napsána po odsunu, jelikož původní kroniku spálil po svém nastoupení do funkce komisař A. Řezníček).

18) Mičkalová – Hanková 2001, 82 – 83.

19) Richter, 1993; 1999.

20) Krejčová 2009, 39 – 40.

### Archivní prameny

#### Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc

*Arcibiskupská konzistoř v Olomouci* (ZAO je správcem fondu, majitelem je Arcibiskupství olomoucké)

Inventáře far, v tom Čermná na Moravě s filiálním kostelem v Nové Vsi nad Odrou, 1805, karton 8290.

#### Státní okresní archiv v Olomouci

O 7 – 5, *Archiv fary Čermná* (b.d.) 1765–1945 (SOKAO je správcem fondu, majitelem je Arcibiskupství olomoucké)

1. kart., d) *Inventar der Pfarrkirche in Gross Dittersdorf und der Filialkirche zu Neueigen für die Jahre 1931–1940.*

O 7 – 15, *Farní úřad Jestřabí* (SOKAO je správcem fondu, majitelem je Arcibiskupství olomoucké)

Inv. č. 18, *Pamětní kniha fary, 1906–1933.*



## Literatura

Hosák, Ladislav: *Historický místopis země Moravskoslezské*. Academia, Praha 2004.

Krejčová, Jana: *Libavsko v letech 1945–1960 s přihlédnutím k osudu církevního majetku*. POODŘÍ – časopis obyvatel horní Odry, 2007, č. 3.

Krejčová, Jana: *Čermná (též Čermná na Moravě, Gross Dittersdorf). Historie farního kostela sv. Máří Magdalény a drobných církevních objektů*. POODŘÍ – časopis obyvatel horní Odry, r. 12, 2009, č. 1.

Mičkalová, Helena – Hanková, Eva: *Zlatá studánka. Pověsti, legendy a vyprávění z Velkých Karlovic*. Nakladatelství Lípa, A. J. Rychlík, Vizovice 2001.

Richter, Josef: *Hájovna u Zeleného kříže (z pamětní knihy obce Neueigen)*. Žibřid, č. 1, 1994.

Richter, Josef: *Smolno, pohřebiště sebevrahů*. Čas, list věnovaný historii, současnosti a kultuře oblasti Nížký Jeseník. R. VIII, 1999, č. 4.

Richter, Josef: *Živým vstup zakázán. Smolno pověstí, legend a skutečností*. Hanácké noviny, 18. srpna 1993.

Sehnal, Jiří: *Barokní varhanářství na Moravě. 2. Varhany*. Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, Univerzita Palackého v Olomouci, Brno 2004.

Schindler, Antonín: *Tajemná Olomouc aneb Olomouc, jak ji neznáte*. Votobia, Olomouc 1998.

Spáčil, Vladimír (ed.): *Pečeti a znaky měst, městeček a obcí olomouckého okresu*. Ediční rada MěstNV v Olomouci, Olomouc 1985.

Štěpán, Jan: *Rychtářský větrák v Nové Vsi nad Odrou v 18. – 20. století*. In: Střední Morava, vlastivědná revue, r. 18, 2012, č. 33. Nakladatelství a vydavatelství Memoria Olomouc, Olomouc 2012.

Theimer, Johann: *Heimatbuch für den Bezirk Bärn*. Bärn, E. Hykel 1930.

Wolný, Gregor: *Kirchliche Topographie von Mähren meist nach Urkunden und Handschriften*. 1. Abt., 5. Bd., Selbstverlag, Brünn 1863.

Zatloukal, Jan: *Daskabát, okres Olomouc, 1993–1994*. (Kronika obce, uloženo na OÚ.)

**Jana Krejčová**

Kontakt: janakrejcov.a.telier@seznam.cz

## Nalezeno právem

**Václav  
Kaplický  
Nalezeno  
právem**



ŽATVA

V dalším díle seriálu „Poodří v poezii a próze“ se dostáváme do Spálova, píše se rok 1687 a začíná příběh o dívce Rozině, která takřka vstala z mrtvých, a o vinopalníku Rafaelovi, jehož život také visel na vlásku. Autorem románu „Nalezeno právem“ je Václav Kaplický.

### Vzrušující zpráva

Urozený a statečný rytíř pan Jiří Fridrich Schirl, císařský rada a královský komorní prokurátor Markrabství moravského, po včerejším banketu u zemského hejtmána Františka Karla hraběte Kolovrata Krakovského se necítil dobře. Hlava mu brněla, oči od čoudu mnoha svéc ho pálily a žaludek jako by se mu obracel naruby. Příliš včera jedl a ještě víc pil.

V rozlehlém, zešeřelém pokoji bylo chladno; velká kachlová kamna, která se vytápěla z chodby, mnoho tepla nevydávala. Urozený pán, opíraje se zády o ně, hleděl zasmušile před sebe a jeho sýrovaté tváře, ještě silně napudrované, byly splasklé a jeho šedomodré oči unavené. I na duši mu bylo smutno, protože si uvědomoval, že pro muže jeho věku, byť byl říšským císařským radou, už není dobré prohříit celou noc a pít jako kyrysarský důstojník.

Na lysé lebce pana prokurátora zasvědilo. Posunul bílou paruku do týla, aby se poškrábal, ale vtom se ve vedlejším pokoji ozvaly kroky. Rychle si narovnal paruku, aby vypadal důstojně jako ten, jehož údělem je dbát, aby se dodržovaly zákony a zemi aby tak byl zabezpečen pořádek, bez něhož se v takových neurovnaných časech, jaké panují nyní, žádný stát neobejde.





Vešel komorník, podáváje prokurátorovi zapečetěný list.

„Od koho?“ zabručel urozený pán.

„Přinesl jej posel z Potštátu,“ řekl komorník hlasem, jako by umíral.

Prokurátor pohlédl na černou pečeť se znamením Božího oka. Bylo to neklamně znamení, že zpráva pochází od Matyáše Sonntaga.

„Dobrá, můžeš jít!“ zavrčel.

Komorník s úklonou odešel a prokurátor si chvíli pohrával s listem. Zas nějaká hloupost, myslil si. Patmě to nespěchá. Vždyť i Sonntag, jeden z nejsvědomitějších zpravodajů, nedostatečně rozeznává, co je důležité a co je bez významu. Země je přeplněna vojsky, odpočívajícími v zimních kvartýrech, cizími uprchlíky a jistě i nebezpečnými špehy tureckými a polskými. Proti tomu byla vytvořena hustá síť zpravodajská. Jenže ti chlapi, místo aby podávali zprávy, válejí se po krčmách a utrácí císařské peníze s pakážnicemi. Sonntag je však z nich ještě nejlepší. Má se zdržovat ve Slezsku. Jak to, že posílá list z moravského Potštátu? To jistě nebude bez příčiny. Zvědavost se zmocnila císařského rady, rychle roztrhl pečeť a jal se číst: „Vysoce urozený a statečný rytíři...“

Čelo prokurátorovo se zakabonilo. Titul se mu nezdál být dost uctivý. Jiní oslovují zemského prokurátora mnohem poníženi. Inu Sonntag! Slušných moresů nezná a nedbá, aby se jim přiučil.

Schirl pak přešel k oknu, kde bylo lépe vidět, a začal číst s mrzutou tváří. Avšak jeho obličej brzy ožil. Zpráva byla tak zajímavá, že si ji předčítal nahlas.

„Spěchám,“ psal Sonntag, „abych neprodleně zpravil Vaši Urozenost, že na panství svobodného pana ze Schertzu, ve vesnici Spálově blízko slezských hranic, dne 10. ledna roku 1687 od Božího narození došlo k hanebnému činu. Žid jeden jménem Josef Rafael, jemuž spálovská vrchnost pronajala palírnu kořalky, zamordoval křesťanskou dívku jménem Rozinu...“

Prokurátor byl tak překvapen, že musil usednout do křesla. Hrozně! Žid zavraždil křesťanskou dívku! Proč? Patrně proto, aby z ní vycedil krev, kterou Židé potřebují k velikonočním svátkům, zvaným pesach. To se všeobecně ví. Ale kdy jsou vlastně židovské velikonoce? Zdá se, že za prvního jarního úplňku. Jenže vražda se měla stát 10. ledna! Do jarního úplňku je ještě daleko. To nějak nesouhlasí, ale kdo se vyzná v židovské víře?

Císařský rada se zamračil a četl dál. Sonntag se sice nijak nezmiňoval, že jde o rituální vraždu, jen shrnul všechny důkazy svědčící proti Židovi. Tak předně: je více hodnověrných svědků, kteří slyšeli, jak dívka křičela, když ji Žid mordoval. Za druhé: Jsou svědci, kteří viděli, jak si Žid brousil velký nůž. Za třetí: Je bezpečně prokazáno, že v době, kdy se mord stal, Žid vykázal z domu všechny lidi, až na svého preceptora, také Žida, Jáchyma.

Za čtvrté: Je rovněž prokázáno, že téhož dne, kdy se mord stal, Žid Rafael koupil u místního fojta za devět krejcarů octa, který zřejmě potřeboval k zahlazení vraždy. Za páté: Je dále svědecky prokázáno, že Žid 11. ledna brzy rána odvezl svou oběť, zabalenou v plátně a ukrytou ve slámě, na saních do Hranic. Za šesté: Na židovských saních byly nalezeny stopy krve, nepochybně lidské. Za sedmé: U Žida se našly šaty zavražděné dívky Roziny.

Prokurátor v značném rozčilení chvíli přecházel po pokoji. Pěkná věc! Rituální vražda! Ještě jednou si však přečetl důkazy, které podával Sonntag. Třeba jako právník Schirl nijak nevyňikal, jeho zdravý rozum, byť značně oslabený včerejším hýřením mu říkal, že důvody Sonntagovy nejsou zcela přesvědčivé. Proč lidé, kteří slyšeli křik té dívky, nezakročili? Nebo může obstát důkaz, že si Žid brousit dlouhý nůž? Rovněž tak udání, že si u fojta kupoval ocet! Jisté je patrně jen to, že Rozina táhle zmizela. Ale ten fakt je sám o sobě dostatečný důvod, aby případ byl rychle a co nejpečlivěji vyšetřen. Prokurátor sice Židy v lásce neměl a věřil o nich to nejhorší, ale uvědomoval si, že ničeho tak není v zemi zapotřebí jako klidu. Kdyby došlo k protizidovským bouřím, mohl by být za to hnán k odpovědnosti. A takovým věcem se musí předcházet. Ačkoli pan Schirl nikdy velkou horlivostí v úřadě nevyňikal, v tomto případě usoudil, že musí jednat rozhodně. Nejlépe bude, když celou věc přesune na královský zemský tribunál. Tam ať si s tím poradí! Proto dvakrát prudce udeřil do stříbrného zvonku na svém stole.

V mžiku se objevit sekretář Kašpar Hirnbein, hubený, s ještě ohnutějším hřbetem, než obvykle mívají sekretáři.

„Přečtěte si pozorně hlášení a pošlete je co nejdříve zemskému tribunálu. A nezapomeňte pány upozornit na naléhavost celého případu!“

Sekretář se hluboce uklonil. Ve své kanceláři velmi pečlivě prostudoval Sonntagovo hlášení a pak s chutí, jako by sám byl prokurátorem, vyhotovil příslušný spis, v němž naléhavě žádal, aby hanebný čin spálovský byl co nejdříve řádně vyšetřen a viník na výstrahu přísně potrestán. K spisu připojil opis raportu Matyáše Sonntaga.

Prokurátor spis s uspokojením přečetl a podepsal. Bylo to snad poprvé, kdy jeho úřad jednal tak rychle, obyčejně se na prokuratuře každá věc dávala uležet, často se na ni docela zapomínalo, ale tu šlo o něco zcela výjimečného. Císařský rada měl takový příjemný pocit. Hle, může mu někdo vytýkat, že si se vším dává na čas? K tomu se družila i radost, že se tak choulostivé věci zbavil.

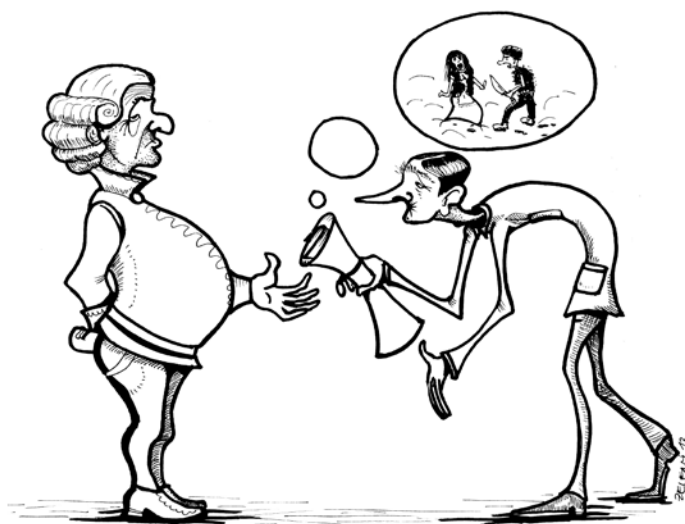
Na úřadě zemského tribunálu případ rituální vraždy ve Spálově vyvolal přímo zděšení. I tam se kolečka úctyhodného úřadu roztočila nebyvalou rychlostí. Hned druhého dne rychlý posel ujížděl do Olomouce ke krajskému hejtmanovi Františku



hraběti Magnimu s rozkazem, aby ve věci spálovského Žida Rafaela okamžitě provedl důkladné šetření. Žida dal bezodkladně zatknout a dopravit do městského vězení v Olomouci, protože ve Spálově není povoláného soudce ani bezpečného arestu, a také aby zajistil všechna *corpora delicti*. Nakonec se doporučovalo, aby při tak vážném případě provedl zatčení hejtman sám osobně, aby se tak stalo pokud možno nenápadně, protože není žádoucí dělat s věcí velký hluk, pokud se nenajde tělo zavražděné.

A tak se začala historie ubohého Žida Josefa Rafaela, rodáka z Hranic, a neznámé křesťanské dívky Roziny.

Zatím, kromě Spálova a nejbližšího okolí, celá země moravská neměla ani tušení o tak strašném zločinu a oddávala se bujným radovánkám masopustním.



Kresba Jiří Zelený.

## Druhý největší pták České republiky žije v Poodří

Jana Kristianová

Foto Petr Birklen

Největším ptákem žijícím v naší republice je drop velký (*Otis tarda*) dosahující výšky i 1 m. Bohužel se s ním v dnešní době setkáme sporadicky, především na tahu.

Druhé místo zaujímá orl mořský (*Haliaeetus albicilla*) s rozpětím křídel až 2,4 m. Tohoto dravčího klenotu si můžeme užívat především v poslední době, neboť postupně jeho počty zase narůstají. Před sto lety byl u nás ještě běžný, pak přispěním člověka orlů ubývalo natolik, že našinci mohli zahlédnout jen občas nějakého zimujícího nebo tažného jedince. V 80. letech minulého století na Třeboňsku v rámci záchranného programu pro tento druh vypustili devět mladých orlů, z nichž se nakonec jednomu páru po dosažení dospělosti podařilo v roce 1984 poprvé úspěšně vyhnídit. V té době se k nám začali orli mořští také samovolně šířit z okolních zemí, a tak po dlouhé době u nás opět vznikla přirozená hnízdní populace. V současnosti odhadujeme velikost populace na 45–60 hnízdících párů soustřeďujících se v místech s vhodným hnízdním prostředím – nížinné lesní porosty s rybníky. Tedy v takových krajinách, kde nachází klid, prostor pro zahnízdění a prostředí pro lov. Za potravu mu slouží především ryby a vodní ptáci, občas i savci. Dává přednost živočichům raněným, oslabeným, starým, které lze bez větší námahy ulovit. Nepohrdne mršinou. Patří tak díky svému jídelníčku mezi druhy sanitární, jejichž zastoupení v přírodě je velice prospěšné a potřebné.

V naší krajině máme to štěstí, že se můžeme s tímto majestátním dravcem setkat osobně a poměrně často jej pozorovat, neboť prostředí CHKO Poodří mu vyhovuje natolik, že i u nás zahnídl.

A jak orla poznáme? S kání lesní (běžným dravcem lesů, luk a polí) si ho nespletete, protože je mnohem větší, má rovná a široká křídla, jako by místo nich měl prkénko na koncích stejně široké jako u těla a několika „prstů“ na konci křídel (zúžené části ručních letek). Dospělí orli mají bílý ocas a žlutý zobák, mladí jsou celí hnědí.

Mohutná hnízda z větví si orli staví na vršcích vysokých a statných stromů, ať jsou to jehličnany či listnáče, v souvislých porostech. Množné číslo je zde záměrně, neboť jeden pár mívá a využívá více hnízd, ale vejce snáší jen do jednoho. Tak jako ostatní dravci, snáší dvě vejce, přičemž pár dní po vylíhnutí se u mláďat projevuje tzv. kainismus, kdy starší a silnější mládě zabije mladšího sourozence. Děje se to proto, že většinou jsou rodiče schopni uživit jen jedno mládě. Systém dvě vejce, ale krmění jen jednoho mláděte, je u dravců výhodnou strategií umožňující zachování rodu.

Hnízdění orlů mořských v CHKO Poodří má kvůli nepříznivým lidem pohnutou historii. Orli zde poprvé zahníždili v roce 2010 – viz POODŘÍ 3/2011, s. 74–75. Bohužel tenkrát hnízdění nedopadlo dobře, protože nastaly silné deště, které hnízdění zhatily. V roce 2011 orlí pár úspěšně vychoval jedno mládě, ale až v náhradním hnízdě po peripetiích s kácením blízko prvního hnízda, které kvůli rušení opustili.

V roce 2012 to měli orli ještě horší, ač v ten rok nepřišly žádné velké vody, potravu bylo dost, takže orli dokonce vychovali dvě mláďata, ale pak přišel znovu problémový „lidský faktor“ a strom s hnízdem záměrně skácel. Naštěstí, jak se pak ukázalo, přišel až v době, kdy mláďata byla už



*Na Míšova záda byla připevněna vysílačka.*

vzletná, takže měla štěstí a zachránila se opuštěním „potápějící se lodi“. To dotyčnému nejspíše nestačilo, neboť v okolí bývalého hnízda se začaly objevovat otrávené návnady. Přes usilovné hlídání, ať již pochůzkami ochránců přírody nebo instalací hlídacích fotopastí, a taktéž za pomoci medializace, se bohužel tentokrát viníka nepovedlo objevit. A nejspíš se nepodařilo zjistit ani všechny otrávené návnady, protože v srpnu toho roku bylo nalezeno přiotrávené mládě orla mořského z daného hnízda (otrava jedem na hlodavce byla potvrzena veterinárními testy).

Našli jej mladí ornitologové, kteří se účastnili tradiční odchytkové a kroužkovací akce *Acrocephalus* na Bartošovických rybnících. Orla objevili v rákosí při jedné z kontrol sítí. Nebýt nich, nikdy by orlíka nikdo nenašel a tam by pošel v bolestech. Orel byl malátný, nelétal, ani neměl chuť se pohybovat. Nikterak se nebránil. Okamžitě jej ornitologové předali do zkušených rukou pracovníků blízké Záchrané stanice Bartošovice, kde začali bojovat o jeho život.

Po několika dnech pomocí léků a vitamínů se stav orla zlepšil, postupně začal žrát. Jen díky rychlé pomoci přežil. Jeho stav se zlepšil natolik, že mohlo dojít k jeho slavnostnímu vypuštění zpět do krajiny. Během léčby se zjistilo, že se jedná o samečka. Dostal jméno Míša. V čase vypuštění už měl správnou orlí hmotnost, dosáhl 4650 g.



*Orel v rukou Petra Orla. Zotavený Míša je připraven k vypuštění.*



*Zase na svobodě!*

Protože se jednalo o případ se šťastným koncem a navíc v místě, kde probíhá intenzivní záchranný program pro jeho příbuzného „Návrat orla skalního do ČR“, využilo se této možnosti, a tak jako orli skalní i náš Míša dostal tentokrát za finanční pomoci Agentury ochrany přírody a krajiny ČR na záda malou vysílačku a jeho pohyb mohl být sledován. Kromě ní, tak jako u jiných ptáků, dostal na jednu nohu hliníkový kroužek s jedinečným číselným kódem pro nezaměnitelnost jedince, a ještě na druhou nohu speciální modrý plastový kroužek pro snadnou identifikaci třeba pomocí dalekohledu.

Vypuštěné mládě hned po pár dnech odlétlo z rodné krajiny, možná aby zapomenulo na stres a možnou smrt, kterou mu člověk chystal, a na chvíli se usídlilo v rybníční krajině u Hustopečí. Ale asi mu to nedalo, protože se mladý orlík vrátil zpět na Bartošovické rybníky. Tam jsem měla možnost jej pozorovat, jak seděl vysoko na stromě a příletnuvší rodič na něj začal dorážet a s křiklavým hlasem ho vyháněl ze svého teritoria, tak jako to

dělávají rodiče i u jiných druhů. Po několika dnech orel zmizel z Poodří a signál jeho vysílačky se nepodařilo zachytit ani při našich toukách v jiných částech kraje. To není nikterak neobvyklé. Staří ptáci jsou teritoriální, celoročně se zdržují v okolí svého hnízdiště. Mladí ptáci svá rodná místa opouští a buď se jen potulují po okolní krajině nebo se přímo vydávají na jih poznávat jiná místa. Orli dospívají v pěti letech, kdy se usadí a založí rodinu. Baterie ve vysílačce vydrží několik let. Pevně věříme, že se s naším Míšou ještě setkáme a znovu zachytíme jeho signál.

Přejme našim orlům, ať v letošním roce mají již klidné hnízdění. Určitě si to zaslouží!

#### **Mgr. Jana Kristianová**

Bývalá zooložka Správy CHKO Poodří. Nyní OSVČ specializující se na ornitologii a batrachologii zvláště v Moravskoslezském kraji a kraji Vysočina.

Kontakt: [jana.kristianova@centrum.cz](mailto:jana.kristianova@centrum.cz)

## Obnova památníku obětem 1. světové války v Jakubčovicích nad Odrou

*Zdeňka Ambrožová, Petr Lelek (včetně foto)*

O pohnutém osudu památníku obětem 1. světové války v Jakubčovicích nad Odrou byl publikován článek v čísle 4/2009 časopisu POODŘÍ na 45. s. Po záchraně jeho torza bývalým, a žel již nežijícím starostou obce panem Josefem Richterem, byly zachráněné díly památníku uloženy pod skladovacím přístřeškem v areálu firmy Metal MB s. r. o., Fulnek sídlící v areálu bývalé knoflíkárny v Jakubčovicích n. O. Za to patří této firmě poděkování.



*Provizorní uskladnění nalezených dílů památníku.*

Započatou snahu bývalého pana starosty si vzalo za své i současné vedení obce, jelikož si uvědomuje, že je nutno se věnovat historii své obce. Dočasný „azyl“ zachráněných dílů památníku sice řešil aktuální problém obce, kde je uskladnit před jeho obnovou, ale nebyl důstojný pro tuto památku. Proto se obec v roce 2011 rozhodla nechat odborně restaurátorsky obnovit a opravit jak tento památník, tak i pískovcový latinský kříž manželů Futschikových na návsi u dřevěné zvoničky a pískovcový jetelový Balerův kříž u kapličky Panny Marie Karmelské u návsi za řekou Odrou.

Koncem roku 2011 si obec u firmy Kamenosochařství pana Karla Pařenici ze Lhotky nad Bečvou

objednala návrh na restaurování památníku, který posloužil jako podklad pro vypracování žádosti o dotaci na Ministerstvo pro místní rozvoj (MMR). Tu obec podala počátkem roku 2012. Po schválení dotace obec zadala Kamenosochařství pana Karla Pařenici provedení odborných restaurátorských prací. Kromě přidělené dotace na obnovu památníku a opravu obou křížů přispěla obec a pan Kilian Leitz z německého Osterburkenu. Obnova památníků a oprava obou výše zmíněných pískovcových křížů stála celkově 250 000 Kč a dotace z MMR 175 000 Kč.

Restaurátorské práce provedl pan Pařenica od května do října 2012. Jak vyplývá z jeho závěrečné restaurátorské zprávy, dochované tři díly památníku jsou zřejmě z jesenické žuly. Všechny měly mechanické poškození hran, na dvou z nich byly původní německé nápisy odstraněny pemrlováním, na spodním dílu byly skvrny oleje a vosku proniklých do struktury kamene a na několika místech byly díly znečištěny rzí.

Podle restaurátorské zprávy práce na památníku spočívaly v odstranění nečistot a usazenin suchou i mokrou cestou s použitím vody i chemických prostředků, v přeleštění pemrlovaných ploch, ve fazetování poškozených hran s jejich následným přeleštěním, ve vyhotovení nového bloku horního







dílu památníku z jesenické žuly představující srdce s ornamenty a plamenem na vrcholu, v převozu všech dílů na místo určení, ve zřízení nového betonového základu na novém místě, v sestavení celého památníku pomocí nerezavějících kovových armatur a ve vysekání a pozlacení nových nápisů. Z celé obnovy byla pořízena fotodokumentace.

Jak již bylo uvedeno v článku zmíněném výše, památník stával do roku 1962 v místě nynějšího rodinného domu č. p. 82 na ulici Oderské. Proto jej nebylo možno postavit na původním místě. Obec hledala vhodné místo, vytipovala postupně několik různých lokalit a nakonec se rozhodla pomník umístit na obecním pozemku parc. č. 89/1 k. ú. Jakubčovice n. O. nacházejícím se přes ulici Oderskou, téměř naproti jeho původnímu místu. Při jízdě po cyklotrase č. 503 „Odersko“ přes Jakubčovice n. O. od Oder uvidíte obnovený památník ještě před návší v travnaté ploše napravo za venkovním posezením Baru u Čápa.

Poměrně velkým problémem se ukázala absence podkladů, z nichž by bylo možno restaurovat původní nápisy na tomto památníku. Ani krajan-  
ský spolek v Německu neměl k dispozici žádnou použitelnou fotografii nebo jiný podklad, z něhož by bylo možno původní nápisy vyčíst. Proto se obec obrátila na Historicko-vlastivědný spolek v Odrách – jmenovitě na pana Oskara Kubíčka,

Jiřího Krále st. a Karla Golda se žádostí o pomoc. Díky kontaktům na původní obyvatele z Oderska v Německu se podařilo text pro památník zkompletovat. Po několika konzultacích byl na obnoveném památníku vytesán následující česko-německý text:

**IN MEMORIAM**  
1914 – 1918  
**OBĚTEM I. SVĚTOVÉ VÁLKY**  
**DEN OPFERN DES I. WELTKRIEGES**

**FERDINAND STAFF**  
**OTTO STAFF**  
**EMIL POPP**  
**EMIL KASPER**  
**ALOIS SCHOLZ**  
**ANTON SCHOLZ**  
**JOSEF ROLLEDER**

Na dolním bloku památníku je vytesán text **OBNOVENO 2012**.

Památník je po stránce kamenické i stavební hotov a v současnosti čeká na úpravu nejbližšího okolí a jeho slavnostní odhalení. Slavnostní odhalení zřejmě proběhne při plánované návštěvě rodáků z Německa na podzim 2013. Završí se tak chvályhodná snaha o poznání naší historie i o navázání





korektních vztahů mezi původními a současnými obyvateli Jakubčovic nad Odrou

Závěrem je nutno poděkovat všem, kdož se jakýmkoliv způsobem podíleli nebo pomohli nebo ještě i pomohou při obnově tohoto památníku. Zároveň bychom si měli uvědomit význam tohoto památníku a vždy mít na paměti nesmyslnost jakýchkoliv válečných konfliktů. Čest padlým a poděkování všem, kdož si toto uvědomí.

**Zdeňka Ambrožová,**

starostka obce Jakubčovice nad Odrou

**Ing. Petr Lelek,**

jednatel Historicko-vlastivědného spolku Odry

**Zdroj:**

Kamenosochařství Karel Pařenica: Restaurátorská zpráva, Německý památník z Jakubčovic nad Odrou

**Poznámka:**

Jelikož se původní text z památníku nedochoval, bylo nutno čerpat z podkladů zveřejněných dříve původními německými obyvateli Jakubčovic n. O. Žel, v těchto podkladech bylo mylně uvedeno jméno padlého – JOSEF ROLLEDER se dvěma „LL“ namísto správného jednoho „L“. Příjmení se dvěma „LL“ nosil např. autor knižně vydané Kroniky soudního okresu Odry Anton Rolleder. Na tuto nemilou chybu se přišlo až po vysekání a pozlacení textu na obnoveném památníku při porovnání textu s pamětní deskou se jmény padlých jakubčovicových hasičů, která byla již dříve instalována v Jakubčovicích n. O. na návsi na budově hasičské zbrojnice.

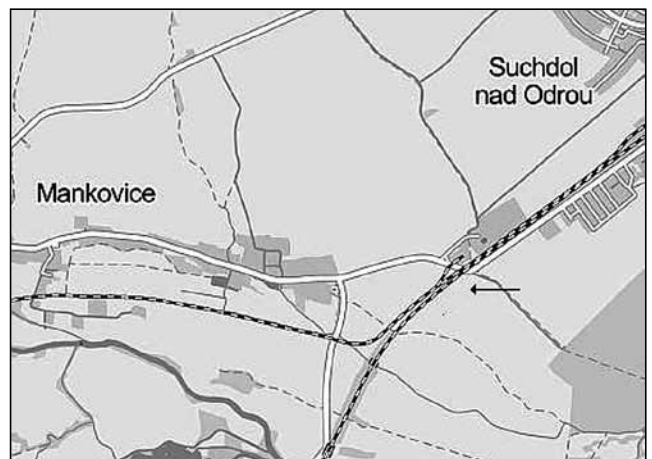
## Zahájení prací ve štěrkovně v Mankovicích

*Martin Netoušek (text a foto)*

*V čísle 2/2009 byla laická i odborná veřejnost informována o záměru společnosti Českomoravský štěrka a. s. týkající se otvírky štěrkovny u Mankovic. Od té doby se celá záležitost výrazně posunula směrem k realizační fázi a uvádíme přehled kroků dosažených či v nejbližším období plánovaných.*

Pro území štěrkovny u Mankovic, která se nachází mezi Mankovicemi a Suchdolem nad Odrou v blízkosti silničního přejezdu na železničním koridoru, bylo v roce 2012 vydáno několik povolení, a to jak od báňského úřadu v Ostravě, tak i od příslušných stavebních úřadů v Odrách a Novém Jičíně. Tato povolení pokrývají celou škálu činností nutných pro zahájení a provozování těžby a úpravy suroviny z ložiska, včetně schválení následných rekultivačních a revitalizačních opatření. Současně bylo v roce 2012 vydáno i stavební povolení pro vjezd do štěrkovny.

V návaznosti na uvedená povolení byla ke konci roku 2012 zahájena výstavba nové účelové komunikace, která letos napojí celý areál na stávající silniční síť.



*Místo skrývky označuje šipka (mapový podklad: www.mapy.cz).*

V roce 2013, v souladu s vydaným povolením pro vynětí půdy ze zemědělského půdního fondu, již byly provedeny skrývky na ploše o výměře 3,8 ha. Ta bude z větší části sloužit pro umístění technologického zázemí provozovny, z menší části již jako otvírková plocha těžebního jezera č. 1. Rozsah skrývkových prací byl volen tak, aby dopad na zemědělský půdní fond byl co



nejmenší, samozřejmě s ohledem na technickou a prostorovou realizovatelnost následných činností. I v budoucnu budou skrývkové práce probíhat po etapách v rozsazích nutných pro nadcházející období. Část skrývkového materiálu byla použita pro vybudování dočasného valu, který výrazně omezí vliv činností probíhajících v technologickém zázemí na okolí.

Následné kroky pro nejbližší období zahrnují postupnou výstavbu technologického zázemí a zahájení těžby na samotném ložisku Mankovice, která ovšem v roce 2013 bude minimální. Jejím hlavním cílem bude poloprovozně ověřit technologické vlastnosti suroviny, dosud známé pouze z geologického průzkumu, a nastavit optimální systém těžby a následné úpravy.

Mimo tyto „viditelné“ činnosti byl zahájen dlouhodobý monitoring podzemních vod ve čtyřech nově zbudovaných pozorovacích vrtech nacházejících se po obvodu plánované těžební plochy. Rovněž byly instalovány měřiče rychlosti vozidel v Mankovicích a Suchdole nad Odrou. Po dohodě s vedením těchto obcí byly společnostmi Českomoravský štěrk, a. s., umístěny měřiče na předem vybraných

místech tak, aby posílily bezpečnost těch nejmenších. Oba měřiče zobrazují nejen aktuální okamžitou rychlost projíždějícího vozidla, ale také zaznamenávají údaje o rychlosti vozidla do paměti.

Vzhledem k umístění celého záměru do citlivé oblasti CHKO Poodří bude paralelně s probíhajícími činnostmi zahájen dlouhodobý biologický monitoring, jehož cílem je shromáždit co nejvíce dat o vlivu těžební činnosti na okolí, a to již od samotného jejího počátku. Díky tomu bude k dispozici naprosto unikátní, časově rozsáhlá sada dat, shromažďovaná po celou dobu životnosti štěrkovny. Rovněž bude možné, na základě průběžných výsledků, korigovat zvolená revitalizační a rekultivační opatření, tak aby postupně došlo k naplnění cílů schválených rekultivačních a revitalizačních opatření, což je mimo jiné zvýšení biodiverzity a ekologické stability krajiny a zhodnocení území, které má dnes charakter velkoplošné polní kultury.

**Mgr. Martin Netoušek**

Kontakt: Českomoravský štěrk, a.s., 664 04  
Mokrá 359, e-mail: martin.netousek@cmsterk.cz

## Z činnosti Regionu Poodří

*Kateřina Křenková*

### IV. čtvrtletí 2012

V tomto období byla činnost svazku zaměřena především na ukončení projektů.

V projektu „Rozvoj venkovského života v obcích Regionu Poodří“ se ve dnech 24.–26. října 2012 uskutečnil tematický zájezd do Boskovic. Během zájezdu jsme si vyměnili zkušenosti, seznámili se s realizovanými projekty v MAS Boskovicko. Navštívili jsme rovněž Muzeum Boskovicka, zámek, židovskou

čtvrť a arboretum. Při cestě zpět jsme se zastavili v obci Kořenec se stavbami venkovské architektury, muzeem lidových tradic a kamenným větrným mlýnem holandského typu. Neméně významná je obcí procházející cyklotrasa a golfové hřiště se zázemím.

V r. 2012 byl ukončen projekt „Podpora TIC (turistických informačních center) v Moravskoslezském kraji“ (celkové náklady činily 75 472 Kč).

TIC Regionu Poodří prošlo hodnocením v rámci pilotního projektu sledováním TIC v ČR. Jeho smyslem bylo pomoci při celkovém zlepšení poskytovaných služeb. Při Mystery shoppingu byla hodnocena celá řada kritérií, od toho, jak je TIC snadné najít, jak je upravené, vybavené materiály, nakolik láká ke vstupu a další. Podobně u pracovníka byl hodnocen jeho zájem o klienty, čas, který byl věnován aktivitě v komunikaci, přesvědčivost návrhů a to, nakolik působil dojmem odborníka, znalce regionu. Hodnotila se i zdvořilost při příchodu a odchodu, oční kontakt a další poměrně náročná kritéria. Výsledné hodnocení našeho TIC bylo 91% – v regionu tedy nadprůměrné.

Firmou Dopravoprojekt spol. s r. o. Ostrava byla zpracována projektová dokumentace pro realizaci stavby „Cyklostezka – Odra – Morava – Dunaj v Moravskoslezském kraji“. Následovat budou jednání s partnerem – Statutárním městem Ostrava.

V souvislosti s akcí „Studie proveditelnosti k realizaci přírodě blízkých protipovodňových opatření v Regionu Poodří“ proběhlo 29. listopadu 2012 na zámku jednání. Přítomní zástupci byli seznámeni s poznatky z veřejných projednání a opatřeními, která byla v jednotlivých obcích navržena. Projektant objasnil navržená opatření v jednotlivých obcích s tím, že přítomní zástupci obcí zdůvodnili své požadavky a potřebnost opatření.

Výstupem projektu bude studie zpracovaná dle Metodiky odboru ochrany vod, která stanovuje postup komplexního řešení protipovodňové a protierozní ochrany pomocí přírodě blízkých opatření, která byla zveřejněna ve Věstníku MŽP v listopadu 2008.

Součástí závěrečného vyhodnocení je:

- Stanovení prioritních opatření
- Návrh celkového strukturálního řešení protierozních a protipovodňových opatření vč. základních parametrů staveb
- Propočet realizačních nákladů
- Návrh časového plánu realizace jednotlivých opatření, vč. studie proveditelnosti

V sobotu 3. listopadu 2012 se na zámku při příležitosti výlovu bartošovického rybníka konaly Podzimní pooderské rybářské slavnosti s doprovodným programem. Na zámku byly již tradičně podávány rybí speciality, v prostorách před zámkem se prezentovali výrobci se značkou Moravské Kravařsko, regionální produkt® a další prodejci. Otevřena byla stálá výstavní expozice, bylo možno zhlédnout a zakoupit vánoční ozdoby firmy LYRA Decor s. r. o. z Nového Jičína, byla prezentována činnost Regionu Poodří a jeho projektu spolupráce PRV – Regionální značení místních výrobků a služeb – podpora rozvoje regionálního trhu MAS Regionu Poodří. Dále si mohli návštěvníci prohlédnout výstavu maturitní práce studentky SSUŠ Ave Art z Ostravy s tematikou CHKO Poodří a navštívit Stanici pro záchranu volně žijících živočichů.

Bylo příznivé počasí, a tak se akce zúčastnil opět velký počet návštěvníků a můžeme ji hodnotit jako zdařilou.

### I. čtvrtletí 2013

V průběhu ledna bylo na Krajský úřad Moravskoslezského kraje předloženo závěrečné vyúčtování projektu „Rozvoj venkovského života v obcích Regionu Poodří“ (celkové náklady činily 360 036 Kč). Byly z něj uhrazeny náklady související s provozem svazku (pronájem kanceláře, telefonní poplatky), propagace, poradenské služby, náklady spojené se zájezdem a podpora akcí pořádaných svazkem.

Rovněž v lednu byl ukončen výše uvedený projekt „Studie proveditelnosti přírodě blízkých protipovodňových opatření v Regionu Poodří (sever, východ, střed, západ)“.

V rámci činnosti Destinačního managementu turistické oblasti Poodří – Moravské Kravařsko se Region Poodří již tradičně prezentoval na stánku Moravskoslezského kraje na výstavách cestovního ruchu v Brně, Praze, Bratislavě a v Ostravě.

Dne 5. března proběhl na bartošovickém zámku vzdělávací seminář pro zastupitele, který byl součástí projektu Svazu měst a obcí ČR „Vzdělaný zastupitel“. Zúčastnili se ho zástupci obcí Trnávka, Kujavy, Petřvald, Mošnov, Skotnice, Albrechtičky, Bernartice n. O., Jeseník n. O. a Bartošovice.

Dne 26. března 2013 byla předložena na Úřad regionální rady žádost o dotaci na podporu cestovního ruchu, jehož nositelem je Region Poodří, ve vazbě na činnost Destinačního managementu turistické oblasti Poodří – Moravské Kravařsko. V projektu budou řešeny aktivity týkající se rozvoje cestovního ruchu – příprava a distribuce vlastních informačně-propagačních materiálů s využitím pořízené velkokapacitní kopírky, účast na výstavách, realizace workshopů, seminářů, tvorba propagačních materiálů a spotů, aktivity vedoucí k podpoře spolupráce síťování aktérů cestovního ruchu z veřejného, soukromého i neziskového sektoru.

V pátek 29. března se konala v sále v Bartošovicích velikonoční výstava s jarmarkem. Do organizace se zapojili další obce Regionu Poodří (Skotnice, Kunín, Petřvald) a jejich občané a spolky, kteří prezentovali rukodělnou výrobu, své výrobky a tradice. Děti mateřských a základních škol zastoupených obcí, připravili výtvarné práce s velikonoční tematikou. Děti základní školy Bartošovice vystoupili s kulturním programem, který byl zaměřený na svátky jara. Svě výrobky představili i zástupci starší generace z Domu s pečovatelskou službou v Petřvaldíku. Zakoupit bylo možno pekárenské, masné výrobky a další výrobky s Regionální značkou Moravské Kravařsko, regionální produkt.®

**MVDr. Kateřina Křenková,**  
předsedkyně svazku





## Severoevropské horniny a zkameněliny v okolí Staré Bělé na Ostravsku – příloha I

Foto Jiřina Chalupská



Žulový porfyr z Ålandského souostroví, 10 x 5 cm.  
Stará Bělá – pole u Výškovic.



Křemenný porfyr z Ålandského souostroví,  
7,5 x 5,5 cm. Stará Bělá – pole u Výškovic.



Křemenný porfyr z Ålandského souostroví, 4,5 x 3 cm.  
Stará Bělá – potok v Pešatku.



Aplitický granit z Ålandského souostroví, 12 x 5 cm.  
Stará Bělá – potok v Pešatku.



Rapakivi z Ålandského souostroví nebo z ostrova  
Rödön, 7,5 x 5 cm. Odra – Proskovice.



Červený baltský křemenný porfyr, 8,5 x 4,5 cm.  
Odra – Proskovice.



Botnický křemenný porfyr, 9 x 6 cm.  
Odra – Proskovice.



Jotnický pískovec, 6 x 5 cm. Stará Bělá – potok  
v Pešatku.





## Severoevropské horniny a zkameněliny v okolí Staré Bělé na Ostravsku – příloha II

Foto Jiřina Chalupská a Lukáš Klega (obr. 6 a 8)



Živcový porfyr z Dalarna, 5,5 x 4,5 cm.  
Odra – Proskovice.



Živcový porfyr z Dalarna, 7 x 7 cm.  
Stará Bělá – potok v Pešatku.



Oxåsen porfyr z Dalarna, 6,5 x 5 cm.  
Odra – Proskovice.



Grönklitt porfyr z Dalarna, 8 x 5 cm.  
Stará Bělá – pole u Výškovic.



Digerberg konglomerát, 9 x 4 cm. Odra – Proskovice.



Smålandský granit, 22 x 17 cm. Stará Bělá – potok  
v Pešatku.



Skolitový pískovec, 11 x 6 cm. Odra – Proskovice.



Pazourkový wallstein, rozlomený, 3,5 x 2 cm.  
Stará Bělá – pole u zemědělského družstva.



## Severoevropské horniny a zkameněliny v okolí Staré Bělé na Ostravsku – příloha III

Foto Jiřina Chalupská



*Stereocidaris* sp., otisk (negativ) fragmentu vnější kostry ježovky, průměr 1,4 cm. Odra – Proskovice.



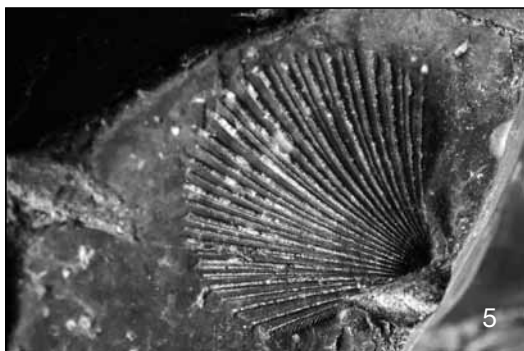
*Stereocidaris* sp., otisk (negativ) ostnu ježovky, délka 7 cm. Odra – Hraniční meandry u Bohumína. Stejně exempláře se vyskytují i na Starobělsku.



*Tylocidaris* sp., délka 0,9 cm. Stará Bělá – pole u Výchovic.



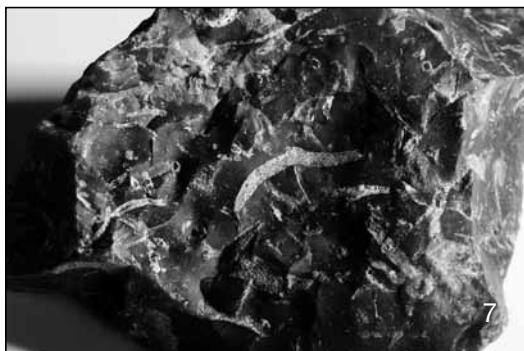
*Isselicrinus* sp., délka 0,9 cm. Stará Bělá – pole u Výchovic.



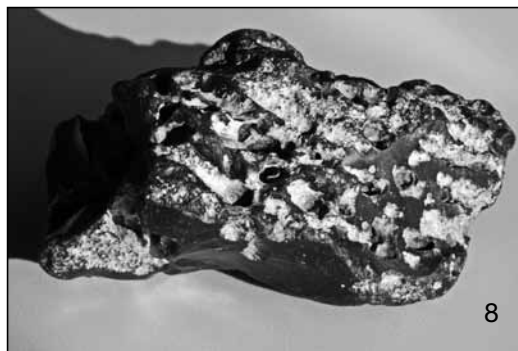
Hřebenatkový mlž, velikost misky 1,1 x 1,1 cm. Odra – Proskovice.



Terebratulidní ramenonožec, velikost misky 3,3 x 2,5 cm. Stará Bělá – pole u zemědělského družstva.



Mechovky, velikost pazourku 5 cm. Odra – Proskovice.



Bioturbace v pazourku, velikost souvku 4,5 x 2,5 cm. Odra – Košatka nad Odrou.



## Balerův větrný mlýn ve Spálově

*Foto Jan Doubek*

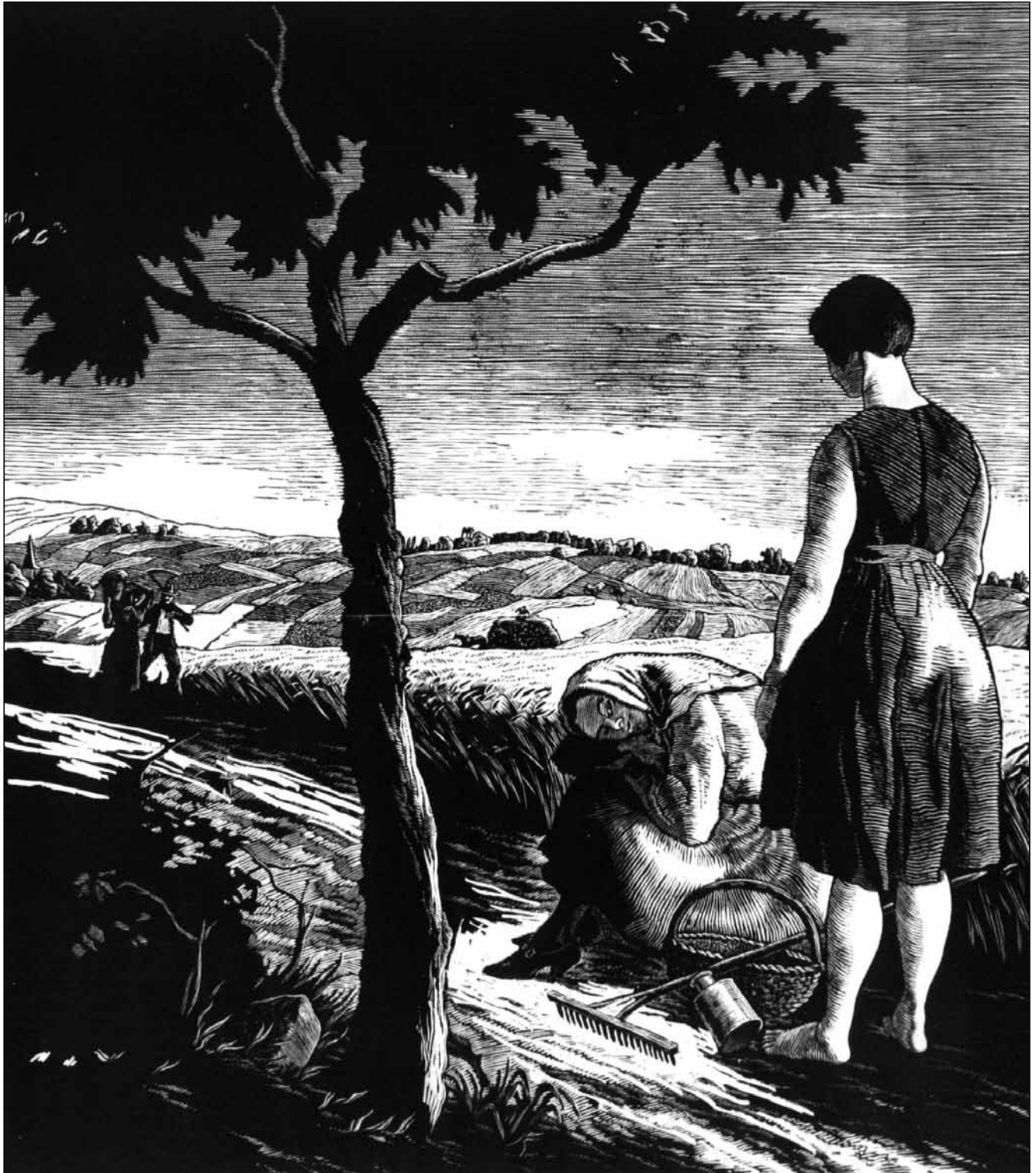


*Siluetu Balerova mlýna v zimě 2009.*



*Opravený mlýn v roce 2012 dodaleka „svítí“ do krajiny.*





*Antonín Hála – Z pole.*



*Jsmo největším firemním  
dárcem v oblasti ochrany  
přírody v České republice.*



**Blíž přírodě**

[www.net4gas.cz](http://www.net4gas.cz)

### **Pojďte s námi na výlet!**

- Navštivte přírodně cenné lokality po celé České republice.
- Vydejte se s námi pěšky, na kole či s kočárky na naučné stezky.
- Sledujte rostliny a živočichy z vyhlídek a pozorovaten.
- Objevte s námi orchidejové louky, pralesy a památné stromy.
- Podívejte se do nitra obnovených rašelinišť a mokřadních luk.

Vyberte si výlet na [www.blizprirode.cz](http://www.blizprirode.cz)  
a vyrazte s NET4GAS a ČSOP do přírody!